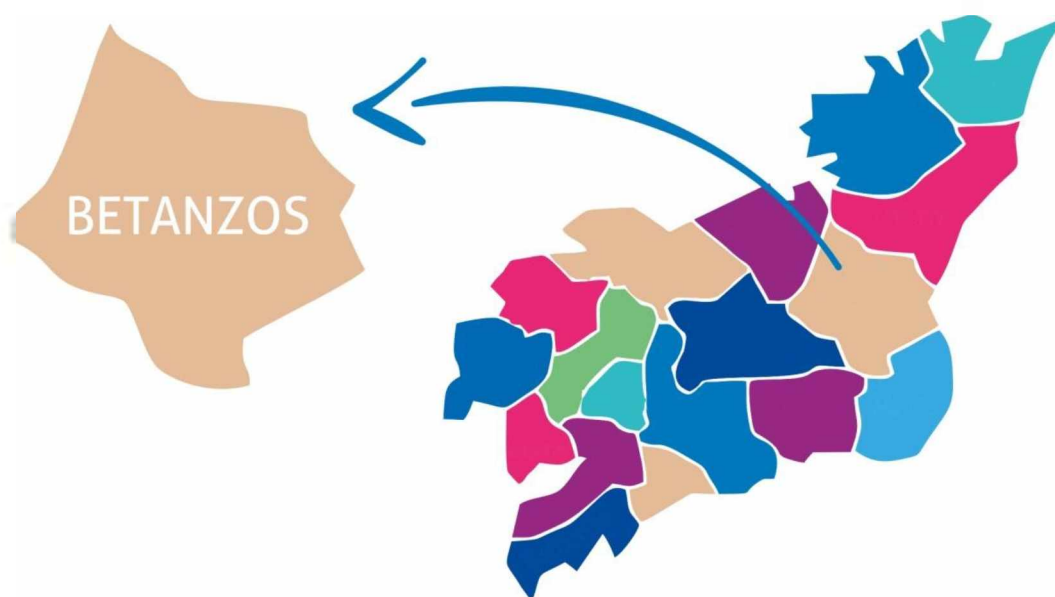

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE BETANZOS

Plan de Acción de Servizos Sociais

REDE DE CONCELLOS
para o benestar

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE BETANZOS

Plan de Acción de Servizos Sociais

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN.	9
OBXECTIVOS DA DIAGNOSE.	11
ESTRUTURA DA DIAGNOSE.	14
A COMARCA DE BETANZOS.	16
1. A DINÁMICA DEMOGRÁFICA. ELEMENTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	17
1.1 A estrutura da poboación. evolución e proxeccións	17
1.2 O asentamento da poboación. Densidade, dispersión e condicións da vivenda.	24
1.3 Extracto da dinámica demográfica na Comarca de Betanzos.	29
2. O CONTEXTO SOCIOECONÓMICO. ASPECTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	30
2.1 Economía, traballo e ensino.	30
2.2 A cohesión social.	34
2.3 Os gastos dos fogares.	40
2.4 Síntese do contexto socioeconómico na Comarca.	41
3. OS SERVIZOS SOCIAIS. SITUACIÓN E EVOLUCIÓN.	43
3.1 As entidades e os equipamentos de benestar na Comarca.	43
A)As Entidades de Servizos Sociais.	44
B)Os Centros de Servizos Sociais.	45
3.2 Os Departamentos municipais de Benestar.	51
A)O financiamento dos Servizos Sociais.	51
B)Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.	56
C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.	58
3.3 Extracto da situación dos servizos sociais na Comarca de Betanzos.	64
4. CONCLUSIÓNS E RECOMENDACIÓNS.	68
4.1 As principais conclusións	69
A) A evolución demográfica	69
B) O avellentamento e a soidade.	73

C) As múltiples exclusións.	76
D) Os coidados.....	79
E) Os equipos locais de benestar.....	81
4.2 As principais recomendacións.	84
A) A evolución demográfica	84
B) A soidade e o avellentamento.	91
C) As múltiples exclusións.	98
D) Os coidados.....	104
E) Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.	109
4.3 Consideracións finais.	112

ÍNDICE DE IMAXES

Imaxe 1. Situación e composición da comarca de Betanzos.	16
Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da comarca de Betanzos.	45
Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da comarca de Betanzos.	46

ÍNDICE DE TÁBOAS

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña - Comarca de Betanzos. 1998, 2007, 2017.	17
Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Betanzos. 1998, 2007, 2017.	18
Táboa 3. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Betanzos. 2017.	20
Táboa 4. Evolución da idade media na comarca de Betanzos, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017.	21
Táboa 5. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Betanzos. 1975 - 2016.	22
Táboa 6. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Betanzos, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.	23
Táboa 7. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Betanzos por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.	27
Táboa 8. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2014.	30
Táboa 9. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca. 2011.	33
Táboa 10. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área do Barbanza-Noia da Coruña. 2011 – 2016.	34
Táboa 11. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área da Coruña. 2011 – 2016.	35
Táboa 12. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2015.	35
Táboa 13. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.	37
Táboa 14. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2015.	37
Táboa 15. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal. Galicia e provincia. 2011 – 2016.	38
Táboa 16. Distribución dos centros de servizos sociais da comarca de Betanzos segundo o seu ámbito de actuación.	47
Táboa 17. Número dos centros de servizos sociais da comarca de Betanzos segundo a súa tipoloxía, titularidade, concello no que se localiza e número de prazas totais autorizadas.	47
Táboa 18. Evolución ratio de cobertura, número de centros e prazas nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.	50
Táboa 19. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Betanzos para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.	52
Táboa 20. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós concellos da comarca de Betanzos en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	54
Táboa 21. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós concellos da comarca de Betanzos en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	55
Táboa 22. Número de profesionais segundo a ocupación e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Betanzos. 2018.	57
Táboa 23. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Betanzos. 2018.	59
Táboa 24. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Betanzos. 2018.	60
Táboa 25. Número de horas prestadas do SAF libre concorrencia nos concellos da comarca de Betanzos 2016 - 2018.	61
Táboa 26. Importe das achegas realizadas pola Deputación da Coruña para o financiamento do SAF libre concorrencia nos concellos da comarca de Betanzos. 2016 - 2019.	62
Táboa 27. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos concellos da comarca de Betanzos en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.	63

ÍNDICE DE GRÁFICOS

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Betanzos, 2017.	19
Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Betanzos. 2017.	19
Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Betanzos, anos 1998- 2007 e 2017.....	20
Gráfico 4. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Betanzos. 1975 - 2016.....	22
Gráfico 5. Saldo migratorio da Comarca de Betanzos. 1998 – 2016.....	23
Gráfico 6. Pirámide de poboación da Comarca de Betanzos, 2030 en base a proxeccións de poboación.	24
Gráfico 7. Evolución da composición dos fogares da comarca de Betanzos. 2001-2011.	28
Gráfico 8. Estrutura do tecido empresarial da Comarca de Betanzos por condición xurídica. 2014.	31
Gráfico 9. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Betanzos. 2011-2018.	32
Gráfico 10. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos menores de 10.000 habitantes. 2011-2018.....	40
Gráfico 11. Finalidade das achegas recibidas polos concellos da comarca de Betanzos da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.	56

Introdución.

A Diagnose sobre os servizos sociais na Comarca de Betanzos forma parte da serie de documentos diagnósticos que integran o Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña.

O Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo dotar á Deputación dun marco estratéxico para o desenvolvemento das políticas de benestar na provincia en relación cos Concellos menores de 20.000 habitantes e coas entidades sociais do territorio.

Este novo marco susténtase na axeitada interpretación do contexto demográfico e socioeconómico do territorio como elemento fundamental para a construción conxunta dun novo modelo de política pública que dea resposta á evolución das necesidades sociais. É, neste sentido, onde radica a importancia de contar non unicamente con datos fiables e actualizados sobre a realidade na que vimos traballando dende os departamentos de servizos sociais, senón dunha adecuada interpretación dos mesmos que nos leve a deseñar medidas efectivas no camiño cara a construción de sociedades máis xustas e con maior benestar.

Deste xeito, se ben a Diagnose que aquí se presenta é un apartado fundamental no conxunto do Plan de Acción, a incorporación dun sistema de traballo participativo leva a transcender ós meros datos a través da obtención de diferentes interpretacións das súas causas e dos fenómenos que os xeran. Así, se ben as problemáticas sociais se poden definir en termos de políticas públicas como *wicked problems* ou problemas malvados debido ás súas múltiples relacións cruzadas, non é posible o deseño dun Plan de Acción efectivo sen asumir tanto a complexidade das propias situacións sociais como a multiplicidade das visións que os actores da política teñen sobre os mesmos, aspectos estes que serán a base das medidas deseñadas dentro do propio Plan de Acción da Deputación.

Con todo, e aínda que a existencia de matices na interpretación da realidade social é un elemento consubstancial ás propias políticas sociais, existen aspectos cuantificables que evidencian a presenza de situacións definidas comunmente como non desexadas sobre as que é preciso incidir dende os poderes públicos. Así, realidades como o devalo demográfico xeral ou o despoboamento de zonas importantes do territorio, o avellentamento ou a presenza de núcleos salientables de exclusión social constitúen realidades que, conxuntamente con outras, marcan e marcarán a actuación dos departamentos de benestar social a medio prazo.

Dentro deste esquema xeral é onde cobra especial valor a obtención de datos fiables sobre a realidade social e sobre a actividade que están a realizar os departamentos municipais de servizos sociais.

A continuación preséntase a Diagnose sobre a situación dos servizos sociais na Comarca de Betanzos como parte dos traballos de diagnose, do territorio provincial e das comarcas da provincia, a partir dos cales se elabora o Plan de Acción de servizos sociais.

Obxectivos da diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Betanzos enmarcarse nos traballos do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña e, como tal, é a ferramenta que utilizará a Deputación para conformar o seu marco de actuación e a súa relación cos Concellos e coas Entidades Sociais en relación ás políticas de benestar.

O **obxectivo da Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais** é o seguinte:

A Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo fornecernos de datos oficiais, fiables e contrastados sobre a situación demográfica e socioeconómica do territorio, así como sobre a actuación que as administracións locais están a levar a cabo en relación ás políticas de benestar. Esta recompilación de información será unha parte fundamental sobre a que deseñar o conxunto de medidas que conformen o Plan de Acción, así como a liña de base sobre a cal realizar o seguimento posterior da súa efectividade no marco dun novo modelo de relación entre administracións e entes sociais no seu traballo de procura na mellora da autonomía das persoas.

Para facer fronte a este obxectivo xeral, a Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais realizou as seguintes tarefas:

- Análise de fontes estatísticas oficiais galegas e estatais.
- Análise documental de publicacións oficiais e de recoñecido prestixio.
- Análise da normativa e dos actos administrativos propios da Deputación e dos Concellos relacionados coas políticas de benestar.
- Análise do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia.
- Análise do Sistema de Información de Usuarios dos Servizos Sociais (SIUSS)
- Recompilación de información cuantitativa municipal relacionada coa dotación de recursos dos departamentos de benestar.
- Outras.

Un dos elementos máis importantes do Plan de Acción e da Diagnose como unha das súas partes centrais, é o conxunto de valores sobre os que se sustenta e que, polo tanto, serán os que guíen o seu desenvolvemento. Estes valores, dun xeito coherente coa Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia, aterran o marco normativo vixente á actuación da Deputación da Coruña dentro da súa misión global de apoiar ós Concellos, con especial atención ós de menos de 20.000 habitantes, de modo que supoñen non só a nosa interpretación da lexislación senón os principios que a Deputación

Ile traslada a tódalas actuacións e ós modelos de relación enmarcados dentro do propio Plan de Acción.

Os valores do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña son os seguintes:

- **Compromiso.** O Plan de Acción de Servizos Sociais supón o compromiso da institución coa cidadanía e cos equipos dos Concellos á hora de responder ás demandas sociais e prestar servizos de calidade que promovan e melloren a autonomía das persoas.
- **Solidariedade.** O Plan de Acción define un marco de relación estable entre a Deputación e os Concellos que garante a sustentabilidade dos servizos sociais comunitarios a través da dotación de recursos e de ferramentas compartidas, poñendo a primeira pedra para a creación da Rede de Concellos para o Benestar. A través do valor da solidariedade garántese que a Rede de servizos sociais comunitarios estea ó alcance de toda a cidadanía da provincia, eliminando as fendas territoriais e promovendo o acceso universal.
- **Integración.** O Plan de Acción contén a creación dun modelo de apoio institucional e técnico que a Deputación da Coruña poñerá a disposición dos Concellos. Este modelo garantizará que a asistencia técnica da Deputación chegue a tódolos equipos municipais dando unidade ás intervencións dentro da necesaria adaptación ás realidades locais.
- **Participación.** O Plan de Acción constrúese sobre a base da participación das persoas profesionais dos servizos sociais tanto nos Concellos como nas Entidades Sociais, e mantén ese espírito a través da creación de espazos de reflexión conxunto para compartir experiencias e mellorar na prestación de servizos. A participación é un elemento consubstancial á Rede e á mellora continua, ademais de constituír a base para a co-responsabilidade dos membros da Rede e para o seu compromiso.
- **Proximidade.** O Plan de Acción ten como un dos seus alicerces fundamentais o achegamento tanto á realidade social de cada contexto de referencia como o achegamento ás persoas como xeito de fomentar a súa autonomía. A proximidade dos equipos ás persoas e a proximidade do apoio técnico ós equipos son elementos constituíntes do novo modelo de política de benestar e teñen no fomento do traballo relacional o seu máximo expoñente.
- **Liderado público.** O liderado público das políticas de benestar potencia e dálle forza ás iniciativas de coordinación e complementariedade coas entidades do terceiro sector. O liderado público é a garantía de que a cidadanía pode exercer os seus dereitos sociais con independencia das súas posibilidades ou localización territorial. O liderado público da rede de axentes que traballan nas políticas de benestar afianza as súas capacidades, multiplica o efecto das súas intervencións, posibilita a participación da cidadanía e garante a resposta ás necesidades sociais.

- **Intelixencia.** O Plan de Acción comprende no seu seo un importante abano de información sobre a realidade dos servizos prestados polos Concellos e polas entidades sociais no territorio. Estes datos, así como diferentes propostas especificamente deseñadas para mellorar a toma de información e a súa xestión para incrementar a coordinación local e o rendemento dos servizos, serán elementos básicos á hora de planificar o desenvolvemento das actuacións e xerar maior coñecemento sobre as intervencións. O coñecemento e a intelixencia nos servizos sociais son elementos sobre o que pivotará o desenvolvemento da Rede e a adaptación dos servizos á realidade social.
- **Diversidade.** A diversidade é o valor sobre o que se asenta tanto a especificidade comarcal das análises e das actuacións territoriais de proximidade contempladas no Plan de Acción, como o recoñecemento da complexidade social á que ten que dar resposta os servizos sociais locais. Esta crecente diversidade social comporta un esforzo por parte dos equipos técnicos á hora de adaptarse ás diferentes circunstancias e, polo tanto, a necesidade de maior apoio, maiores recursos e mellores ferramentas á hora de deseñar intervencións no territorio.

Ademais, e na liña mencionada de coherencia coa normativa de referencia, o Plan de Acción asume como propios os principios xerais presentes no Art. 4 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia que son: (I) a universalidade; (II) a prevención; (III) a responsabilidade pública; (IV) a igualdade; (V) a equidade; (VI) a solidariedade; (VII) a atención integral e personalizada; (VIII) a autonomía persoal e vida independente; (IX) a participación; (X) a integración e normalización; (XI) a globalidade; (XII) a descentralización e proximidade; (XIII) a coordinación; (XIV) a economía, eficacia e eficiencia; (XV) a planificación; e (XVI) a avaliación e a calidade.

Estrutura da Diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Betanzos, para a consecución dos obxectivos establecidos no punto previo, aséntase sobre a análise, tanto a nivel comarcal como na desagregación para os Concellos que a compoñen, dunha serie de indicadores agrupados atendendo ós seguintes contidos:

- Análise **demográfica**, atendendo á evolución da **estrutura poboacional** e ás proxeccións sobre poboación. Un dos apartados a salientar dentro do estudo das variables demográficas é o asentamento da poboación no territorio, de tal xeito que serán analizadas as dinámicas demográficas a nivel parroquial e o grao de dispersión da poboación na comarca.
- Análise **socioeconómica**. Co obxectivo de estudar o contexto de actuación de carácter socioeconómico, analizaranse elementos como o nivel de renda dos habitantes da comarca, o nivel formativo, a existencia e a evolución do desemprego, ou a conformación dos ingresos dos fogares.
- Análise da **actividade e dos recursos** dos departamentos de benestar social. Dentro deste apartado, estudaranse os principais indicadores relacionados coa actividade dos servizos sociais, a composición dos diferentes departamentos municipais ou as entidades que conforman o Terceiro Sector de Acción Social na comarca e nos seus diferentes Concellos así como os equipamentos e recursos dispoñibles en materia de servizos sociais na zona.
- Finalmente, achegaranse as **conclusións e recomendacións** da análise cuantitativa realizada, que conformarán o contexto para a definición dos principais eixos estratéxicos do Plan de Acción e que, de xeito coherente cos deseñados a nivel provincial, serán aterrados á realidade específica da Comarca e dos Concellos.

As principais fontes de información utilizadas para a elaboración desta Diagnose correspóndense ós Institutos de Estatística tanto galegos (Instituto Galego de Estatística) como estatal (Instituto Nacional de Estadística). Estas fontes son complementadas con diferentes recursos especializados de recoñecido prestixio relacionadas, con informes oficiais procedentes da Deputación da Coruña e dos propios Concellos, así como con datos procedentes da Consellería de Política Social, entre os que salienta o Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais. Neste último sentido salienta a utilización do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais como fonte oficial sobre a que realizar os estudos das entidades e dos centros que prestan servizos no territorio.

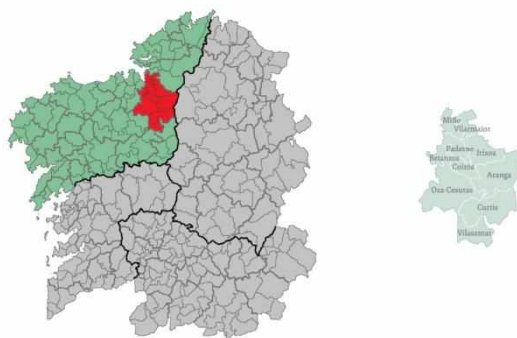
Ademais, é preciso mencionar que serán estudados os orzamentos e os equipos que os Concellos teñen a disposición do público nos seus diferentes departamentos de Servizos Sociais locais, de tal xeito que se conformará unha imaxe tanto do territorio, das condicións da cidadanía e dos recursos

(tanto públicos, sociais como privados) que actúan no territorio dentro das políticas de benestar, completando así unha visión integral da política.

A comarca de Betanzos.

A comarca de Betanzos está composta polos concellos de Aranga, Betanzos, Coirós, Curtis, Irixoa, Miño, Oza-Cesuras, Paderne, Vilarmaior e Vilasantar, nunha extensión sobre 670 qm² e preto de 38.000 habitantes. Tódolos concellos están enmarcados no Partido Xudicial de Betanzos. Limita ó norte ca comarca do Eume, ó leste coa provincia de Lugo; ao sur coas comarcas de Arzúa e da Terra de Melide; e polo oeste, coas comarcas de Ordes e A Coruña.

Imaxe 1. Situación e composición da comarca de Betanzos.

Fonte: AGADER e Wikipedia.

O territorio ten unha actividade influenciada polo concello de Betanzos como centro administrativo e xurídico da comarca. Ademais, a economía da comarca diversifícase en actividades como a gandería, a explotación de recursos madeireiros, actividades manufactureiras e o turismo.

A continuación procederase á análise dos diferentes apartados mencionados, iniciando así a Diagnose sobre os Servizos Sociais na Comarca de Betanzos como paso previo á elaboración do Plan de Acción.

1. A dinámica demográfica. Elementos básicos e evolución.

Un dos elementos centrais da Diagnose é a análise das principais dinámicas demográficas presentes no territorio co obxectivo de conformar unha imaxe sobre a evolución da poboación que será básica á hora de establecer un proceso de planificación das posibles necesidades e dos recursos a poñer á disposición da cidadanía para garantir os seus dereitos.

Neste sentido, o apartado actual amosa un salientable abano de indicadores demográficos oficiais nos que se verán reflectidas as dinámicas poboacionais a nivel comarcal e a nivel municipal, ás que se lle engadirán as proxeccións oficiais sobre a dinámica demográfica futura, conformando así unha parte do pano de fondo sobre o que actuarán as políticas de benestar, é dicir, as persoas.

1.1A ESTRUCTURA DA POBOACIÓN. EVOLUCIÓN E PROXECCIÓNS

A poboación da comarca de Betanzos no ano 2017 é de 37.975 habitantes, o que supón o 3,43% da poboación da provincia da Coruña e o 1,39% da poboación galega. Tal e como se observa na táboa 1, a comarca de Betanzos presenta unha evolución descendente, xa que dende o 1998 a poboación de Betanzos redúcese en 1.333 habitantes, é dicir, no 2017 a Comarca conta cun 3,4% menos de poboación que no 1998.

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña - Comarca de Betanzos. 1998, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Provincia da Coruña	1.106.325	1.132.792	1.120.294
Comarca de Betanzos	39.308	39.261	37.975

Fonte: IGE.

A evolución da poboación na Comarca de Betanzos difire da provincia ó presentar, dende o 1998, unha redución constante, aínda que limitada nun primeiro período do 1998 ó 2007, que se acelera entre os anos 2007 e 2017.

A evolución da poboación nos diferentes Concellos que forman parte da Comarca, amósase na seguinte táboa.

Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Betanzos. 1998, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Concello de Aranga	2.448	2.219	1.935
Concello de Betanzos	12.296	13.328	12.941
Concello de Cesuras	2.733	2.323	-
Concello de Coirós	1.553	1.660	1.801
Concello de Curtis	4.523	4.244	3.968
Concello de Irixoa	1.768	1.562	1.361
Concello de Miño	4.870	5.256	5.905
Concello de Oza dos Ríos	3.240	3.203	-
Concello de Oza-Cesuras	-	-	5.133
Concello de Paderne	2.758	2.710	2.441
Concello de Vilarmaior	1.412	1.287	1.249
Concello de Vilasantar	1.707	1.469	1.241
Total Comarca de Betanzos	39.308	39.261	37.975

Fonte: IGE.

Os datos da táboa mostran a diversidade presente nos diferentes concellos da Comarca en termos de evolución da poboación.

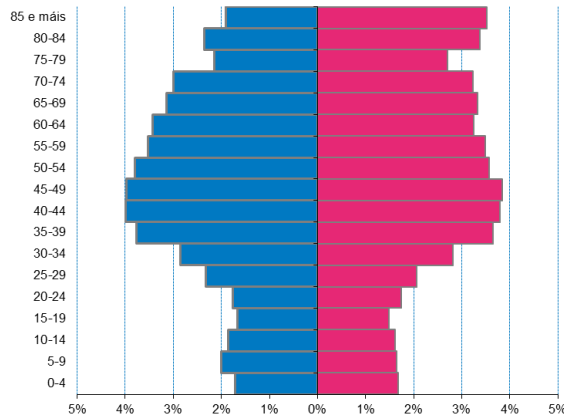
Así, concellos coma Coirós e Miño son os únicos que presentan unha evolución do seu número de habitantes en positivo. No primeiro caso cun ascenso de 248 persoas, que supón un 16% máis de poboación respecto ao 1998. No segundo caso, son 1.035 habitantes máis que hai dúas décadas, cifra que equivale a un 21% máis de poboación no 2017 respecto ó 1998.

Nunha segunda clasificación, na que se inclúen os concellos que manteñen uns niveis poboacionais estables ó longo do período analizado, atópase Betanzos. A situación da capital da comarca presenta dúas fases. Unha primeira, de 1998-2007, na que a poboación ascende en 1.032 habitantes, que contrasta coa segunda, de 2007-2017, na que a súa poboación descende en 387 persoas.

Nun terceiro grupo están os concellos que perden poboación dun xeito progresivo. Así, tanto Aranga, coma Cesuras e Oza dos Ríos (Oza-Cesuras), Curtis, Irixoa, Paderne, Vilarmaior e Vilarsantar están nunha situación de retroceso poboacional. Os casos máis relevantes no período analizado (1998-2017) son o de Vilasantar (que perde un 27% da súa poboación), Irixoa (cun descenso do 23%) e Aranga (cun 21% menos de poboación no 2017 en comparación co 1998). O resto de concellos perde en torno a un 10-15% da súa propia poboación.

Con respecto á estrutura da poboación, a continuación amósase a pirámide poboacional coa distribución por idades dos habitantes, de tal xeito que se pode avanzar non unicamente no afondamento da composición da cidadanía da comarca, senón nos perfís actuais que determinarán as necesidades en termos de políticas de benestar a curto prazo.

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Betanzos, 2017.

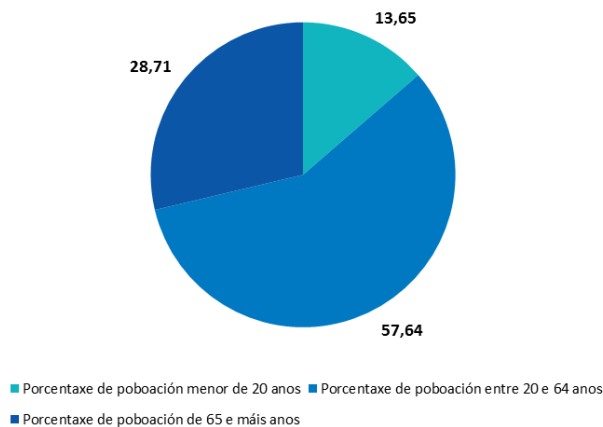
Fonte: IGE.

Como se pode observar graficamente na pirámide de poboación da Comarca de Betanzos, a estrutura poboacional vén caracterizada por unha base estreita, onde os estratos de menores de 25 anos (tanto en homes coma en mulleres), non superan o 2% da poboación. A partir dos 25 anos a representatividade dos grupos de idade máis avanzados vai aumentando. Así, os tramos que corresponden aos homes entre 40 e 49 anos son as cohortes co maior peso poboacional na Comarca, xa que entre eses dous treitos de idade xuntan o 8% de toda a poboación. Polo que respecta ós tramos de maior idade, o peso por idade vai diminuindo de xeito progresivo, pasando do 3% ao 2% en homes, mentres no colectivo feminino supera, a excepción do grupo de 75 a 79 anos, o 3% da poboación en todas as cohortes.

Na distinción por sexos obsérvase como a representatividade do colectivo masculino é superior nos tramos menores de 64 anos, tendencia que se inverte a partir dos 65 anos nos que o peso do colectivo feminino é superior ó dos homes.

Por grandes treitos de idade, a distribución da poboación presenta a seguinte forma.

Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Betanzos. 2017.

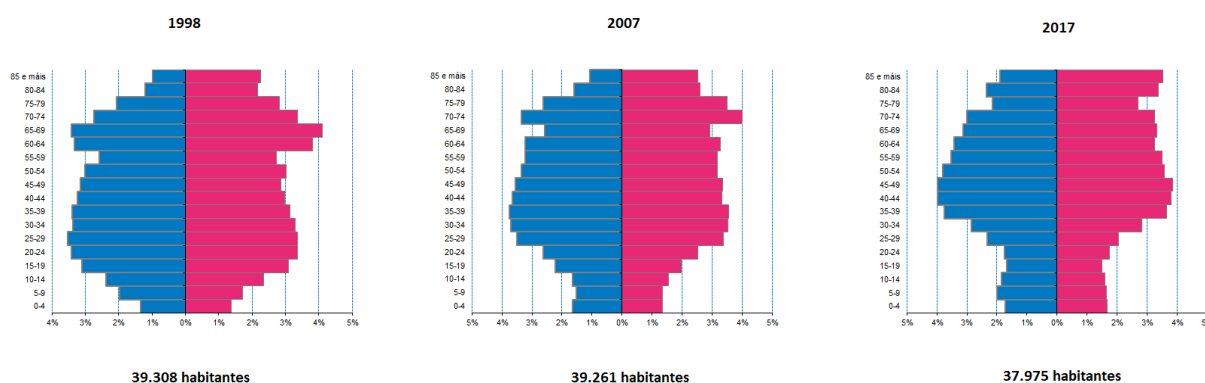

Fonte: IGE.

O gráfico amosa unha distribución da poboación para o 2017 onde o groso da poboación é maior de 20 anos (o 86% da poboación é maior de 20 anos). Cabe salientar que o peso da poboación maior de 65 anos (29%) supera á menor de 20 anos (14%) en 15 puntos, é dicir, o número de persoas maiores de 65 anos duplica ós menores de 20 anos.

A imaxe da distribución actual da poboación na Comarca é resultado da súa evolución ó longo dos últimos anos, nos que se produce un descenso progresivo e constante. Este proceso, como se pode observar na evolución da pirámides do gráfico, comporta unha constante redución da base da pirámide composta polas persoas de menor idade (moi visible no paso de 1998 ó 2007, e acentuado do 2007 ó 2017), en tanto que se produce un progresivo incremento da parte superior desta, formada polas persoas de maior idade.

Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Betanzos, anos 1998- 2007 e 2017.

Fonte: IGE.

A imaxe da evolución da pirámide da Comarca permite identificar graficamente o proceso aludido. É dicir, un gradual avellentamento da poboación unido a un progresivo incremento da esperanza de vida, ó tempo que a base da pirámide diminúe e estabilízase en porcentaxes limitadas.

Esta estrutura demográfica comarcal trasládase á realidade municipal que presenta, por grandes grupos de idade, a seguinte distribución.

Táboa 3. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Betanzos. 2017.

Territorio	Menores de 20 anos	Entre 20 e 65 anos	Maiores de 65 anos
Concello de Aranga	8%	52%	40%
Concello de Betanzos	16%	60%	24%
Concello de Coirós	14%	54%	32%
Concello de Curtis	13%	60%	27%
Concello de Irixoa	9%	54%	38%
Concello de Miño	17%	59%	24%
Concello de Oza-Cesuras	11%	55%	34%
Concello de Paderne	11%	55%	34%
Concello de Vilarmaior	11%	57%	32%
Concello de Vilasantar	8%	54%	38%

Territorio	Menores de 20 anos	Entre 20 e 65 anos	Maiores de 65 anos
Total Comarca de Betanzos	14%	58%	29%

Fonte: IGE.

Neste sentido, a nivel municipal o grupo de menos de 20 anos non acada en ningún dos concellos analizados o 20% da poboación total. De feito, só o Concello de Betanzos e o Concello de Miño superan o 15%. Aranga, Irixoa e Vilasantar son os concellos que teñen menor presenza de xente nova entre a súa poboación (con menos dun 10% da poboación). Paralelamente, son estes tres concellos os que presentan unha maior porcentaxe da poboación de máis de 65 anos (tendo o concello de Aranga o 40% da súa poboación neste tramo de idade).

Esta distribución por concellos amosa que en tanto Betanzos e Miño presentan unha sociedade menos avellentada, o resto de concellos vese inmerso nunha dinámica de avellentamento máis acentuada.

Outro dos indicadores que proporciona información sobre a evolución da poboación, e máis concretamente sobre o proceso de avellentamento, é a idade media das persoas que habitan a comarca en comparación cos da provincia e do conxunto de Galicia.

Táboa 4. Evolución da idade media na comarca de Betanzos, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017

Territorio	2002	2007	2017
Galicia	42,89	44,22	46,76
Provincia da Coruña	42,49	43,87	46,46
Comarca de Betanzos	46,32	47,56	49,31

Fonte: IGE.

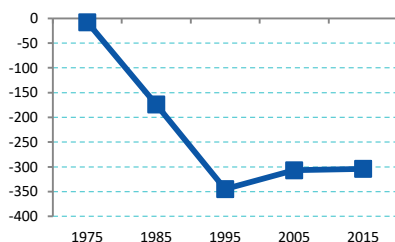
Como se pode comprobar, a evolución xeral da idade media da cidadanía galega é crecente. Os datos amosan como nos últimos 15 anos a idade media en Galicia e na provincia da Coruña aumenta en case 4 anos (dos 42 ós 46 anos de idade media). No caso dos habitantes da Comarca de Betanzos esta presenta uns datos superiores ós galegos e ós da provincia. Así, no 2002 a idade media da comarca era de 46 anos, 3 anos superior á dos territorios de referencia. No 2017, a comarca de Betanzos presenta unha media de idade próxima ós 50 anos, namentres que en Galicia e na provincia da Coruña rolda os 48 anos, presentando a Comarca unha idade media 2 anos superior á dos habitantes de Galicia e da provincia.

Por outro lado, a análise dos nacementos e as defuncións no conxunto da Comarca, é dicir do saldo vexetativo, presenta unha imaxe clara do proceso de devalo na natalidade na Comarca. No seguinte gráfico recóllese a evolución do saldo vexetativo da Comarca, amosando como a tendencia deste indicador é negativa ó longo de todo o período analizado (1975-2015).

No gráfico obsérvase como a tendencia negativa vai evolucionando dun xeito cada vez máis acentuado, rexistrando o maior saldo vexetativo negativo no ano 1998 con 352 persoas falecidas máis que os nados nese ano. En toda a serie analizada, só nos anos 1976, 1978 e 1979, hai un saldo positivo na comarca de Betanzos que non superaba as 30 persoas nadas máis que as falecidas.

A partir do ano 1993 o saldo presenta regularidade na cifra aproximada de 300 persoas en negativo.

Gráfico 4. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Betanzos. 1975 - 2016.

Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Neste sentido, os concellos da comarca de Betanzos presentan dinámicas paralelas, onde, a excepción do saldo positivo dos concellos de Betanzos e Miño (ambos no ano 1975), no resto de concellos non hai saldos positivos.

Táboa 5. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Betanzos. 1975 - 2016.

Concello	1975	1985	1995	2005	2015
Aranga	-14	-8	-20	-22	-23
Betanzos	37	-46	-107	-52	-80
Cesuras	0	-30	-27	-32	-
Coirós	-1	0	-20	-22	-10
Curtis	-18	-10	-34	-30	-37
Irixoa	-7	-16	-13	-14	-18
Miño	22	-26	-25	-32	-22
Oza dos Ríos	-1	-14	-28	-36	-
Oza-Cesuras	-	-	-	-	-54
Paderne	-9	-4	-21	-31	-37
Vilarmaior	-7	-9	-22	-18	-10
Vilasantar	-10	-11	-28	-18	-13

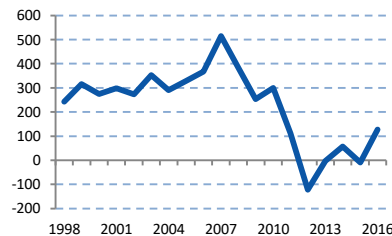
Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Estes datos hai que completalos co saldo migratorio da Comarca. Neste sentido, tal e como se pode advertir no gráfico seguinte, a comarca de Betanzos presenta unha evolución na que, do período que abarca de 1998 ata 2011, os resultados son positivos. É dicir, a comarca recibe máis inmigración da emigración que emite. É dentro deste período, no ano 2007, cando a comarca betanceira obtén o saldo migratorio positivo máis elevado, con 515 persoas máis que inmigran das que emigran. A partir do 2007, os números diminúen ata obter no ano 2012 o primeiro saldo migratorio negativo, con 122 persoas máis que emigran das que inmigran. No ano 2014 recupérase o saldo positivo (57), que tornará en negativo no 2015 (-10) para volver a mudar en positivo no ano 2016 (127).

O saldo interno presenta números positivos en toda a serie de anos (1998-2016) agás no ano 2012 (cun saldo de -122 persoas), así, movementos intraprovinciais teñen signo positivo en todo o período, coa excepción do 2012, que logra compensar as anualidades con signo negativo dos movementos co resto de Galicia.

En canto ó saldo externo, hai que diferenciar entre o saldos positivos do período 1998 – 2009, debido principalmente á inmigración do estranxeiro, e os negativos do anos seguintes, consecuencia principalmente da emigración cara ó estranxeiro.

Gráfico 5. Saldo migratorio da Comarca de Betanzos. 1998 – 2016

Fonte: IGE

Así, a evolución do saldo migratorio incide na realidade da comarca de Betanzos dos últimos anos ó contribuir, xunto co seu saldo vexetativo, no proceso de devalo demográfico da comarca.

A estrutura demográfica comarcal caracterízase polo seu progresivo avellentamento. Neste sentido, é preciso facer referencia ós índices de avellentamento e sobreavellentamento como elementos de referencia para a análise deste fenómeno demográfico. O índice de avellentamento amosa o número de persoas de 65 ou máis anos por cada 100 menores de 20 anos, en tanto que o índice de sobreavellentamento relaciona as persoas de 85 ou máis anos por cada 100 de 65 ou menos anos.

Táboa 6. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Betanzos, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.

Índice	2017	2020	2025	2030
Índice de avellentamento Betanzos	210,5	213,4	230,6	267,9
Índice de avellentamento A Coruña	148,98	156,2	177,2	213,1
Índice de avellentamento Galicia	154,77	162,5	185,1	223,6
Índice de sobreavellentamento Betanzos	19	21,6	21,3	21,3
Índice de sobreavellentamento A Coruña	16,35	18,3	17,9	18,3
Índice de sobreavellentamento Galicia	17,48	19,4	18,9	19

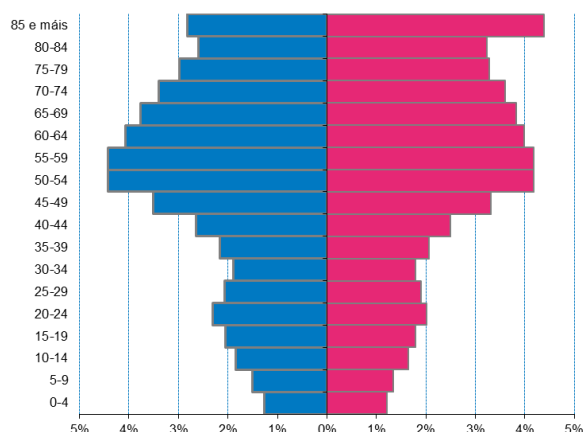
Fonte: IGE

Os datos oficiais ofrecen tanto a posibilidade de analizar a situación actual dos índices relacionados co avellentamento, como realizar proxeccións de futuro. Neste senso, a situación da Comarca de Betanzos presenta un grao de avellentamento máis acentuado que a media galega e da provincia da Coruña. Esta situación mantense nas proxeccións, o que implica un índice de avellentamento na Comarca para o 2030 substancialmente superior ó dos territorios de referencia. Así, para o 2017, as persoas maiores de 65 anos duplican á xente menor de 20 anos, dando por resultado un índice de avellentamento de 210,5 puntos. As proxeccións neste senso presentan un panorama de progresivo avellentamento da poboación da comarca, acadando no ano 2030 a estaren mais preto de triplicar a poboación maior de 65 anos á menor de 20 anos

Polo que respecta ó índice de sobreavellentamento, o índice que presenta a Comarca para o 2017 e nas proxeccións está por enriba do dato da provincia e de Galicia. Con todo, a evolución deste índice preséntase máis estable e menos acentuado ca do avellentamento.

Deste xeito, as proxeccións da poboación da Comarca de Betanzos previstas para o 2030 caracterízanse pola dinámica de avellentamento da poboación e de incremento da esperanza de vida, obtendo a seguinte representación da pirámide poboación da Comarca para o 2030.

Gráfico 6. Pirámide de poboación da Comarca de Betanzos, 2030 en base a proxeccións de poboación.

Fonte: IGE

A estrutura demográfica prevista supón a continuidade da evolución observada ata a actualidade. A pirámide poboacional para o 2030 da Comarca presenta unha poboación total de 34.342 habitantes. A base da pirámide conta con máis tramos, ata os 34 anos, onde o peso destas cohortes non acada o 2% da poboación da comarca. Os tramos de idade que presentan unha maior representación son entre os 50 e 59 anos que, tanto en homes como mulleres, superan o 4% da poboación. Esta mesma porcentaxe de representación (4,4%) é a que terán as mulleres maiores de 85 anos. A proxección da pirámide retrata o proceso de avellentamento da comarca de Betanzos.

1.20 ASENTAMENTO DA POBOACIÓN. DENSIDADE, DISPERSIÓN E CONDICIÓNS DA VIVENDA.

O modelo de asentamento e de ocupación do territorio é un dos elementos a considerar no deseño das políticas de benestar. Neste sentido, a comarca de Betanzos, entre os seus dez concellos conforma un total de 84 parroquias, 1.112 entidades singulares e 300 núcleos de poboación.

Nunha análise particular das parroquias por concellos, preséntase a distribución poboacional en cada caso.

Así, e en primeiro lugar, o concello de Aranga concentra a maioría da súa poboación nas parroquias de Aranga (San Paio) e Vilarraso (San Lourenzo), onde entre as dúas acollen ó 47% dos habitantes do concello. A metade da poboación restante aséntase nas catro parroquias restantes, onde Feás (San

Pedro) é a parroquia menos poboada con 106 habitantes que corresponden ó 5% da poboación do concello de Aranga. A evolución neste concello é negativa en tódalas parroquias. O concello perde 488 habitantes dende o ano 2000 ata o ano 2017, un 20% menos de poboación, e ningunha das parroquias escapa desta tendencia.

O concello de Betanzos amosa unha distribución da poboación na que salienta o seu núcleo urbano, que supera os nove mil habitantes. Ademais, a nivel parroquial atópanse Piadela e Requián que superan os 700 e 600 habitantes, en tanto que Tiobre case acada os 600 habitantes. A parroquia máis despoboada é Viñas (San Pedro), con 217 habitantes. O concello de Betanzos perde poboación, con 106 habitantes menos no 2017 en comparación co ano 2000, sen embargo as parroquias de Piadela (San Esteban), Pontellas (Santa María) e Viñas (San Pedro) foron quen de medrar en número de habitantes aínda que de xeito limitado.

O caso de Coirós é significativo, xa que tanto na totalidade do concello coma en catro das seis parroquias que o compoñen, a poboación aumenta do 2000 ó 2017. As principais parroquias son Coirós (San Julián), con 519 habitantes que corresponden ó 29% da poboación total do concello, e Ois (Santa María), con 454 habitantes (un 25% sobre o total). A parroquia con menos habitantes, 62, é Armea (San Vicente), que mantén estable o seu nivel poboacional ao contar co mesmo número de habitantes no ano 2010 que no 2017. Así, Ois (Santiago), é a única parroquia do concello de Coirós que perde poboación, pasando de ser 185 habitantes no 2000 a 170 no ano 2017. A poboación de Coirós (no período analizado do 2010-2017) medra en 249 persoas, un 16% máis de habitantes que no 2000.

Das catro parroquias que compoñen o concello de Curtis, o núcleo poboacional máis habitado é Curtis (Santa Eulalia), que abarca o 44% da poboación do concello con 1.752. A segunda parroquia máis poboada é Lourdes (Santa María), que con 1306 habitantes abarca o 33% da poboación do concello. Fisteus (Santa María) e Fojado (Santa María), son as dúas parroquias restantes, das que con 525 e 385 habitantes respectivamente, concentran o 23% do total do concello de Curtis. Neste caso, todas as parroquias perden poboación, habendo no total do concello unha diferenza de 500 habitantes menos no 2017 que no 2000, o que supón un descenso dun 11%.

Das sete parroquias do concello de Irixoa, Ambroa (San Tiso) é a cabeceira poboacional con 325 habitantes que supón o 24% do total da poboación do concello. Entre 180 (13% do total) e 232 (17%) habitantes sitúanse as parroquias de Irixoa (San Lourenzo), Mántaras (Santa María), Verís (Santa María) e A Viña (Santaia). Con 110 habitantes e 120 están as de Coruxou (San Salvador) e Churío (San Martiño) respectivamente, que abarcan pouco máis do 16% do total do concello entre ámbalas dúas. A excepción de Churío (San Martiño), que gaña 8 habitantes dende o 2010 ata o 2017, o resto de parroquias presenta un descenso poboacional patente. Así, o Concello perde 358 persoas con respecto ó 2000, o que supón unha baixada do 21% dos seus habitantes.

O concello de Miño está composto por oito parroquias, o 52% da poboación concéntrase na parroquia de Miño (Santa María) con 2.869 habitantes. Esta, acompañada por Perbes (San Pedro) son as únicas que gañan poboación dende o ano 2010, con 783 persoas máis no primeiro caso e 30 neste último. O resto de parroquias perde poboación e non superan os 550 habitantes, sendo Carantoña (San Xulián) a máis deshabitada con 150 habitantes, que corresponden a menos do 3% da poboación

total do concello. O balance global do concello presenta un aumento de 604 habitantes, que supón un incremento do 12% respecto á poboación do ano 2000.

Oza-Cesuras presenta un total de 25 parroquias, nas que se reparten os 5.133 habitantes do concello fusionado. A dispersión deste concello é salientable xa que ningunha parroquia agrupa máis do 15% da poboación. A parroquia máis poboada e que concentra maior número de persoas é Oza (San Pedro), que con 615 habitantes, o 12% do total da poboación do concello de Oza-Cesuras. A segunda correspóndelle tamén a unha parroquia do xa extinto concello de Oza dos Ríos, a Porzomillos (San Pedro) que con 424 habitantes conta co 8% do total do concello. As parroquias menos poboadas son Vivente (Santo Estevo) e Figueredo (Santa María), con 18 e 38 persoas respectivamente, que supón, entre as dúas, o 1% da poboación total do concello. As restantes 21 parroquias sitúanse nun abano de entre 83 e 336 habitantes. A meirande parte das parroquias perde poboación dende o 2000, especialmente naquelas que correspondían ó antigo concello de Cesuras, onde ningunha das súas parroquias foi quen de incrementar a súa poboación. As seis parroquias que conseguen algún tipo de incremento poboacional sitúanse no antigo concello de Oza dos Ríos. En termos municipais, hai un descenso de 721 persoas menos no ano 2017 respecto do 2000, o que supón un 12% menos de poboación no territorio.

Nove son as parroquias que conforman o concello de Paderne. Dos seus 2.441 habitantes un cuarto están en Viñas (San Pantaleón) con 617 habitantes. Un 28% da poboación repártese entre Souto (Santa María) e Velouzás (San Salvador) que concentran entre ámbolos dous 700 habitantes. Con menos de 234 habitantes, que non representa nin o 10% do total da poboación do concello, están o resto das seis parroquias, sendo o caso máis despoboado o de Vilamourel (San Juan) que con 105 habitantes representa o 4% da poboación do concello. Agás a parroquia de Obre (San Andrés), que incrementa en 27 habitantes a súa poboación dende o 2000, o resto presenta números negativos, así no concello de Paderne hai 312 persoas menos no ano 2017 que no 2000, o que supón unha baixada dun 11% sobre a súa poboación de inicios do século.

Ningunha das parroquias que compoñen o concello de Vilasantar gaña poboación. Este concello perde un 26% da súa poboación dende o ano 2000, pasando de ter 1.678 habitantes aos 1.241 no ano 2017. O 20% da poboación do concello concéntrase na parroquia de Barbeito (Divino Salvador), con 253 habitantes. En volumes semellantes atópanse as parroquias de San Vicente de Curtis e Présaras (San Pedro) que representan cadanseu 19% sobre o total con 233 e 236 habitantes respectivamente. As dúas parroquias máis despoboadas son Armental (San Martiño) con 102 habitantes e Vilasantar (Santiago) con 101, que entre ámbalas dúas suman o 16% do total da poboación do concello.

Vilarmaior, concello de 1.249 habitantes, reparte a súa poboación en seis parroquias. A principal e máis habitada é Vilarmaior (San Pedro), que con 401 habitantes abarca o 32% do total do concello. Un cuarto da poboación sitúase en Doroña (Santa María) con 312 habitantes. As catro parroquias restantes non superan os 200 habitantes, sendo a menos poboada Goimil (San Cristovo), que con 34 habitantes equivale a case o 3% da poboación total do concello. Respecto á evolución da poboación dende o 2000, só Vilarmaior (San Pedro) é capaz de gañar poboación (6 persoas máis que a inicios de década). O resto de parroquias perde poboación, o que provoca o descenso de 168 persoas no concello, que equivale a un descenso dun 12% sobre a poboación do ano 2000.

Esta distribución completa un panorama dunha salientable dispersión da poboación xa que, como se pode comprobar, estase a definir un territorio no que a poboación se agrupa en numerosos núcleos de poboación distintos, habendo unicamente unha parroquia que concentra máis do 50% da poboación dun concello. Esta parroquia é Miño (Santa María) no concello de Miño.

Un dos elementos que contribúe a relacionar a dimensión do territorio e o volume de poboación é a evolución da densidade poboacional dos territorios, definida como o número de habitantes por quilómetro cadrado de superficie. Neste sentido, segundo os datos que recolle a seguinte táboa, a densidade poboacional da comarca de Betanzos é considerablemente inferior á media tanto galega como da provincia da Coruña.

Táboa 7. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Betanzos por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.

Territorio	2002	2007	2017
Galicia	91,2	92,7	91,6
Provincia de A Coruña	137,9	141	141,1
Comarca de Betanzos	57,3	57,8	57,2
Concello de Aranga	19,3	18,4	16,4
Concello de Betanzos	517	542,8	540,5
Concello de Cesuras	31,9	29,5	-
Concello de Coirós	46,5	49,1	54,8
Concello de Curtis	37,8	36,3	34,3
Concello de Irixoa	24,1	22,8	20,7
Concello de Miño	150,3	158,7	182,9
Concello de Oza dos Ríos	43,6	44,6	-
Concello de Oza-Cesuras	-	-	34,7
Concello de Paderne	67,9	68,5	63
Concello de Vilarmaior	44,9	43,3	43,1
Concello de Vilasantar	26,9	24,8	22

Fonte: IGE

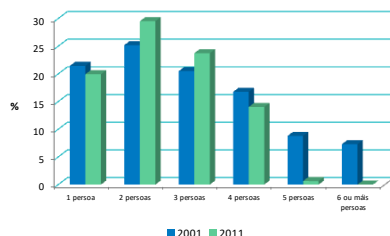
A nivel municipal hai que deterse na heteroxeneidade dos datos que presentan os concellos da comarca. Por unha parte, a dinámica xeral que presentan os concellos é de redución da densidade poboación, coas excepcións de Betanzos, Coirós e Miño. Por outra parte, a disparidade nos datos dos concellos mostran concellos como o de Betanzos que, debido a súa pequena superficie municipal, presenta uns datos de densidade poboacional moi superior á media da provincia da Coruña, con máis de 540 persoas por qm², e concello como Irixoa que, pola contra, presenta unha densidade poboacional de escasamente 21 persoas por qm².

Así, a comarca é un claro exemplo da dispersión e a pouca concentración presente no territorio galego, non presentando grandes núcleos poboacionais que comprendan á maioría dos habitantes dun concello ou uns niveis de densidade poboacional como os recollidos na táboa 7. Con todo, cabe salientar os casos de Betanzos e Miño xa mencionados.

Na análise do asentamento da poboación no territorio, é preciso facer referencia ós fogares e á súa composición en función do número de persoas que habitan neles.

O número de fogares na Comarca do Eume pasa dos 13.134, no 2001, ós 14.668, no 2011. A evolución destes fogares en canto á súa composición recóllese no seguinte gráfico.

Gráfico 7. Evolución da composición dos fogares da comarca de Betanzos. 2001-2011.

Fonte: IGE¹

A imaxe do gráfico amosa como a composición dos fogares tende a mudar ó longo do período analizado, incrementándose o peso das vivendas formadas por 2 e 3 persoas e reducíndose aquelas compostas por máis de 4 residentes (neste punto é preciso ter en conta a apreciación de carácter metodolóxico referida en nota a pé de páxina) e tamén as formadas por un único residente. Así, o tipo de vivenda que conta con máis peso na comarca, tanto no 2001 coma no 2011, é o formado por 2 residentes (25% e 29% respectivamente). Seguido das vivenda nas que reside unha persoa no 2011 (21,46%), tendencia que muda no 2011 ó ser as vivendas formadas por 3 persoas as segundas en volume cun 23% do total.

En canto ás características das vivendas, o 84% das vivendas da Comarca son en réxime de propiedade das cales un 23% ten hipoteca pendente de pago. Só un 9% están en réxime de alugueiro.

Así, no ano 2001 na Comarca de Betanzos o 56% das vivendas contaban cunha superficie de entre 76 m² e 120m², vivendas cunha superficie superior os 120m² eran o 17% e o 26% eran vivendas de menos de 75 m². Para o ano 2011, esta distribución muda ó aumentar as vivendas cunha superficie menor. Así, un 35% das vivendas son de entre 30 e 75m². O 53% son vivendas cunha superficie de entre 76 e 120 m², mentres que só o 12% das vivendas ten unha superficie maior ós 121 m².

Polo que respecta ás condicións da vivendas en termos de problemas de infraestrutura, no ano 2015 o 50,6% dos fogares da área de da Coruña² declarou non ter problemas relacionados coa falta de espazo, ruídos procedentes do exterior, luz natural insuficiente, deficiencias de illamento, goteiras, humidades e podremia en solos ou ventás. Esta cifra mellora, aumentando en máis de 9 puntos dende o ano 2010.

Sobre a disposición de ordenador e internet nos fogares, esta foi en aumento no período 2012 - 2016. A tenencia dun ordenador no fogar aumentou dun 68% no 2012 ata un 70% no 2015. No relativo á conexión a internet contratada, a súa evolución positiva é máis acentuada xa que, no 2012

¹ O INE non recolle no caso de Cesuras a clasificación por número de residentes para o ano 2011. Ademais, tampouco recolle os de un residente no en Irixoa e Vilarmaior, coma os de 4 en Aranga e Oza dos Ríos. De 5 e 6 residentes só existen os datos para o ano 2011 do concello de Aranga.

² A área da Coruña é a área da que forma parte a comarca de Betanzos xunto coa comarca da Coruña.

o 61,5% dos fogares contaban con este servizo, catro anos despois, no 2016, son o 74% dos fogares os que xa contan cunha conexión a internet contratada.

Finalmente, outro dos elementos a salientar pola súa incidencia tanto nun contexto de asentamento da poboación como o descrito como na presenza de servizos públicos é a mobilidade. Neste sentido, no ano 2015 o 78% das vivendas da área da Coruña contan con automóbil para uso persoal.

1.3 EXTRACTO DA DINÁMICA DEMOGRÁFICA NA COMARCA DE BETANZOS.

Tal e como se puido comprobar ó longo do achegamento realizado tanto á evolución demográfica da comarca de Betanzos, o contexto xeral da comarca vén determinado por un continuo descenso na poboación, agravado por un proceso de avellentamento.

Tanto as pirámides poboacionais, coma as representacións gráficas da distribución por idades, permiten ver (aspecto que confirman as proxeccións –tanto de poboación coma de índices de avellentamento e sobreavellentamento-) que a comarca está inmersa nunha dinámica demográfica negativa que afonda no despoboamento (xa que, nin o saldo migratorio se mantén positivo pese a ser unha das únicas vías de entrada de nova xente na zona, nin o saldo vexetativo é positivo).

Estes datos reflíctense na evolución (sexa por concellos ou por parroquias) da poboación, onde en cada núcleo, a excepción unicamente de Miño, o número de habitantes presenta unha tendencia descendente.

Ó mesmo tempo, obsérvase unha concentración poboacional, onde agás en Betanzos (onde hai unha densidade poboacional alta de máis de 540 persoas por qm²) e Miño, no resto de concellos o número de habitantes por qm² non supera as 63 persoas, existindo casos coma o de Aranga no que non se chega ás 17 persoas por qm². Esta baixa densidade, unida á evolución da poboación a nivel parroquial, leva a mostrar un panorama de elevada dispersión, avellentamento e devalo demográfico global.

Ademais, é preciso citar as características das vivendas da comarca, estando este parque conformado maioritariamente por vivendas de tamaño medio, en réxime de propiedade, onde a evolución constata unha presenza cada vez maior de vivendas inferiores ós 75m². Neste sentido, é preciso referirse tamén á destacada porcentaxe (49,4%) de vivendas que declaran contar con problemas relacionados coa falta de espazo ou humidades, por exemplo. Polo que respecta ó asentamento das novas tecnoloxías nos fogares en torno ó acceso dun ordenador e internet, a Comarca presenta una evolución positiva ó longo dos últimos anos.

2. O contexto socioeconómico. Aspectos básicos e evolución.

Tal e como se indicaba con anterioridade, o contexto socioeconómico determina en boa medida as condicións de vida dos habitantes do territorio e, polo tanto, é unha parte fundamental á hora de elaborar unha política de benestar.

Dentro deste apartado, e co obxectivo de contextualizar a situación da cidadanía da comarca, utilizaranse diferentes indicadores relacionados coa evolución da renda, da actividade económica e laboral ou, por exemplo, da cohesión social de tal xeito que se establezan as bases para, de modo complementario coa evolución demográfica xa observada, avanzar nas principais características da sociedade sobre a que deben actuar as medidas do Plan de Acción.

2.1 ECONOMÍA, TRABALLO E ENSINO.

Un dos principais indicadores que permite coñecer a estrutura socioeconómica da Comarca é o Produto Interior Bruto (PIB) por habitante, proporcionando información sobre a actividade económica desta.

Na seguinte táboa recóllense os datos oficiais do PIB por habitante dos territorios de referencia (Galicia e a Provincia da Coruña), os da Comarca de Betanzos, así coma os datos municipais, permitindo observar a súa evolución comparada.

Táboa 8. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2014.

Territorio	2010	2012	2014
Galicia	20.574	19.660	20.077
Provincia da Coruña	21.918	21.462	22.055
Comarca de Betanzos	17.149	16.311	15.666
Concello de Aranga	16.876	17.507	18.494
Concello de Betanzos	20.251	19.602	17.627
Concello de Cesuras	11.454	11.608	-
Concello de Coirós	14.816	12.533	18.706
Concello de Curtis	31.911	27.623	25.093
Concello de Irixoa	13.386	13.261	15.581
Concello de Miño	11.690	10.730	10.047

Territorio	2010	2012	2014
Concello de Oza dos Ríos	12.358	11.946	-
Concello de Oza-Cesuras	-	-	11.511
Concello de Paderne	8.994	9.794	9.870
Concello de Vilamaior	9.728	10.320	9.956
Concello de Vilasantar	15.419	16.100	17.409

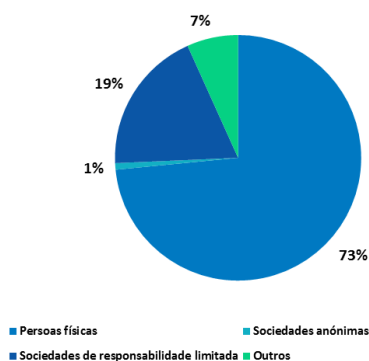
Fonte: IGE

O PIB por habitante observado a nivel comparativo entre Galicia, a provincia e a realidade comarcal, amosa como as cifras da Comarca de Betanzos se sitúan por debaixo do nivel galego e da provincia da Coruña, existindo unha fenda de renda entre a Comarca e os territorios de referencia. O PIB per cápita comarcal rolda entre o 70% e o 78% do PIB per cápita da provincia e de Galicia respectivamente.

Estas diferenzas acentúanse ó estudar a realidade municipal onde é posible diferenciar entre os concellos que apenas acadan o 50% do dato galego, que son os concellos de Miño, Oza-Cesuras, Paderne e Vilamaior; dos que, como Irixoa, Vilasantar, Betanzos, Aranga e Coirós, sitúanse entorno ao 90% do dato de referencia. O caso do concello de Curtis é particular, xa que supera nun 25% o PIB per cápita galego, con 5.016€ máis por habitante.

Con respecto ó tecido empresarial da Comarca, este conta no ano 2014 cun total de 3.751 empresas, que segundo a súa condición xurídica presentan a seguinte distribución.

Gráfico 8. Estrutura do tecido empresarial da Comarca de Betanzos por condición xurídica. 2014.

Fonte: IGE

O gráfico indica que a maioría do tecido empresarial de Betanzos está formado por persoas físicas (o 73%), en tanto que o 19% corresponde ás sociedades limitadas. De entre as figuras restantes salienta a presenza de 22 sociedades cooperativas ou 32 sociedades anónimas, quen en porcentaxe representan aproximadamente cada unha o 1% do total.

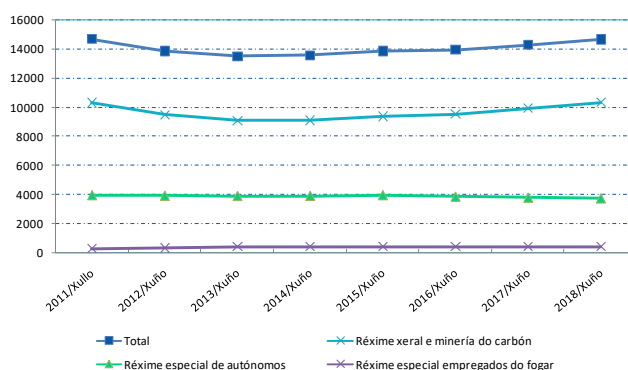
Este tecido empresarial ten como actividade principal o sector servizos, que ocupa ó 53% das empresas (cunha notable presenza do comercio (20%) e a hostalaría (9%)). O sector da construción centra a actividade do 13% e o sector industrial supón o 6% da actividade das empresas da comarca.

Este tecido empresarial céntrase maioritariamente no sector servizos, que ocupa ó 53% das empresas, en tanto que o sector da construción centra a actividade do 13%, e o sector industrial supón o 6% da actividade das empresas da comarca. Así, de xeito resumido é posible afirmar que as empresas da comarca constitúense maioritariamente ó redor da figura xurídica das persoas físicas e adícanse ós servizos, salientando dentro deste sector ó comercio (20%) e á hostalaría (9%) que suman un total de 1.083 empresas.

Polo que respecta ó sector primario, o 28% das empresas da comarca, o peso do sector agrario na comarca redúcese notablemente segundo os datos oficiais, xa que no 1999 a comarca contaba con 6.018 explotacións que xeraban 4.517 UTA³, e no 2009 as explotacións agrarias reducíronse ata as 2.245 que xeran 2.450 UTA. O número de explotación da comarca redúcese un 63%.

Para complementar a imaxe do sector económico e empresarial da comarca é necesario deterse na evolución da afiliación á Seguridade Social ó longo dos últimos anos. Entre os anos 2011 e 2018 a afiliación a Seguridade Social na comarca descende un 0,2%, é dicir, redúcese en 32 persoas. Por réximes, os réximes que presentan aumento no número de afiliados ó longo do período analizado son o réxime xeral que incrementa en 27 persoas (0,3%), o réxime especial agrario con 17 persoas máis afiliadas (17%), o do mar que aumenta en 12 afiliacións (27%) e o réxime especial de empregados do fogar que con 124 persoas máis afiliadas ó longo do período incrementa nun 43% a súa afiliación. O único réxime que presenta cifras negativas é o de persoas autónomas que descende un 5,4% no período, perdendo 212 afiliacións.

Gráfico 9. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Betanzos. 2011-2018.

Fonte: IGE

Os datos sobre a afiliación á Seguridade Social na comarca de Betanzos son compatibles coa diminución do desemprego que, entre o ano 2011 e o mes de maio do 2018 baixa nun 29,9%, pasando das 2.596 persoas desempregadas a un total de 1.821. Esta redución dáse tanto no colectivo feminino, cunha baixada do 21,2% ata as 1.025 mulleres desempregadas, coma nos homes, cuxa diminución do 29,9% acadando os 1.821 homes desempregados.

³ Unha UTA equivale ao traballo que realiza unha persoa a tempo completo ao longo dun ano.

A formación, e as infraestruturas e servizos para tal fin, son outro dos elementos a analizar no desenvolvemento económico dun territorio.

Neste sentido, no ano 2016 a Comarca de Betanzos conta cun total de 20 centros onde se imparten ensinanzas oficiais do réxime xeral⁴ non universitaria, do total de 538 existentes na provincia da Coruña e dos 1.378 actualmente operativos en toda Galicia. Destes 20 centros, 18 son de titularidade pública e 2 son de titularidade privada (estes dous centros privados están situados no concello de Betanzos). O resto de centros repártese entre os concellos da comarca, é Irixoa o único que non conta con ningunha infraestrutura desta índole.

Estes centros son utilizados pola poboación da Comarca para cursar diferentes ensinanzas oficiais. Así, para o ano 2011 a distribución da poboación en función do seu nivel de estudos é a seguinte:

Táboa 9. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca. 2011.

Territorio	Poboación total	Sen estudos	Menores de 16 anos	Primeiro grao	Segundo grao	Estudos superiores
Galicia	2.759.888	11,4%	12,6%	14,9%	47,3%	13,9%
Provincia da Coruña	1.137.555	11,0%	12,7%	14,2%	46,5%	15,5%
Comarca de Betanzos	38.980	11,5%	11,3%	18,8%	48,3%	10,1%

Fonte: IGE

Os datos recollidos na táboa amosan as diferenzas sobre a distribución académica da poboación da comarca con respecto aos territorios de referencia. A distribución que presenta a cidadanía da Comarca de Betanzos presenta algunhas diferenzas salientables con respecto ós territorios de referencia.

Tanto as persoas sen estudos como aquelas que obtiveron o segundo grao teñen unha relevancia porcentual similar tanto en Galicia, na provincia da Coruña coma na Comarca de Betanzos. As principais diferenzas aparecen en torno ao primeiro grao, onde na comarca presenta maior relevancia desta categoría sobre a súa poboación.

Por outra parte, aínda que superando o 10% da poboación que acada os estudos superiores, os datos sitúan a comarca 4 puntos por debaixo da media galega e a 5 da provincial. A nivel municipal nos concellos de Betanzos e Miño a presenza de poboación con estudos superiores sitúase nas cotas dos territorios de referencia, mentres que en concellos coma Vilasantar ou Curtis a poboación con estudos superiores non acada o 5%.

Ademais, o devalo demográfico xeneralizado na Comarca nos anos 80 coincide coas xeracións que tiveron a posibilidade de acceder ó ensino universitario na década dos 90, de tal xeito que en termos relativos a porcentaxe de estudantado achegado pola Comarca ás Universidades é substancialmente menor ó achegado por outros territorios cunha menor incidencia da crise demográfica, o cal pode determinar en boa medida as diferenzas observadas.

⁴ Dentro das ensinanzas de réxime xeral inclúense as seguintes: Ensinanzas Ordinarias (Educación Infantil, Educación Primaria, Educación Secundaria Obrigatoria, Bacharelato, Ciclos Formativos e Programas de Cualificación Profesional Inicial) e Ensinanzas de Adultos (Nivel I, Nivel II, ESO de adultos, Bacharelato e Ciclos Formativos).

2.2A COHESIÓN SOCIAL.

A continuación estudaranse, para a comarca de Betanzos, diferentes indicadores propios da cohesión social. Neste sentido, salienta o indicador da taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020)⁵ cuxa evolución se observa na seguinte táboa.

Táboa 10. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área do Barbanza-Noia da Coruña. 2011 – 2016.

Territorio	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Galicia	22,05	23,58	22,83	22,11	22,55	20,33
Provincia da Coruña	21,49	21,49	22,27	19,95	19,13	18,04
Área da Coruña	21,38	19,14	21,2	17,92	17,99	15,8

Fonte: IGE

Os datos oficiais da Taxa de Risco de Pobreza (Europa 2020) agrúpanse por áreas que no caso da comarca de Betanzos, como xa se indica anteriormente, forma parte da Área da Coruña. Neste sentido, a pesar das diferenzas que poden presentar os territorios que conforman a área, tomarase esta como referencia oficial a efectos da presente análise.

A análise da taxa de risco de pobreza ou exclusión social indica que case o 16% da poboación da Comarca se atopa nesta situación ano 2016. Esta constatación indica que 6.076 persoas da comarca entran dentro das características do indicador e que, por exemplo, se atopan en situación de carencia material severa ou que contan cunha renda mensual por baixo do limiar de pobreza, situado no 60% da mediana dos ingresos equivalentes de todas as persoas galegas, que suporía 638,68€ mensuais para o caso de acollerse á cifra de limiar do risco de pobreza do conxunto de Galicia ou 669,55€ para o caso de acollerse á cifra do limiar do risco de pobreza para a provincia da Coruña do 2016.

Con todo, a taxa de risco de pobreza evoluciona á baixa dende o 21% do ano 2011, situándose, no 2016, 4,5 puntos por baixo da taxa galega e 2,2 puntos inferior á taxa da provincia.

Polo que respecta ás familias da área, no 2016 o 49,9% dos fogares declaran que chegan con dificultade a fin de mes, dentro da que se inclúen un 11% que chegan a fin de mes con moita dificultade. Este indicador amosa unha evolución decrecente, que chega ó seu teito no ano 2012 cun 54% de fogares que chegaban a fin de mes con dificultade, seguido do ano 2013 no que esta declaración era realizada polo 51% dos fogares.

⁵ Este indicador define a poboación en risco de pobreza ou exclusión social é aquela que está nalgunha das seguintes situacións: (I) En risco de pobreza: o ingreso por unidade de consumo está por debaixo do 60% da mediana dos ingresos por unidade de consumo; (II) En carencia material severa; e (III) Persoas de 0 a 59 anos que viven en fogares sen ingresos de traballo ou con baixa intensidade de ingresos de traballo, é dicir, onde o número de días que os adultos de 18 a 59 anos dese fogar tiveron ingresos por traballo supón ata o 20% do número total de días que poderían telos durante o ano natural anterior á realización da enquisa

Con respecto ás cifras de ingresos fixadas estatisticamente para considerar un fogar dentro da categoría de dificultade ou moita dificultade para chegar a fin de mes, para o conxunto de Galicia establécese para o 2016 que a mediana de ingresos ascende a 1.490€ no caso da dificultade e 883€ no caso da moita dificultade. Estas cifras son, para o caso da provincia da Coruña, de 1.575€ e 880€ respectivamente.

Estes datos relaciónanse co nivel de ingresos dos fogares do territorio que para o ano 2016 presenta un promedio fixado en 2.122€ mensuais para os fogares da Área, cifra superior aos 2.007€ de Galicia e os 2.095€ do total da provincia. Ademais, en termos de ingresos por cada persoa que forman parte do fogar, a cifra para a Área, no mesmo 2016, sitúase nos 889€ mensuais, cifra superior tanto á de Galicia (792€) como á da provincia (834€).

A evolución dos ingresos dos fogares e das persoas recóllese na seguinte táboa:

Táboa 11. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área da Coruña. 2011 – 2016.

Ano	Galicia		Provincia		Área da Coruña	
	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa
2011	1.908€	745€	1.984€	772€	2.084	846
2012	1.906€	734€	1.995€	775€	2.114	857
2013	1.910€	744€	1.993€	783€	2.119	880
2014	1.915€	749€	2.015€	795€	2.111	880
2015	1.930€	759€	2.036€	807€	2.104	880
2016	2.007€	792€	2.095€	834€	2.122	889

Fonte: IGE

Os datos que recolle a táboa 11 presentan un panorama onde os ingresos promedios dos fogares e das persoas son crecentes no período analizado, sobre todo dende o ano 2013. En ámbolos dous tipos de ingresos, a Área da Coruña experimenta unha suba (38€ máis nos fogares dende o 2011 e 43€ para as persoas) menor que os territorios de referencia, onde a evolución presenta para os fogares sobre 100€ máis e 55€ para as persoas.

Neste sentido, e para seguir conformando a imaxe da capacidade económica da poboación da comarca de Betanzos, os datos oficiais ofrecen a posibilidade de afondar na realidade da renda dispoñible bruta por habitante.

Este indicador, desagregado a nivel municipal e comarcal, obtense a partir do saldo de rendas primarias sumando as prestacións sociais e as transferencias correntes que son un recurso para os fogares; e restando os impostos sobre a renda, as cotizacións sociais e as transferencias correntes. Polo que é relevante para amosar a situación económica da cidadanía na comarca con respecto ós territorios de referencia.

Táboa 12. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2015.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	13.661 €	13.365 €	13.838 €
Provincia da Coruña	14.488 €	14.247 €	14.751 €
Comarca de Betanzos	13.515 €	13.136 €	13.350 €
Concello de Aranga	11.734 €	11.483 €	10.797 €
Concello de Betanzos	14.352 €	13.775 €	14.216 €
Concello de Cesuras	12.090 €	11.794 €	-
Concello de Coirós	12.179 €	11.956 €	12.301 €
Concello de Curtis	13.335 €	13.132 €	12.454 €
Concello de Irixoa	12.257 €	12.014 €	11.524 €
Concello de Miño	15.021 €	14.313 €	14.744 €
Concello de Oza dos ríos	13.075 €	12.570 €	-
Concello de Oza-Cesuras	-	-	12.840 €
Concello de Paderne	12.762 €	13.182 €	13.656 €
Concello de Vilarmaior	11.773 €	11.734 €	12.075 €
Concello de Vilasantar	12.013 €	11.924 €	11.226 €

Fonte: IGE

Os datos oficiais da renda dispoñible por habitante amosan unha etapa inicial decrecente que se complementa cunha segunda etapa á alza, que case recupera as cifras máximas de renda acadadas no ano 2010. Os datos comarcais, no período, presentan un descenso de 165€.

En termos territoriais, obsérvase que a renda da Comarca representa en todo o período entre o 90,5% da renda da provincia, e entre o 96,5% da renda de Galicia; de tal xeito que en termos xerais a cidadanía da Comarca conta, no 2015, cun 3,5% e cun 8,5% de renda menos con respecto ó promedio de Galicia e da provincia da Coruña respectivamente.

A nivel municipal, a situación mellora en termos xerais para os concellos de Betanzos e Miño, ámbolos dous concellos son os únicos que superan a barreira da renda presentada por Galicia, se ben en comparación coa provincia, están á par. No caso betanceiro, a renda é dun 103% do dato galego; mentres que o Concello de Miño presenta a mellor renda da comarca e obtén un 107% do dato de referencia galego.

Polo que respecta ós concellos que melloran a súa renda dispoñible bruta por habitante, están o Concello de Coirós (cun incremento de 122€ dende o 2010 ata o 2015), o Concello de Paderne (cunha mellora de 894€, o que fai situalo á par do dato galego) e o Concello de Vilarmaior (cunha suba de 302€). Tanto os datos de Coirós coma Vilarmaior cobren o 88% do dato galego.

Os concellos que presentan unha evolución peor son os de Aranga, Curtis, Irixoa e Vilasantar. Estes municipios presentan un descenso de máis de 730€ na renda dispoñible bruta por habitante, variando entre o 78% e o 90% (Curtis) do dato galego.

No marco da análise da economía das familias e fogares da comarca é relevante deterse na procedencia dos ingresos cos que contan fogares. Para esta aproximación empréganse ós datos oficiais vixentes que permiten un achegamento territorial á realidade de Galicia e da provincia, e que amosan información sobre as orixes destes ingresos en función do traballo por conta allea, por conta propia, por prestacións ou por rendas e outros ingresos.

Os datos da evolución, do 2011 ó 2016, da estrutura de ingresos dos fogares amósase na seguinte táboa:

Táboa 13. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Traballo por conta allea		Traballo por conta propia		Prestacións		Rendas e outros	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	52,93	54,62	10,05	9,5	33,86	32,64	3,15	3,25
2012	50,58	52,78	10,16	9,96	36,31	34,28	2,95	2,99
2013	49,87	51,69	10,48	10,74	36,9	34,81	2,75	2,76
2014	50,43	52,14	9,87	9,75	36,87	35	2,82	3,1
2015	50,84	53,26	9,89	8,87	36,35	34,75	2,92	3,12
2016	50,47	51,99	10,49	10,43	36,02	34,31	3,02	3,27

Fonte: IGE

A evolución da estrutura de ingresos dos fogares que presenta a táboa amosa, ó longo do período, estabilidade nos pesos das diferentes orixes de fondos que conforman os ingresos dos fogares. Así, para o caso de Galicia o traballo por conta allea supón ó redor do 50% dos ingresos dos fogares, en tanto que as prestacións supoñen o 36% e o traballo por conta propia non supera o 10,5%. As porcentaxes e a evolución difiren pouco para o caso da provincia, se ben o peso do traballo por conta allea sitúase ó redor do 52% e as prestacións no 34%, en tanto que o traballo por conta propia tampouco supera o 10,5% xa observado para o conxunto de Galicia.

Seguidamente, e para continuar coa análise da renda dispoñible, hai que facer mención do peso que teñen as prestacións sociais sobre o total da renda das persoas a nivel municipal e a súa evolución dende o ano 2010 ata o 2015.

Táboa 14. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Betanzos e Concellos. 2010 – 2015⁶.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	29%	32%	32%
Provincia da Coruña	28%	31%	31%

⁶ Esta análise constrúese sobre os datos oficiais procedentes do IGE relacionados coa conta de distribución secundaria da renda, que amosa como se asigna o saldo das rendas primarias dos fogares por medio da redistribución, é dicir, mediante os impostos correntes sobre a renda, o patrimonio, etc., as cotizacións e prestacións sociais en efectivo e as outras transferencias correntes. Nesta conta rexístranse as operacións que para os fogares residentes, constitúen unha redistribución da renda en efectivo, tanto en recursos (prestacións sociais, indemnizacións de seguros non vida, ...) coma en empregos (impostos correntes, cotizacións sociais, primas netas de seguro...). O saldo da conta é a renda dispoñible, que reflicte as operacións correntes e que exclúe, explicitamente, as transferencias de capital, as ganancias e perdas de posesión reais e as consecuencias de sucesos como as catástrofes naturais. Ademais, dentro das prestacións sociais inclúense as prestacións da seguridade social en efectivo, as prestacións doutros sistemas de seguros sociais e as prestacións da asistencia social en efectivo.

Territorio	2010	2012	2015
Comarca de Betanzos	29%	32%	33%

Concello de Aranga	32%	34%	37%
Concello de Betanzos	27%	30%	30%
Concello de Cesuras	36%	40%	-
Concello de Coirós	35%	37%	37%
Concello de Curtis	29%	30%	32%
Concello de Irixoa	33%	35%	37%
Concello de Miño	28%	31%	30%
Concello de Oza dos Ríos	31%	35%	-
Concello de Oza-Cesuras	-	-	36%
Concello de Paderne	33%	34%	34%
Concello de Vilarmaior	37%	38%	38%
Concello de Vilasantar	32%	35%	40%

Fonte: IGE

Os datos mostran que o peso das prestacións sobre a renda na Comarca de Betanzos son paralelos os de Galicia para os anos 2010 e 2012, experimentando unha suba para o 2015 que sitúa á comarca con porcentaxes maiores (aínda que non moi significativas) que os territorios de referencia.

A nivel municipal os datos evolucionan á alza en tódolos Concellos aínda que salienta o Concello de Vilasantar onde o peso das prestacións sobre a renda incrementouse nun 8% no período analizado, acadando así a cifra do 40%. Os concellos de Aranga, Irixoa e Betanzos son os seguintes en ter maior incidencia das prestacións sobre a súa renda dispoñible (entre un 3 e un 5% máis). O resto de concellos, se ben experimentan unha suba porcentual pouco significativa no período (1 e 2% máis que no 2010), en todos o peso das prestacións na renda dispoñible bruta por habitante supera o 30%.

Dentro desta análise, tamén é preciso realizar un achegamento ás cantidades ingresadas atendendo á fonte do ingreso do fogar. Así, como foi observado na táboa 11, na actualidade o ingreso promedio dos fogares rolda os 2.000€ para Galicia e a provincia, mentres que a Área da Coruña conta cuns 100€ máis que os territorios de referencia. Estas cifras poden ser desagregadas atendendo a se o ingreso procede do traballo ou das prestacións como principal fonte. Ademais, co obxectivo de afondar na realidade, tomárase a mediana de ingresos⁷ como indicador.

Táboa 15. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal. Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Ingresos do traballo		Ingresos por prestacións	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	2.033	2.100	1.212	1.276
2012	2.080	2.143	1.243	1.283
2013	2.057	2.073	1.265	1.334

⁷ A mediana dos ingresos é o valor que, ordenando todos os fogares de menor a maior ingreso, deixa unha metade deles por debaixo do dito valor e a outra metade por enriba.

Ano	Ingresos do traballo		Ingresos por prestacións	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2014	2.100	2.164	1.282	1.329
2015	2.100	2.190	1.293	1.342
2016	2.150	2.199	1.365	1.400

Fonte: IGE

A táboa 15 amosa a mediana das contías percibidas polos fogares en función da súa principal fonte de ingresos. Así, e dentro dun contexto xeral de incremento limitado das cantidades, obsérvase que aqueles fogares cuxo ingreso principal procede de prestacións contan cunha cifra que rolda o 60% dos ingresos dos fogares cuxo ingreso principal procede do traballo. Ademais, tamén é posible observar unha limitada diferenza tanto en ingresos do traballo como en ingresos procedentes de prestacións favorable á provincia da Coruña.

En relación ós ingresos procedentes do traballo, hai que indicar que estes proceden maioritariamente dos salarios ou do traballo por conta allea, como xa se comenta na táboa 13. Así, para o ano 2014 o salario bruto anual promedio en Galicia ascendía a 20.195€, sendo preciso diferenciar entre as persoas contratadas con duración indefinida, cuxo salario promedio era de 21.591,5€ e das persoas con contratos de duración determinada, cuxo salario promedio era de 15.229,3€. Esta contía promedio supón un ingreso mensual en termos de salario bruto de 1.552,5€ e, en termos netos, de 1.227,4€.

Con todo, é preciso indicar que para o ano 2014 estímase que un 11,2% dos salarios en Galicia considéranse dentro da categoría de salarios baixos, considerando salario baixo a aquelas persoas que gañan 2/3 ou menos da mediana das ganancias brutas por hora na rexión/país de referencia. Esta cifra é do 11% para a provincia da Coruña.

Outro dato que serve para acabar de conformar a imaxe dos ingresos cos que contan as familias da comarca é o dos fogares onde as prestacións representan máis do 50% do total dos ingresos.

Neste sentido, as cifras oficiais de Galicia e da provincia para o período 2011 – 2016 amosan un abano de fogares do 42% - 44% que integran este grupo, en tanto que na provincia este abano sitúase no 40% - 42%. Con todo, salienta o número de fogares nos que o ingreso por prestacións supón o total dos ingresos, que para o 2016 se sitúa en Galicia no 31% e na provincia no 28% do total.

Con respecto á realidade da Área da Coruña na que se integra a Comarca de Betanzos, para o ano 2016 a porcentaxe de fogares nas que os ingresos de prestacións superan o 50% do total é do 38%, en tanto que aqueles fogares nos que o único ingreso procede de prestacións é do 29%. Estas cifras amosan estabilidade dende o ano 2011 para o primeiro caso, experimentando un crecemento constante no segundo.

Dentro destas prestacións teñen especial importancia as relacionadas coas pensións de carácter contributivo que, no ano 2017, son percibidas por 10.687 persoas na Comarca de Betanzos e teñen un importe medio de 857,68€. Este importe medio evoluciona á alza dende os 746,99€ do ano 2011,

a nivel comparativo a comarca sitúase por baixo dos 896,24€ do promedio galego ou dos 927,97€ do promedio das pensións contributivas da provincia.

2.3 OS GASTOS DOS FOGARES.

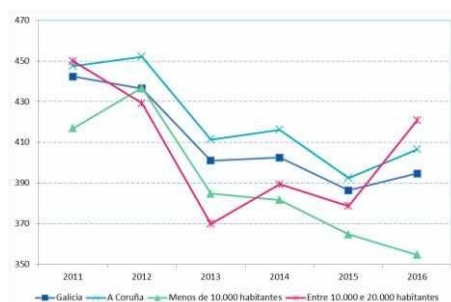
A aproximación á realidade das vivendas no territorio realizado na análise demográfica, complétase no actual apartado co estudo dos principais gastos dos fogares e a súa incidencia sobre os hábitos de vida da poboación o cal, vencellado cos datos expostos sobre a renda e os ingresos analizados no anterior apartado, contribuirá a continuar contextualizando as políticas de benestar.

Os datos sobre propiedade e hipotecas analizados na parte demográfica teñen aquí a súa actualización para o ano 2016 por áreas. A área da Coruña presenta un contexto onde un 23,9% do total de fogares teñen hipotecas activas. Esta cifra é maior que a dos territorios de referencia, xa que o dato para Galicia é do 18,7% e para a provincia o 20,3%.

Con respecto ó gasto que supón unha hipoteca activa, os datos oficiais amosan as cifras de custo medio para Galicia e para a provincia da Coruña, ofrecendo tamén a posibilidade de estudar o custo medio para os Concellos de menos de 10.000 habitantes, rango no que se inclúen os diferentes Concellos da Comarca de Betanzos e para os concellos de entre 10.000 e 20.000 habitantes (onde se sitúa o Concello de Betanzos).

A evolución, dende o ano 2011 ata o 2018, dos gastos hipotecarios nos concellos segundo o número de habitantes reflíctese no gráfico seguinte:

Gráfico 10. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos menores de 10.000 habitantes. 2011-2018.

Fonte: IGE

Segundo os datos, a evolución do custo mensual das hipotecas é descendente en todo o período analizado a excepción da última anualidade, onde o dato para Galicia e para a provincia da Coruña repunta lixeiramente. Con todo, o custo mensual para os Concellos menores de 10.000 habitantes é substancialmente menor, supoñendo no ano 2016 o 90% do custo de Galicia e o 87% do custo da provincia. Así, o gasto medio en hipotecas para estes concellos sitúase ó redor dos 355€ mensuais.

Polo que respecta a Betanzos (como concello situado entre os 10.000 e os 20.000 habitantes) o gasto mensual en hipotecas redúcese dende o 2014, situando este para o ano 2016 nos 420,82€.

Outro dos elementos que é posible ter en conta á hora de estudar as condicións socioeconómicas da poboación atópase relacionada co aforro que os fogares declaran afrontar en alimentos e reparacións⁸. Así, se ben a porcentaxe de fogares que declara este tipo de aforro en Galicia e na provincia é do 44,3% e do 42,7% para o ano 2016, na Área da Coruña esta porcentaxe redúcese ata o 33,77%, sendo a segunda área, trala de Ferrol-Eume-Ortega, con menor incidencia.

Ademais, á hora de cuantificar este aforro, os datos oficiais amosan que, en tanto en termos xerais os fogares que aforran en Galicia e na provincia declaran uns aforros promedio de 67€ e 72€ mensuais respectivamente, os fogares da Área da Coruña o sitúan nos 65€ mensuais para o ano 2016.

2.4 SÍNTESE DO CONTEXTO SOCIOECONÓMICO NA COMARCA.

A comarca de Betanzos conta cunha estrutura económica sustentada ó redor da figura xurídica das persoas físicas (autónomos/as) relacionadas co sector servizos, centrado este, fundamentalmente, na actividade comercial e hostaleira. Conta tamén cun sector agrario en retroceso como manifesta o número de explotacións e UTAs activas na comarca. Neste sentido, o contexto económico xeral da comarca presenta un PIB inferior aos datos galego e provincial, que se fai máis gravoso en casos como Paderne ou Vilarmador, en tanto que o concello de Curtis, polas súas particularidades, supera os datos referentes a Galicia e á Provincia da Coruña.

Así, os principais indicadores económicos analizados mostran a situación da comarca marcada pola limitación das capacidades económicas xerais do territorio.

Neste sentido, hai que considerar o impacto das prestacións na renda dos habitantes da Comarca e nos ingresos dos fogares xa que obsérvase como en ámbolos dous casos os pesos son dos máis baixos, xa non en comparacións cos territorios de referencia, senón entre áreas. Neste sentido, trala Área de Santiago, a Área da Coruña na que se integra Betanzos, é a segunda con datos menos elevados respecto ao peso das prestacións sobre as rendas.

Con todo, entre os indicadores sobre a capacidade económica salientan os relacionados coa presenza de aforros nas economías domésticas derivados da obtención de recursos para afrontar reparacións ou gastos en alimentación alleos á súa obtención no mercado. Así, nestes apartados os datos oficiais amosan unha menor incidencia nos fogares do territorio desta serie de aforros tanto en termos xerais como de xeito cuantificado en unidades monetarias.

---

⁸ O aforro en alimentos defínese como o aforro que tivo lugar ó ser o propio fogar o que os produce u ben llos regalou algún familiar ou amigo e, polo tanto, lle evitou ao fogar a súa compra. Con respecto ó aforro en reparacións, refírese a que algún membro do fogar, familiar ou amigo realizou tarefas tales como pintar, reparar avarías, facer ou montar mobles... que supuxeron para o fogar un aforro de máis de 500 euros. Definicións obtidas do IGE.

Polo que respecta á dinámica económica do territorio, hai que poñer en relevancia o peso limitado da industria, se ben o motor económico emana das persoas físicas. As actividades que se desenvolven na comarca xiran principalmente entorno os servizos e o agro. En relación co primeiro, o comercio e a hostalaría son as principais actividades que se levan a cabo. Ademais, é preciso mencionar o devalo xeral do peso do sector agrogandeiro nos últimos 20 anos representado tanto pola redución de explotacións como de UTAS, co efecto que isto supón ó evidenciar a ausencia de sectores que emerxan como paliativos económicos que permitan facer un proceso de reconversión laboral.

3. Os servizos sociais. Situación e evolución.

As administracións locais, atendendo á normativa vixente, teñen un rol fundamental dentro do conxunto coordinado de prestacións, programas e equipamentos que son as políticas de benestar, destinadas estas a garantir a igualdade de oportunidades no acceso á calidade de vida e á participación social de toda a poboación.

Neste sentido, dentro do conxunto de servizos integrados dentro do sistema público de servizos sociais, é responsabilidade das administracións locais a xestión dos servizos sociais comunitarios, entendidos como o acceso normalizado ós servizos sociais e primeiro nivel de intervención (Art. 9.1 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia), sendo, por tanto, a súa función principal a atención ós cidadáns no achegamento e acceso ó sistema de servizos sociais.

A continuación serán analizadas diferentes variables relacionadas tanto coa existencia e localización de entidades (públicas, privadas e sociais) que traballan en materia de benestar na comarca, como coa súa actividade. Así, dentro deste apartado, estudaranse aspectos como os equipamentos e a súa evolución ó longo do tempo, o financiamento das entidades públicas e os seus equipos de traballo, ou os programas máis salientables que estas desenvolven, facendo especial fincapé naqueles servizos locais de elevada capilaridade territorial e de salientable impacto en termos de emprego e de atención ás persoas usuarias, como é o caso do Servizo de Axuda no Fogar.

3.1 AS ENTIDADES E OS EQUIPAMENTOS DE BENESTAR NA COMARCA.

O conxunto de servizos e prestacións que conforman o sistema de servizos sociais necesita contar coas infraestruturas e equipamentos suficientes que permitan unha axeitada prestación dos mesmos, así como un desenvolvemento que responda tanto á realidade da poboación como ás necesidades dos cidadáns de cada territorio.

Neste sentido, e como primeiro paso, é necesario coñecer a rede de actores, tanto de titularidade pública como privada, que integran na comarca de Betanzos o sistema de servizos sociais, así como identificar e ter unha imaxe clara dos centros e equipamentos que, no eido do benestar social, actúan e traballan na comarca.

A)As Entidades de Servizos Sociais⁹.

As entidades que prestan servizos no eido dos servizos sociais na comarca de Betanzos son un total de 25, das cales 10 son públicas, 6 son iniciativas de carácter social e 9 son privadas.

Entidades públicas:

- 1 Concello de Aranga.
- 2 Concello de Betanzos.
- 3 Concello de Coirós.
- 4 Concello de Curtis.
- 5 Concello de Irixoa.
- 6 Concello de Miño.
- 7 Concello de Oza-Cesuras.
- 8 Concello de Paderne.
- 9 Concello de Vilarmarior.
- 10 Concello de Vilasantar.

Entidades de iniciativa social:

- 11 Asociación de Consello de Maiores de Paderne – Paderne.
- 12 Asociación de Veciños O Cruceiro – Santaia – Curtis.
- 13 Centro Pai Menni Hermanas Hospitalarias – Betanzos.
- 14 Congregación de las Hermanitas de los Ancianos Desamparados – Betanzos.
- 15 Fundación Raiola – Betanzos.
- 16 Religiosas de María Inmaculada – Miño.

Entidades de iniciativa privada:

- 17 Bogar Integral S.L.U – Betanzos.
- 18 Centro de Día Castelao – Betanzos.
- 19 D.C.F – Betanzos.
- 20 E.M.L.F – Betanzos.
- 21 Fracorsan S.L – Coirós.
- 22 J.Y.T – Aranga.
- 23 M.P.F.V y otras – Betanzos.
- 24 Novo Alicerce S.L – Miño.
- 25 Santa María de Ois S.L – Coirós.

---

⁹ Neste apartado recóllense as entidades que están rexistradas no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Betanzos, ata o 30/06/2018.

Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da comarca de Betanzos.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

A distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da comarca que presenta o mapa amosa como estas se centran, sobre todo, no Concello de Betanzos, onde se localizan 9 entidades, a pesar de que tamén se atopa unha importante presenza en Miño ou Coirós, con tres entidades en cada un destes concellos, en tanto que nos restantes Concellos tamén se atopan entidades, se ben estas maioritariamente se corresponden cos Concellos.

As áreas estratéxicas de actuación nas que se clasifican as entidades da comarca de Betanzos ó abeiro do disposto no artigo 12.2 do Decreto 254/2011¹⁰ e recollidas no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais dependente da Consellería de Política Social da Xunta de Galicia, indican que as entidades sociais da comarca teñen como principal ámbito de actuación as persoas con discapacidade, a pesar de que tamén as hai que traballan coas persoas maiores e os/as menores. Polo que respecta ás entidades públicas, que son as propias administracións locais, o seu ámbito de actuación abarca tódalas áreas estratéxicas ó ser a porta de entrada os servizos sociais.

B) Os Centros de Servizos Sociais¹¹.

Na comarca de Betanzos hai un total de 25 centros de servizos sociais, sendo 11 de titularidade pública, 12 de iniciativa social e 3 de iniciativa privada.

Centos públicos:

- 1 Centro de día para persoas maiores de Curtis – Curtis.
- 2 Centro de día para persoas maiores de Miño – Miño.
- 3 Escola Infantil de Betanzos – Betanzos.
- 4 Escola Infantil de Coirós – Coirós.

¹⁰ Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regula o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais de Galicia (DOG nº 14, do 20 de xaneiro de 2012).

¹¹ Neste apartado recóllense os centros que están rexistrados no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Betanzos, ata o 30/06/2018.

- 5 Escola Infantil de Curtis – Curtis.
- 6 Escola Infantil Municipal A Ceboliña – Miño.
- 7 Escola Infantil Municipal Santiago de la Fuente – Betanzos.
- 8 Escola Infantil Oza – Cesuras – Oza-Cesuras.
- 9 Fogar do Maior do Concello de Paderne – Paderne.
- 10 Vivenda Comunitaria de Vilasantar – Vilasantar.

Centos de iniciativa social:

- 11 Centro de día Pai Menni – Betanzos.
- 12 Centro de Maiores Afundación de Betanzos – Betanzos.
- 13 Centro Ocupacional Pai Menni – Betanzos.
- 14 Escola Infantil Didascalio Niño Jesús – Betanzos.
- 15 Fogar de Menores María Inmaculada – Miño.
- 16 Piso Tutelado Cal das Barras – Betanzos.
- 17 Piso Tutelado García Naveira – Betanzos.
- 18 Piso Tutelado Manuel Roel – Betanzos.
- 19 Residencia de Adultos Pai Menni – Betanzos.
- 20 Residencia García Irmáns – Betanzos.
- 21 Residencia Gravemente Afectados Pai Menni – Betanzos.
- 22 Vivenda Tutelada Pai Menni – Betanzos.

Centos de iniciativa privada:

- 23 Centro de día Castelao – Betanzos.
- 24 Residencia Fonte do Santo – Betanzos.
- 25 Residencia Santa María de Ois – Coirós.

Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da comarca de Betanzos.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

O Concello que conta cun número maior de centros de servizos sociais é Betanzos, que asume boa parte dos equipamentos da Comarca, un total de 15. Os Concellos de Miño, Coirós e Curtis contan con dous centros cada un e os de Oza – Cesuras, Paderne e Vilasantar dispoñen dun centro de servizos sociais no seu municipio. Así, hai que salientar os casos de Aranga, Irixoa e Vilarmaior que, na actualidade, non contan con ningún equipamento de servizos sociais.

Táboa 16. Distribución dos centros de servizos sociais da comarca de Betanzos segundo o seu ámbito de actuación.

Ámbito de actuación	Centros		
	Titularidade pública	Titularidade privada	
		Iniciativa social	Iniciativa privada
Dependencia	2	1	3
Discapacidade		8	
Infancia	6	1	
Maiores	2	1	
Menores		1	

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

A táboa reflicte como a maior parte dos centros teñen como obxecto de traballo á infancia e ás persoas con discapacidade, en tanto que tamén salientan os relacionados coa dependencia e coas persoas maiores. Ademais, é preciso salientar que a iniciativa social é a que monopoliza os equipamentos adicados á atención ás persoas con discapacidade, en tanto que a iniciativa privada focaliza o seu traballo no ámbito da dependencia.

O tipo de centros presentes na comarca de Betanzos, en base ós ámbitos de actuación anteriormente citados, recóllense na seguinte táboa.

Táboa 17. Número dos centros de servizos sociais da comarca de Betanzos segundo a súa tipoloxía, titularidade, concello no que se localiza e número de prazas totais autorizadas.

Tipo de centros	Ámbito de actuación	Número	Titularidade	Concello no que se localiza	Total prazas autorizadas
Centro de día	Dependencia	3	Pública	Curtis	40
			Privada	Miño	30
	Discapacidade	1	Social	Betanzos	84
Centro ocupacional	Discapacidade	1	Social	Betanzos	127
Escola infantil	Infancia	6	Pública	Betanzos	74
				Curtis	61
				Miño	56
				Oza- Cesuras	41
			Social	Betanzos	71
Fogares e clubs	Maiores	1	Pública	Paderne	-
			Social	Betanzos	-
Punto de Atención á infancia	Infancia	1	Pública	Coirós	20

Tipo de centros	Ámbito de actuación	Número	Titularidade	Concello no que se localiza	Total prazas autorizadas
Residencia	Dependencia	3	Social	Betanzos	210
			Privada	Coirós	32
	Discapacidade	2	Social	Betanzos	59
					42
					88
Vivenda/piso tutelado	Menores	1	Social	Miño	40
	Maiores	1	Pública	Vilasantar	12
Vivenda/piso tutelado	Discapacidade	4	Social	Betanzos	3
					6
					5
					4

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Como se pode comprobar e como se menciona con anterioridade, a maior parte dos equipamentos da Comarca sitúase no Concello de Betanzos, salientando neste caso a importante presenza de prazas xestionadas por entidades de titularidade social. Dentro desta análise, é preciso recoñecer a centralidade de Betanzos como localización dos equipamentos focalizados no traballo coas persoas con discapacidade xestionados por iniciativas de carácter social.

A táboa amosa como no eido da atención ás persoas maiores e dependentes existen 4 centros de atención residencial, cun total de 313 prazas (1 residencia en Betanzos con capacidade para 210 persoas usuarias, 2 residencias en Coirós con 32 prazas unha e 59 a outra, e unha vivenda tutelada para maiores en Vilasantar cunha capacidade de 12 prazas autorizadas) e 3 centros de atención non residencial, 2 centros públicos en Miño (30 prazas) e Curtis (40 prazas) e un privado en Betanzos (84 prazas), e unha capacidade de 154 prazas autorizadas.

No referente á atención á infancia as 384 prazas autorizadas repártense entre as 6 escolas infantís dos concellos de Betanzos (3 centros e 206 prazas), Curtis (1 centros con 61 prazas), Miño (1 centro con 56 prazas) e Oza – Cesuras (1 centro e 41 prazas) e o punto de atención á infancia presente no Concello de Coirós con 20 prazas autorizadas. O resto de concellos non contan con este tipo de servizo.

A comarca conta tamén con 8 centros de atención ás persoas con discapacidade, como xa se indica previamente, todos localizados no Concello de Betanzos e de titularidade social. Estes equipamentos proporcionan un total de 452 prazas autorizadas repartidas entre as 127 do centro de día, as 177 do centro ocupacional, as 130 das dúas residencias e as 18 dos 4 pisos e vivenda tutelados.

Ademais, na liña xa mencionada, os Concellos de Aranga, Irixoa e Vilarmaior carecen de equipamentos de servizos sociais, situándose estes Concellos nunha situación comprometida de cara ás iniciativas relacionadas cos coidados.

Análise e cobertura dos centros.

O Mapa galego de servizos sociais é, segundo o artigo 44.2 da Lei 13/2008 de servizos sociais de Galicia, o instrumento de planificación encargado tanto da definición das áreas sociais de Galicia como dos criterios de dotación de centros e servizos sociais no territorio

Se ben o Mapa galego de servizos sociais non está publicado nos termos que recolle a Lei 13/2008, no ano 2008 a Xunta de Galicia publica o “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”. Esta publicación contén tanto o inventario dos recursos sociais de Galicia, para identificar os recursos existentes no territorio no eido dos servizos sociais, como os criterios para a dotación de centros e servizos sociais, definindo, para determinados equipamentos, as ratios de cobertura obxectivo a lograr nos vindeiros anos para os diferentes territorios.

Nesta diagnose emprégase a metodoloxía definida no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” para a determinación das ratios de cobertura así como para as prazas obxectivo dos diferentes equipamentos sociais, co obxectivo de poder establecer unha comparativa e describir a situación actual dos equipamentos de servizos sociais atendendo ó ámbito territorial obxecto desta diagnose, o comarcal, que defire nalgúns casos das áreas sociais definidas no Mapa.

Os concellos da Comarca de Betanzos no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” forman parte de diferentes áreas sociais. Da área social denominada área metropolitana 2 forma parte o concello de Betanzos. Na área social denominada área rural 3 están incluídos os Concello de Miño e Vilarmaior. Da área rural 4 forman parte os concellos de Aranga, Coirós, Curtis, Irixoa e Oza-Cesuras. E o Concello de Vilasantar forma parte da área rural 6. Neste sentido, co obxectivo de adaptar a metodoloxía do *Mapa* á realidade comarcal, para a determinación dos índice de cobertura da diagnose da comarca de Betanzos empregáranse os datos individuais de cada un dos concellos que se recollen no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais*”.

Os centros de atención ás persoas maiores.

No ano 2005¹² a Comarca contaba con 3 centros de atención residencial na Comarca de Betanzos cunha capacidade total de 229 prazas autorizadas. Estes equipamentos proporcionaba un índice de cobertura do 2,19¹³%.

No 2017 a Comarca conta con 4 centros residenciais e un total de 313 prazas autorizadas. O índice de cobertura das prazas vixentes no 2017 é do 2,87, algo máis próximo a ratio do 5%¹⁴ de prazas

¹² Os datos que recolle o “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” corresponden ó ano 2005.

¹³ O índice de cobertura dos centros de atención ás persoas maiores no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” determinábase segundo a seguinte fórmula número de prazas en centros adicados á atención as persoas maiores entre o número de persoas maiores de 65 anos.

residenciais por área que determina o *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais*. Así, e para acadar o obxectivo, a comarca debería contar con 544 prazas autorizadas o que supón que para acadar o obxectivo na comarca faltan 231 prazas en centros residenciais para a atención a persoas maiores e dependentes.

Os concellos da Comarca no 2005 contaban cun centro de atención non residencial, centro de día, cunha capacidade de 84 prazas autorizadas e un índice de cobertura do 0,80%.

No ano 2017 a Comarca conta con 3 centros de atención non residencial, un no Concello de Betanzos (84 prazas), un en Miño (30 prazas) e outro en Curtis (40 prazas); e o índice de cobertura que proporcionan as 154 prazas totais autorizadas é do 1,41%. Para chegar ó obxectivo do 2%¹⁵ de prazas en centros non residenciais que determina o *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais* na Comarca habería que crear 64 prazas destas características.

Táboa 18. Evolución ratio de cobertura, número de centros e prazas nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.

Tipo de centro	Ratios de cobertura obxectivo	Ano	Nº de centros	Prazas totais	índice de cobertura ≥ 65 anos (%)	Prazas ratios obxectivos	Diferenza de prazas
Residenciais	5	2005	3	229	2,19	523	-294
		2017	4	313	2,87	544	-231
Centros de día	2	2005	1	84	0,8	209	-125
		2017	3	154	1,41	218	-64

Fonte: Elaboración propia.

Como se observa, a evolución nos índices de cobertura dos equipamentos de atención residencial e non residencial a persoas maiores e dependentes é positiva, tanto no número de centros como no número de prazas autorizadas. Con todo, a Comarca aínda presenta un notable déficit neste tipo de equipamentos de servizos sociais.

Centros de atención á infancia.

Os concellos da Comarca que contan con centro de atención á primeira infancia son Betanzos, Curtis, Miño e Oza – Cesuras. Así, o Concello de Betanzos conta con 3 escolas infantís e un total de 206 prazas, Curtis dispón dunha escola infantil para 61 alumnos/as, a escola infantil de Miño ten unha capacidade de 56 prazas e a de Oza – Cesuras para 41 nenas/os. Polo que respecta ó equipamento para a atención á primeira infancia do Concello de Coirós, este é un punto de atención á infancia (PAI) cunha capacidade de 20 prazas.

¹⁴ A Secretaría Xeral de Benestar establece no 5% a ratio de prazas residenciais mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”

¹⁵ A Secretaría Xeral de Benestar establece no 2% a ratio de prazas de centros de día mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”.

As 384 prazas nos centros infantís proporcionan un índice de cobertura do 37,72% ás 1.018 nenas e nenos de entre 0 e 3 anos de idade que había na comarca no 2017. Este índice supera o obxectivo do 33% de taxa de escolarización para menores de 3 anos definido no Cumio de Barcelona da Unión Europea para o 2010.

Con todo, é preciso salientar a ausencia deste equipamento na metade dos Concellos da Comarca. Aranga, Irixoa, Paderne, Vilarmaior, e Vilasantar non dispoñen de centros de atención á infancia, o cal supón que os/as usuarios/as se trasladen a outros Concellos, ou ben que se interiorice na familia a atención ós nenos e nenas menores de 3 anos.

Centros de atención ás persoas con discapacidade.

No 2005 a Comarca contaba cun centro de atención ás persoas con discapacidade situado no concello de Betanzos e dispoñía dun total de 121 prazas, distribuídas do seguinte xeito: 53 en residencia máis centro ocupacional, 11 prazas de centro ocupacional e 57 de residencia máis centro de día.

O ano 2017 a Comarca conta con 8 centros para a atención ás persoas con discapacidade todos localizados no concello de Betanzos e xestionados pola entidade Centro Pai Menni Hermanas Hospitalarias. Un centro ocupacional con 177 prazas autorizadas, un centro de día cunha capacidade de 127 prazas, dúas residencias con 42 e 88 prazas, unha vivenda tutelada con 4 prazas e 3 pisos tutelados con 3, 6 e 5 prazas autorizadas. Así, as prazas totais para atención ás persoas con discapacidade nos diferentes centros ascenden a 452.

Centros de atención a menores.

A comarca de Betanzos conta cun centro de atención a menores, o Fogar de Menores María Inmaculada, situado no Concello de Miño xestionado pola entidade social Religiosas de María Inmaculada, cunha capacidade para atender a 40 menores.

3.2 OS DEPARTAMENTOS MUNICIPAIS DE BENESTAR.

A) O financiamento dos Servizos Sociais.

Para que os servizos sociais comunitarios poidan desenvolver de xeito óptimo os seus programas e servizos é necesario contar cun financiamento apropiado dos mesmos. Segundo a normativa vixente as fontes de financiamento dos servizos sociais comunitarios son (I) os orzamentos das entidades locais, (II) as achegas que realicen as Deputacións provinciais, (III) as achegas realizadas pola Xunta de Galicia e (IV) os ingresos xerados en concepto de copagamento que realizan as persoas usuarias dos servizos.

A estrutura por programas dos orzamentos municipais¹⁶ permite determinar o gasto municipal que as entidades locais destinan ós servizos sociais comunitarios. Así, segundo os orzamentos municipais aprobados ou prorrogados para o exercicio 2018, o gasto dos concellos da Comarca de Betanzos en “servizos sociais e promoción social”, é dicir, na política de gasto 23¹⁷ dos orzamentos, vai do teito que marca Paderne co 17,98% ó chan de Coirós co 4,29%.

Táboa 19. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Betanzos para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.

Concello	Orzamento municipal	Política de gasto 23: Servizos Sociais e promoción social	% da Política de gasto 23 sobre o Orzamento
Aranga	2.320.338,80 € ¹⁸	339.060,63 €	14,61%
Betanzos	8.331.728,87 € ¹⁹	844.974,33 €	10,14%
Coirós	1.468.040,00 € ²⁰	63.000,00 €	4,29%
Curtis	4.414.373,45 € ²¹	740.191,98 €	16,77%
Irixoa	1.527.000,00 € ²²	241.050,00 €	15,79%
Miño	5.526.128,89 € ²³	326.277,25 €	5,90%
Oza - Cesuras	4.944.556,75 € ²⁴	702.369,11 €	14,20%
Paderne	1.539.963,50 € ²⁵	276.960,00 €	17,98%

¹⁶ Segundo a Orde EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais.

¹⁷ A Orde EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais, no anexo I define a política de gasto 23: Servizos sociais e promoción social neste sentido: “Imputaranse a esta política de gasto os levados a cabo pola entidade local para a promoción da igualdade de xénero, promoción e reinserción social de marxinados, así como para a xestión dos servizos sociais; prestación de servizos a persoas dependentes e de asistencia social, residencias de anciáns e outros de natureza análoga. Tamén se incluírán as transferencias finalistas a entidades e familias que colaboren na consecución destes fins. Inclúiranse os gastos correspondentes á Administración Xeral, que corresponderán ás actividades dirixidas á planificación, coordinación, control, organización, xestión administrativa e desenvolvemento de funcións de apoio dos distintos centros directivos que integran a política de gasto.”

¹⁸ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 17/07/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº161 de 24 de agosto de 2018.

¹⁹ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento prorrogado en data 28/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019).

²⁰ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 20/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº244 de 27 de decembro de 2017.

²¹ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 25/01/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº39 de 26 de febreiro de 2018.

²² Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 01/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº6 de 9 de xaneiro de 2018.

²³ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 29/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019).

²⁴ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 28/02/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº43 de 2 de marzo de 2018.

²⁵ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 21/06/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº142 de 27 de xullo de 2018.

Concello	Orzamento municipal	Política de gasto 23: Servizos Sociais e promoción social	% da Política de gasto 23 sobre o Orzamento
Vilarmaior	1.148.584,00 € ²⁶	139.200,00 €	12,12%
Vilasantar	1.890.000,00 € ²⁷	332.941,00 €	17,62%

Fonte: BOP coa aprobación definitiva dos orzamentos municipais para o exercicio 2018 e Ministerio de Facenda

<https://serviciostelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx>

En termos de financiamento por habitante, os datos sitúan ós Concellos de Coirós (34,98€), Miño (55,25€) e Betanzos (65,29€) como os de menor investimento. Nunha situación intermedia sitúanse os Concellos de Vilarmaior (111,45€), Paderne (113,46€), Oza-Cesuras (136,83€), Aranga (175,23€) e Curtis (186,54€); en tanto que o Concello que maior financiamento por habitante ten é o de Vilasantar, con 268,28€.

Polo que respecta ás achegas realizadas pola Deputación da Coruña e a Xunta de Galicia é preciso deterse no obxecto que teñen como achegas finalistas que son. Así, as achegas finalistas que realiza a Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios municipais teñen como obxecto o apoio ó financiamento do servizo de axuda no fogar básico e a contratación dos equipos municipais diferentes e complementarios ó do persoal de referencia²⁸.

No referente ás achegas da Xunta de Galicia, as de natureza corrente, teñen por obxecto o cofinanciamento dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios municipais en cada exercicio orzamentario e o sistema empregado e a través do denominado Plan Concertado mediante o sistema de financiamento recollido no Decreto 99/2012.

As achegas da Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios nos últimos anos tiveron unha evolución dispar, tal e como se pode observar na seguinte táboa. As achegas que recibiron os concellos da Comarca de Betanzos experimentaron tanto incrementos substanciais que van dende o 73% do Concello de Aranga ou o 60% de Aranga, como reducións do 11% do Concello de Curtis.

²⁶ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciostelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 12/12/2017 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº10 de 15 de xaneiro de 2018.

²⁷ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciostelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 16/08/2018 (consulta realizada en data 22/05/2019) e no BOP nº199 de 18 de outubro de 2018.

²⁸ O obxecto de financiamento do **Programa de financiamento dos Servizos Sociais Comunitarios Municipais (FOPSS)** é “(...)o cofinanciamento dos gastos polos conceptos de salarios e seguridade social do persoal con perfís profesionais diferentes e complementarios ao do/a profesional de referencia (que se regula no artigo 37 do Decreto: persoal auxiliar administrativo, persoal técnico de grao medio e persoal técnico de grao superior) como do persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, o SAF básico, todo el (...)” (base 3 das bases de financiamento BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa FOAXCA** consiste no mantemento, programas e promoción de actividades contemplados na convocatoria véxase base 3 das Bases reguladoras do programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. (BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa** é o impulso as entidades locais a través de “(...)axudas para gastos de mantemento, programas e promoción de actividades(...)” relacionadas coas políticas de envellecemento activo, seguindo a Base 3 das Bases reguladoras do Programa de Subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016 ((BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.)

Táboa 20. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós concellos da comarca de Betanzos en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018²⁹.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 - 2018 (%)
Aranga	48.027,80 €	42.128,12 €	83.316,08 €	73%
Betanzos	103.075,49 €	83.084,81 €	114.840,00 €	11%
Coirós	56.981,01 €	45.488,61 €	55.318,00 €	-3%
Curtis	59.772,19 €	45.488,21 €	53.428,00 €	-11%
Irixoa	34.566,38 €	24.066,38 €	55.163,80 €	60%
Miño	102.591,11 €	90.591,11 €	115.718,00 €	13%
Oza - Cesuras	98.041,57 €	59.403,75 €	113.576,32 €	16%
Paderne	52.103,02 €	39.112,54 €	56.954,00 €	9%
Vilarmaior	44.815,76 €	31.572,68 €	57.832,00 €	29%
Vilasantar	62.002,50 €	51.501,50 €	72.064,00 €	16%

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos das Resolucións: RP 2016/11712, RP 2016/8711, RP 2016/15377, RP 16525/ 2017 e RP núm. 2018/14387.

A variación no apoio económico da Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios dos concellos da Comarca responde tanto a un cambio do sistema de financiamento da propia Deputación, como á nova fórmula empregada pola institución para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais.

Neste sentido, o novo sistema empregado pola Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios baséase no apoio directo ós concellos no financiamento do persoal de servizos sociais comunitarios distinto do/a traballador/a social, conforme os módulos no que se encadra o persoal correspondente: persoal administrativo grupo C1 e C2, persoal técnico A2, persoal técnico A1 e o persoal auxiliar do Servizos de Axuda no Fogar en réxime de libre concorrencia (SAF

²⁹ Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/11712 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FOAXCA 2016. BOP núm. 103, do mércores 1 de xuño de 2016.

Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/8711 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FO036A. BOP núm. 82, do luns 2 de maio de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016 (FOPPSS/2016). BOP núm. 39, do luns 29 de febreiro de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 39, do venres 24 de febreiro de 2017.

RP 16525/ 2017 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017 (FOPPSS/2017). BOP núm. 99, do luns 29 de maio de 2017.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 242, do venres 22 de decembro de 2017.

RP núm. 2018/14387 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2018 (FOPPSS/2018). BOP núm. 81, do luns 30 de abril de 2017.

libre concorrancia), segundo base 3 das Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2019³⁰.

A evolución, nos últimos tres anos, do cofinanciamento³¹ dos servizos sociais comunitarios por parte da Xunta de Galicia mediante transferencias finalistas recóllese na táboa 21. Estas transferencias para o cofinanciamento dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios municipais inclúen o financiamento básico dos servizos sociais comunitarios básicos, o programa específico de atención á primeira infancia en centros e instalacións que posibiliten a conciliación da vida laboral e familiar, e a axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes.

Neste sentido, é preciso incidir en que unha parte salientable do financiamento da Xunta de Galicia vai dirixido á prestación por parte dos Concellos de servizos derivados da Lei 39/2006, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia, concretamente os relacionados co Servizo de Axuda no Fogar na modalidade de atención ás persoas dependentes, cubrindo así as necesidades financeiras derivadas da competencia local que determina o artigo 11 da Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar, no que se establece que o servizo de axuda no fogar será prestado polas entidades locais.

Táboa 21. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós concellos da comarca de Betanzos en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 - 2018 (%)
Aranga	137.564,05 €	151.588,52 €	189.440,75 €	38%
Betanzos	359.604,60 €	389.783,00 €	429.280,78 €	19%
Coirós	94.235,59 €	100.396,07 €	104.051,67 €	10%
Curtis	227.988,17 €	241.440,04 €	258.128,27 €	13%
Irixoa	112.151,76 €	101.988,27 €	118.112,98 €	5%
Miño	199.270,51 €	231.549,16 €	248.389,64 €	25%
Oza - Cesuras	385.250,48 €	391.615,01 €	399.648,00 €	4%
Paderne	85.939,13 €	86.412,74 €	96.673,47 €	12%
Vilarmaior	111.213,40 €	117.670,85 €	114.965,54 €	3%
Vilasantar	118.003,97 €	127.899,67 €	147.335,04 €	25%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Xunta de Galicia.

³⁰ BOP nº 5, do martes 5 de xaneiro de 2019

³¹ Resolución do 5 de abril de 2016 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2015 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 71, do xoves 14 de abril de 2016.

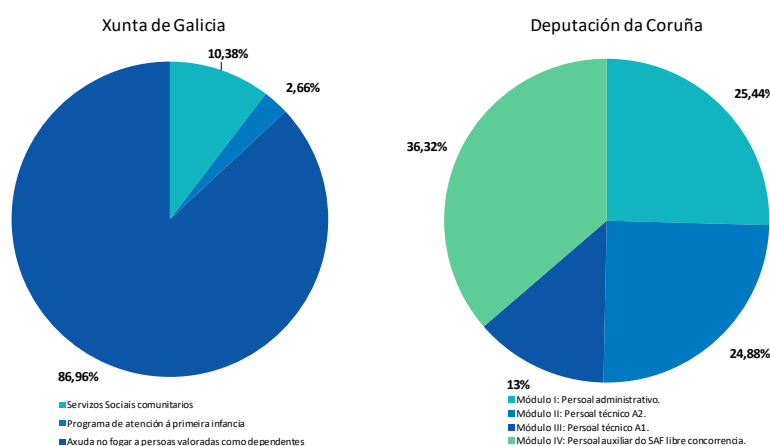
Resolución do 8 de maio de 2017 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2016 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 100, do luns 29 de maio de 2017.

Resolución do 30 de abril de 2018 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2017 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 105, do luns 4 de maio de 2018.

A axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes é a partida que presenta un incremento máis notable ó longo dos anos expostos, xa que o resto de obxectos de financiamentos destas transferencias finalistas da Xunta de Galicia teñen unha tendencia estable.

O financiamento do servizo de axuda no fogar, tanto na modalidade de dependencia como na de libre concorrencia, é o obxecto de financiamento que presenta un maior peso nas achegas que realizan tanto Deputación de Galicia como Xunta de Galicia ós servizos sociais comunitarios municipais da Comarca. Así, e segundo se observa no seguinte gráfico, o 87% do financiamento que reciben os concellos da Comarca de Betanzos da Xunta de Galicia ten como destino o financiamento do servizo de axuda no fogar ás persoas valoradas como dependentes e o 36% das achegas que reciben da Deputación da Coruña ten como finalidade o financiamento das horas prestadas polo persoal auxiliar do SAF libre concorrencia.

Gráfico 11. Finalidade das achegas recibidas polos concellos da comarca de Betanzos da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Deputación e Xunta de Galicia.

Cos datos amosados é posible evidenciar como o Servizo de Axuda no Fogar, tanto na modalidade de atención ás persoas dependentes como na modalidade de libre concorrencia, vai conformándose como o programa máis relevante que na actualidade están a xestionar os departamentos municipais de benestar.

B) Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.

Os recursos humanos son a peza fundamental dos servizos sociais comunitarios municipais na súa función como porta de entrada o sistema público de servizos sociais.

Para o ano 2018, o número de profesionais que forman parte dos servizos sociais municipais na comarca de Betanzos ascende a case 340 profesionais, dos que a maior parte integran o SAF coa ocupación de auxiliares.

Na seguinte táboa recóllese a dotación de profesionais, segundo as súas categorías, que forman parte dos equipos das área de benestar e servizos sociais municipais da comarca:

Táboa 22. Número de profesionais segundo a ocupación e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Betanzos. 2018.

Concello	Ocupación profesional								
	Trab. Social	Educ.	Psicólogo/a	Pedagogo/a	Persoal de dirección	Téc. Prevención	Anim. Socio-cult.	Admtv. / Auxiliar	Auxiliar SAF
Aranga	1			1				1	35
Betanzos	2	2	1		1	1		2	45
Coirós	1	1						1	10
Curtis	1	1						1	23
Irixoa	1	1						1	16
Miño	1	0,5	1				1	1	38
Oza - Cesuras	2	1						2	67
Paderne	1		1					1	10
Vilarmaior	1	1							30
Vilasantar	1	1						1	17

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos.

Como se pode observar, tódolos concellos contan co profesional de referencia, o/a traballador/a social, así como con persoal técnico complementario que, maioritariamente son profesionais da educación social ou familiar, pero que noutros casos son profesionais da psicoloxía ou da pedagogía. Ademais, coa excepción de Vilarmaior, tódolos concellos contan co persoal administrativo de apoio.

Neste sentido, o cadro amosa a intensidade do SAF en termos de recursos humanos postos a disposición do servizo polos diferentes prestadores, ascendendo a unha cifra achegada ós 300 profesionais o número de persoas que traballan neste servizo como persoal auxiliar, se ben esta cifra é variable.

A normativa determina as dotacións mínimas de persoal que deben formar parte do servizo en base a unha definición de equipos profesionais en función da área social³² na que se atope o concello. Segundo a clasificación do Decreto 99/2012 na que se atopan os concellos da comarca de Betanzos, estes cobren a dotación mínima, se ben no caso de Miño a normativa esixe 1 profesional da educación, e este conta cun profesional a tempo parcial, pero tamén conta cun profesional da psicoloxía que supera a definición mínima da normativa.

Ademais, é preciso mencionar a presenza de profesionais da prevención (caso de Betanzos) e de técnicos de carácter sociocultural (caso de Miño), o que conxuntamente con outro tipo de profesionais como poden ser os da educación social, educación familiar, psicoloxía ou pedagogía, poden ampliar e afondar nas intervencións. Neste sentido, un elemento salientable é tamén a

³² As áreas sociais establécense atendendo ás características dos concellos, referidas fundamentalmente ao tamaño, densidade e dispersión poboacional, configuración orográfica e ós índices de dependencia, envellecemento e discapacidade. As áreas sociais están definidas no Anexo I do Decreto 99/2012 e son unha ferramenta para a planificación de referencia das dotacións de servizos sociais comunitarios.

presenza no Concello de Betanzos de persoal de dirección do equipo especificamente dirixido á súa coordinación, elemento que redundará no mellor rendemento dun equipo conformado por 7 técnicos con apoio administrativo.

Respecto das dotacións de persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, se ben hai unha parte importante fixa hai outra, que vén derivada polo tipo de xestión, maioritariamente mixto, do servizo presente nos concellos, que é variable e flexible en función das necesidades que vai presentando o propio servizo en termos de recursos humanos.

C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.

As administracións locais teñen un rol esencial na atención primaria dos servizos sociais como porta de entrada ó sistema galego de servizos sociais. Así os concellos encárganse do desenvolvemento e implementación dos programas e servizos definidos no artigo 9 do Decreto 99/2012 e que son o Programa de información e orientación en materia social, o Servizo de educación e apoio familiar, o Programa básico de inserción social, o Programa de fomento da cooperación e solidariedade social e o Programa de axuda no fogar (SAF).

Como se pode observar, a complexidade é o factor que determina a actividade dos departamentos de benestar locais, polo que é preciso ter en conta este elemento á hora de xerar o dato primario relacionado coa poboación á que efectivamente se lle presta servizo dende os devanditos departamentos locais, ben sexa a través de intervencións directas, ben sexa a través da información ou asesoramento puntual tanto presencial como, por exemplo, telefónico.

Neste sentido, as dificultades de confiabilidade coas que contan os datos primarios relacionados coa actividade xeral dos departamentos de benestar, provoca que a explotación estatística do Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais (SIUSS) dificulte albiscar toda a profundidade e amplitude do traballo realizado polos equipos técnicos.

Con todo, a efectos de realizar unha estimación sobre o número de persoas ós que se presta servizo público dende os Concellos, e tendo en conta as experiencias analizadas ó longo da elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña, é posible afirmar que na actualidade os departamentos municipais de benestar dos Concellos menores de 20.000 habitantes da provincia están a chegar a unha porcentaxe da poboación que supera o 20%, de tal xeito que para a comarca de Betanzos é posible estimar que os departamentos de benestar municipais atenderon, aproximadamente, a unhas 7.600 persoas no ano 2017.

O programa de axuda no fogar, tanto pola súa importancia no financiamento como pola súa dotación de persoal, é o principal programa dos servizos sociais, tal e como se vén revelando ó longo desta diagnose.

O servizo de axuda no fogar (SAF) consiste en ofrecer un conxunto de atencións ás persoas ou unidades de convivencia no propio domicilio para facilitar o seu desenvolvemento e a permanencia no seu medio habitual, de acordo coa valoración técnica correspondente. O SAF é un servizo que se presta e se xestiona dende o ámbito municipal tanto na súa dimensión básica como na modalidade de atención ás persoas valoradas como dependentes, tal e como indica o artigo 11 da Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar.

En base ás competencias regulamentarias e de autoorganización de que dispoñen os concellos, estes teñen regulado³³ o servizo de axuda no fogar co obxectivo de garantir a equidade, calidade e intensidade homoxéneas do servizo de conformidade co marco autonómico³⁴ que define e regula o servizo de axuda no fogar.

Na comarca de Betanzos no ano 2018, o servizo de axuda no fogar prestouse a 866 persoas na comarca a través de máis de 220.000 horas de servizo. Na seguinte táboa recóllense o número de horas prestadas por cada un dos concellos así como o número de usuarios beneficiarios deste servizo nas súas diferentes modalidades, libre concorrència e dependencia.

Táboa 23. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrència e dependencia nos concellos da comarca de Betanzos. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrència		Modalidade dependencia	
	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as
Aranga	3.341,00	33	17.710,00	62

³³ O Concello de Aranga aprobou a vixente Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Aranga o 31 de outubro de 2013, BOP nº3 de 7 de xaneiro de 2014. O Concello de Betanzos publica a aprobación da Ordenanza reguladora do servizo de axuda no fogar do Concello de Betanzos no BOP nº 51 de 17 de marzo de 2014. No BOP nº 33 de 19 de febreiro de 2015 publícase o texto refundido da Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Coirós. O BOP nº 76 de 23 de abril de 2014 recolle a publicación da aprobación da Ordenanza municipal reguladora do servizo de axuda no fogar do Concello de Curtis. A modificación da Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar (SAF) do Concello de Irixoa determínase no acordo plenario do 29 de outubro de 2014 e publícase no BOP nº245 de 23 de decembro de 2014. O Pleno do Concello de Miño na sesión do 18 de febreiro de 2014 aproba o Regulamento municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Miño, adaptado ó Decreto 149/2013 de 5 de setembro, BOP nº 83 de 5 de maio de 2014. A Comisión Xestora do Concello de Oza – Cesuras aproba o 28 de febreiro de 2014 a Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Oza-Cesuras, publicada no BOP nº101 de 29 de maio de 2014. O Pleno do Concello de Paderne aproba a Ordenanza reguladora do servizo de axuda no fogar do Concello de Paderne en sesión de 24 de novembro de 2014, BOP nº 81 de 4 de maio de 2015. A Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Vilarmaior é aprobada polo Pleno en sesión ordinaria de 9 de maio de 2014 e publicada no BOP nº 123 de 1 de xullo de 2014. O Concello de Vilasantar aproba o Regulamento e ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Vilasantar no Pleno do 18 de decembro de 2013, BOP nº 34 de 19 de febreiro de 2014.

³⁴ Lei 13/2008, do 3 de decembro de servizos sociais de Galicia, no capítulo II, define o servizo de axuda no fogar e no seu artigo 11.f) establece que é función dos servizos sociais comunitarios básicos a xestión da axuda no fogar.

Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar responde a necesidade de establecer un marco regulador de carácter básico dos contidos, formas de prestación e aspectos procedementais e organizativos de axuda no fogar ó abeiro da entrada en vigor da Lei 39/2006, do 14 de decembro, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia.

Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regule o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais en Galicia, que establece como requisito xeral dos centros e programas de servizos sociais, dispoñer dunhas normas de funcionamento que garanta o respecto ao dereito das persoas usuarias e establezan as condicións da prestación e desenvolvemento dos servizos no seu artigo 7.b).

Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento que establece na súa disposición derradeira primeira a necesidade de que as corporacións locais adapten a súa normativa municipal, neste caso en materia de axuda no fogar. Igual que acontece co Decreto 149/2013, do 5 de setembro, polo que se define a carteira de servizos sociais para a promoción da autonomía persoal e a atención ás persoas en situación de dependencia e se determina o sistema de participación das persoas usuarias no financiamento do seu custo.

Concello	Modalidade libre concorrencia		Modalidade dependencia	
	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as
Betanzos	3.439,00	66	37.462,00	99
Coirós	2.034,00	20	9.255,00	28
Curtis	1.347,00	23	23.560,00	87
Irixoa	3.673,00	28	10.879,00	27
Miño	1.087,00	19	21.415,00	60
Oza - Cesuras	4.629,00	42	40.695,00	97
Paderne	1.446,00	16	9.159,00	23
Vilarmaior	2.987,00	28	9.957,00	21
Vilasantar	2.939,00	41	13.554,00	46
Total	26.922,00	316	193.646,00	550

Fonte: Elaboración propia a partires da información facilitada polos concellos.

En base ás persoas usuarias atendidas polo servizo pódese determinar a taxa de cobertura que está a ter este servizo nos diferentes concellos da Comarca.

Táboa 24. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrencia e dependencia nos concellos da comarca de Betanzos. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrencia		Modalidade dependencia		Taxa de cobertura SAF (%)
	Nº de usuarios/as atendidos/as	Taxa de cobertura libre concorrencia(%)	Nº de usuarios/as atendidos/as	Taxa de cobertura dependencia(%)	
Aranga	33	5%	62	8%	13%
Betanzos	66	2%	99	3%	5%
Coirós	20	4%	28	5%	9%
Curtis	23	2%	87	8%	11%
Irixoa	28	6%	27	5%	11%
Miño	19	1%	60	4%	6%
Oza - Cesuras	42	3%	97	6%	8%
Paderne	16	2%	23	3%	5%
Vilarmaior	28	8%	21	5%	13%
Vilasantar	41	10%	46	10%	20%
Total comarca	316	3%	550	5,05	8%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos cedidos polos Concellos.

A taxa de cobertura das dúas modalidades conxuntas do SAF supera o 8% da poboación maior de 65 anos da Comarca, sendo preciso salientar a heteroxeneidade das cifras a nivel local xa que, se ben boa parte dos Concellos se sitúan en ratios conxuntas de entre o 8% e o 13%, tamén se poden observar os casos de Betanzos ou Paderne que contan co 5% de taxa de cobertura, en tanto que tamén é significativo o caso de Vilasantar onde o 20% da poboación maior de 65 anos recibe SAF.

Esta taxa de cobertura do SAF é posible descompoñela para as modalidades de dependencia e de libre concorrencia. Neste sentido, en termos xerais, a modalidade de dependencia supera á de libre concorrencia en número de persoas usuarias atendidas seguindo a liña xa marcada polo número de horas de servizo prestadas analizada con anterioridade. De tódolos xeitos é indicativo o elevado

rendemento da modalidade de libre concorrancia dos Concellos de Irixoa, Vilarmaior e Vilasantar, onde non só se sitúan as dúas modalidades á par, senón que no caso de Irixoa e Vilarmaior existe maior prestación de SAF libre concorrancia ca de dependencia.

Tamén é preciso mencionar as dificultades que na actualidade están a ter os Concellos para prestar o servizo en ámbalas modalidades, con independencia do seu sistema de xestión. Neste caso, salienta a situación do Concello de Betanzos que no ano 2019 revisa a totalidade do seu servizo de prestación externa para adaptar as condicións económicas á sustentabilidade das entidades prestadoras, así como outros Concellos que se ven con dificultades á hora de atopar perfís coa capacitación requirida para integraren os servizos.

O SAF na comarca de Betanzos, a pesar de chegar a 866 usuarios/as no 2018 nas dúas modalidades, contaba con lista de agarda en termos xerais, a pesar de existiren Concellos sen agarda, como é o caso de Curtis, por exemplo. Con todo, a nivel comarcal agárdase un incremento da demanda dos servizos, sobre todo tendo en conta a elevada idade da poboación dos Concellos de menor tamaño.

Polo que respecta á prestación do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrancia, esta evoluciona nos últimos anos atendendo á táboa seguinte.

Táboa 25. Número de horas prestadas do SAF libre concorrancia nos concellos da comarca de Betanzos 2016 - 2018.

Concello	2016	2017	2018
Aranga	3.276,00	3215,00	3.341,00
Betanzos	2.570,00	3.422,00	3.439,00
Coirós	1.276,00	1.380,00	2.034,00
Curtis	1.119,00	2.595,00	1.347,00
Irixoa	1.263,00	2.183,00	3.673,00
Miño	2.676,00	2.073,00	1.087,00
Oza - Cesuras	4.631,00	4.392,00	4.629,40
Paderne	1.079,00	1.032,00	1.446,00
Vilarmaior	2.986,00	2.270,00	2.987,00
Vilasantar	1.672,00	2.446,00	2.939,00

Fonte: Elaboración propia a partires da información facilitada polos concellos e a Deputación da Coruña.

Os datos correspondentes ós Concellos da Comarca indican que no ano 2018 se prestaron case 27.000 horas en SAF libre concorrancia, evolucionando á alza nun 19% dende o ano 2016.

A evolución das horas prestadas por cada Concello non é homoxénea, debendo salientar varios tipos de casos. En primeiro lugar, os Concellos que amosan estabilidade, que son os de Oza-Cesuras, Vilarmaior e Aranga. En segundo lugar, os Concellos que evolucionan de xeito claro á alza, como é o caso de Curtis (20%), Betanzos e Paderne (cun cadanseu 34% de evolución), e Vilasantar (cun 76%). En terceiro lugar, o Concello de Irixoa que multiplica a prestación do seu servizo, cunha evolución dun 191%. Finalmente, é preciso salientar o caso de Miño, que diminúe a súa prestación nun 59%.

Esta evolución dos servizos municipais responde a numerosas causas de carácter operativo dos diferentes Concellos, pero é salientable o impacto que sobre a libre concorrência ten o especial vencello coa modalidade de dependencia, en tanto que tamén se deben mencionar as dificultades coas que contan as entidades prestadoras (públicas ou privadas) á hora de incrementar os equipos para responder ás posibilidades do financiamento. É dicir, o SAF é un servizo de elevada esixencia en termos de servución que, na actualidade, está a xerar unha salientable tensión tanto nos departamentos de benestar como nos Concellos dende múltiples puntos de vista. Con todo, en termos xerais, a previsión de evolución do servizo que teñen os equipos técnicos municipais é á alza ou á estabilidade tendo en conta, por exemplo, o elevado impacto do avellentamento da poboación.

Non se pode esquecer o apoio financeiro que a Deputación da Coruña esta a prestar ó servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência dentro do Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPSS). Como xa se indicou con anterioridade, este programa, que responde á competencia determinada ó abeiro do Decreto 99/2012 que regula os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento, evolucionou nos últimos anos e, na actualidade, no caso do SAF financia os custos correspondentes ó persoal auxiliar do devandito servizo, establecéndose, para elo, unha achega³⁵ de 12,00€ por hora prestada de servizo.

A seguinte táboa amosa a evolución do financiamento da Deputación da Coruña ós concellos da comarca para o servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência.

Táboa 26. Importe das achegas realizadas pola Deputación da Coruña para o financiamento do SAF libre concorrência nos concellos da comarca de Betanzos. 2016 - 2019.

Concello	2016	2017	2018	2019
Aranga	17.643,83 €	17.643,83 €	39.316,08 €	40.804,04 €
Betanzos	17.643,83 €	17.643,83 €	30.840,00 €	39.954,30 €
Coirós	17.643,83 €	17.643,83 €	15.318,00 €	21.195,72 €
Curtis	17.643,83 €	17.643,83 €	13.428,00 €	15.962,71 €
Irixoa	17.643,83 €	17.643,83 €	15.163,80 €	36.029,22 €
Miño	17.643,83 €	17.643,83 €	32.118,00 €	32.118,00 €
Oza - Cesuras	17.643,83 €	17.643,83 €	55.576,32 €	55.576,32 €
Paderne	17.643,83 €	17.643,83 €	12.954,00 €	17.880,38 €
Vilarmaior	17.643,83 €	17.643,83 €	35.832,00 €	36.257,78 €
Vilasantar	17.643,83 €	17.643,83 €	32.064,00 €	32.064,00 €

Fonte: Resolucións pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPSS) os anos 2016, 2017, 2018 e 2019.

No período analizado obsérvase unha salientable evolución dos volumes de financiamento do SAF libre concorrência como consecuencia do paso da modalidade de financiamento de carácter lineal dos anos 2016 e 2017 ó sistema de financiamento por horas de prestación de servizo.

³⁵ A achega para o financiamento do persoal auxiliar do SAF libre concorrência, establecido na base 4 das Bases Reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais, pasou de seu unha achega fixa de 17.643,83€ o primeiro ano de vixencia do Programa no 2017 (BOP nº 39 de 24 de febreiro de 2017) a unha achega calculada en función das horas previstas de prestación do servizo sobre a base de 12,00€ por hora prestada de servizo.

Esta evolución que, en termos xerais é positiva, conta co caso negativo do Concello de Curtis (que perde un 10% no período analizado), en tanto que ten como principais expoñentes positivos ós Concellos de Irixoa (evoluciona nun 104%), Vilarmaior (evoluciona nun 105%), Betanzos (evoluciona nun 126%), Aranga (evoluciona nun 131%) e, finalmente, Oza-Cesuras (evoluciona nun 215%). Neste sentido, o troco de sistema por parte da Deputación supuxo un incremento das posibilidades de financiamento que, en termos xerais, se compaña dunha evolución positiva da prestación do servizo, a pesar de que como se ten mencionado, verifícanse as dificultades dos Concellos para a execución efectiva das horas de SAF libre concorrencia financiadas pola Deputación.

Como se mencionou con anterioridade, unha parte importante da composición dos equipos de benestar dos Concellos vencéllase ó servizo de axuda no fogar nas súas diferentes modalidades. Así, e para realizar a análise do volume de profesionais do SAF, é preciso ter en conta tanto a presenza necesaria de diferentes ocupacións como os sistemas de xestión que os Concellos empregan á hora da prestación do servizo.

Táboa 27. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos concellos da comarca de Betanzos en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.

Concello	Modalidade de SAF	Tipo de xestión	Persoal de coordinación	Persoal auxiliar	Custo /hora
Aranga	Libre concorrencia	Mixto	1	35	15,40 €
	Dependencia	Externalizada	1		12,85 €
Betanzos	Libre concorrencia	Directa	1	3	17,14 €
	Dependencia	Externalizada	1	42	11,92 €
Coirós	Libre concorrencia	Directo	1	10	17,19 €
	Dependencia				
Curtis	Libre concorrencia	Mixto	2	23	12,00 €
	Dependencia				14,00 €
Irixoa	Libre concorrencia	Mixto	1	16	12,00 €
	Dependencia	Externalizada	1		14,43 €
Miño	Libre concorrencia	Externalizada	2	38	13,74 €
	Dependencia				13,46 €
Oza-Cesuras	Libre concorrencia	Mixto	1	7	16,28 €
	Dependencia	Externalizada	1	60	10,89 €
Paderne	Libre concorrencia	Mixto	2	10	14,23 €
	Dependencia				12,90 €
Vilarmaior	Libre concorrencia	Directa	1	4	14,00 €
	Dependencia	Externalizada	1	26	13,99 €
Vilasantar	Libre concorrencia	Directa	1	17	13,90 €
	Dependencia				14,25 €

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos Concellos e RUEPSS

Na actualidade, na Comarca o SAF está a contar cun número de profesionais (entre persoal auxiliar e de coordinación dos diferentes prestadores) que chega ás 309 persoas, co cal o impacto en termos de emprego e de requirimentos financeiros, operativos e de xestión é salientable para os Concellos.

En canto ós sistemas de xestión, é posible observar a presenza de todos eles, dende a xestión completa de xeito directo de ámbalas dúas modalidades do SAF, ata a súa xestión externalizada ou diferentes variantes da xestión mixta. Neste sentido, existe correlación entre os custos/hora máis elevados e a xestión directa (caso de Coirós, por exemplo), pero tamén é preciso mencionar a limitada sustentabilidade das entidades prestadoras externas de menores custos, como acontece no caso xa referido do Concello de Betanzos.

Con todo, en termos de custos promedio a nivel comarcal, este pode situarse no límite dos 14€, debendo reiterar a existencia de casos como o de Oza-Cesuras que, con 10,89€/hora, se sitúan nunha marxe inferior significativa.

3.3 EXTRACTO DA SITUACIÓN DOS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE BETANZOS.

Os servizos sociais na Comarca de Betanzos atópanse integrados por un importante número de entidades de diferente titularidade, con especial peso das entidades sociais que están a liderar a actuación no relativo ó traballo coas persoas con discapacidade. Así, en tanto que as entidades públicas se están a focalizar na atención á dependencia e á primeira infancia, a titularidade privada estase a centrar na atención de carácter residencial a de proximidade á dependencia.

En relación á distribución dos centros, como xa se mencionou, Betanzos constitúese como a centralidade comarcal onde se localizan boa parte dos equipamentos, sobre todo en relación á discapacidade. Con todo, en case tódolos Concellos da Comarca se localizan equipamentos de servizos sociais, agás nos de Aranga e Irixoa, se ben nestes atópase previsto a apertura de iniciativas como as Casas Niño para dar resposta á atención á primeira infancia, e incluso no Concello de Aranga se atopa prevista a apertura dunha Casa do Maior.

Neste sentido, é preciso facer referencia á situación dos equipamentos para a atención non residencial e de proximidade ás persoas maiores e dependentes, é dicir, os centros de día da rede pública. Así, ademais da verificación da infradotación de prazas (231 prazas en equipamentos de carácter residencial é 64 en prazas en centros de día), débese salientar que o Centro de Día de Miño, de xestión consorciada, é de recente apertura, polo que aínda se atopa en proceso de consolidación, aínda que tamén se debe mencionar que a súa localización non favorece o acceso dos e das habitantes dos Concellos da Comarca máis afastados, polo que é preciso avanzar na dotación destes equipamentos de proximidade para responder a unha situación de avellentamento e incremento das necesidades sociais.

Os centros de día da rede pública deben ser complementarios tanto coas diferentes modalidades de SAF, sobre todo a modalidade de dependencia, como con equipamentos como poden ser as Casas do Maior, de actual expansión en Concellos menores de 5.000 habitantes. Deste xeito, a situación da Comarca amosa que é preciso traballar en tecer unha rede de equipamentos e servizos que dean resposta á situación dos Concellos máis avellentados que, na actualidade, están a utilizar o SAF como

a principal ferramenta da política local de coidados, co que isto comporta en termos de limitación e de tensións internas.

Polo que respecta ós centros de atención á primeira infancia, a actual dotación de prazas, 384 prazas na comarca, excede a ratio recomendada pola Unión Europea, a pesar de que a metade dos concellos da Comarca non contan con este tipo de equipamentos. Neste sentido, verifícase a expansión da rede de equipamentos intermedios como é o caso das Casas Niño que veñen a cubrir un oco importante dende a proximidade, pero tamén dun xeito limitado.

As políticas de benestar nos concellos da comarca, segundo a asignación de créditos iniciais do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais do ano 2018, contan cun peso heteroxéneo que vai do teito marcado por Paderne, con case o 18%, ó chan marcado por Coirós, co 4,29%. Esta heteroxeneidade tamén se reflicte no relativo ó financiamento por habitante, onde se pode observar unha importante amplitude que vai dende os 34,98€ de Coirós ós 268,28€ de Vilasantar.

Ó longo dos últimos anos, o apoio financeiro da Xunta de Galicia incrementou basicamente pola partida que financia as horas prestadas polo servizo de axuda no fogar na modalidade de dependencia. No caso da Deputación da Coruña, o cambio no sistema de financiamento empregado pola institución, enmarcada no POS+, contribúe a que o apoio económico se basee no financiamento do persoal técnico complementario e do persoal administrativo así como á actividade do persoal do Servizo de Axuda no Fogar na modalidade de libre concorrência.

Dentro deste aspecto, resulta destacable que a posta a disposición por parte da Deputación de recursos económicos para que os concellos doten os seus equipos municipais de persoal que complementa e reforta os programas que se desenvolven, así como de persoal administrativo, está a ter un impacto fundamental á hora da dotación de recursos humanos. Con todo, constátase que, se ben a existencia de recursos económicos é un elemento necesario para a dotación de persoal, esta non é a única variable a ter en consideración xa que os elementos operativos e procedimentais propios das dinámicas dos departamentos municipais inciden de xeito directo nesta dotación.

Neste sentido, é preciso salientar a evolución que o sistema de financiamento da Deputación supuxo para os Concellos menores de 20.000 habitantes da Comarca, onde Concellos como o de Aranga presenta un incremento do 73% con respecto ós datos do ano 2016, en tanto que o de Curtis, que presenta unha evolución negativa do 11%.

O sistema de financiamento da Deputación da Coruña supón un incremento das facilidades para a contratación de persoal técnico complementario, verificándose a presenza deste en tódolos Concellos. Con respecto ó persoal de apoio administrativo, este tamén se atopa estendido en tódolos Concellos a raíz do financiamento da Deputación, agás no caso de Vilarmaior.

A pesar de que a evolución do sistema de financiamento da Deputación permite maiores facilidades á hora de contar con persoal por parte dos Concellos, considérase que unha menor temporalidade do sistema de financiamento contribuiría a facilitar as operativas administrativas locais,

posibilitando, así, a mellora da composición dos equipos profesionais dos servizos sociais comunitarios municipais, tanto coa dotación de profesionais complementarios/as como con profesionais de apoio administrativo.

Se ben os servizos sociais comunitarios encárganse de desenvolver múltiples e variados programas, o programa de axuda no fogar estase consolidando como aquel que ten un maior impacto ben sexa polas horas de servizo que se prestan, polas persoas usuarias do mesmo, ou polo número de profesionais que participan na súa prestación. Por elo, é salientable que a actividade dos servizos de benestar locais se focalice na prestación do SAF, nas súas diferentes modalidades, converténdose este servizo no centro neurálxico das actividades de benestar locais, sobre todo nos Concellos máis pequenos.

Así, pódese afirmar que o SAF é o servizo que xera nos departamentos de benestar unha maior carga de traballo nos equipos técnicos e, fundamentalmente, na figura do/a traballador/a social quen acaba especializándose en todo o relacionado coa tramitación de recursos, a xestión administrativa e a coordinación do servizo. Esta realidade verificase, sobre todo, nos Concellos de menor volume de poboación. É dicir, constátase a presenza de *hiperfocalización* dos departamentos municipais dos Concellos máis pequenos en relación ó SAF, a pesar da existencia de prácticas e proxectos puntuais que amplían en maior ou menor medida o abano de actividades de benestar.

Neste sentido, sería positivo contar cunha programación complementaria estable que dotase os concellos de recursos suficientes para cubrir a oferta de programas e servizos existentes en diferentes ámbitos de actuación, dende o traballo conxunto coas escolas/institutos relacionados con aspectos como a prevencións de adiccións ou como o relacionado coas accións que contribúan á rexeneración da vida comunitaria, á loita contra a soidade ou á recuperación de hábitos sociais. Dentro destes eidos de actuación, tamén é preciso mencionar que na Comarca atópanse exemplos de importancia, como pode ser todo o traballo desenvolvido en Betanzos en relación coa prevención, as actividades de conciliación como poden ser os campamentos de verán (Coirós, Oza-Cesuras, Curtis...), as actividades de promoción da saúde en Curtis, ou outro tipo de actividades de promoción da vida comunitaria que se están a levar a cabo, pero que é preciso ampliar.

Como se menciona con anterioridade, na actualidade o programa de referencia dos servizos de benestar locais está a ser o SAF, que está dar servizo a 866 persoas usuarias na Comarca con máis de 220.000 horas entre as dúas modalidades. Neste sentido, a intensidade do traballo do SAF está a xerar salientables tensións nos Concellos que van dende a devandita *hiperfocalización*, ata as dificultades xurdidas en relación ós procesos de licitación ou á captación de recursos humanos para todo tipo de entidades prestadoras. É dicir, na actualidade a xestión municipal de ámbalas modalidades do SAF está a chegar a un tope operativo do que se derivan disfuncións como as acontecidas no caso do Concello de Betanzos, que se presentan tanto en Concellos que utilizan a xestión indirecta como en aqueles que utilizan a xestión directa.

Polo que respecta ós custos/hora analizados, estes establécense nun promedio xeral dentro dos 12€-14€/hora, de tal xeito que boa parte do custo da modalidade da libre concorrencia vese cuberta polo financiamento da Deputación da Coruña establecido en 12,00€/hora. Con todo, a suficiencia

financeira municipal para a axeitada xestión de ámbalas modalidades do SAF é un elemento a ter en conta nunha axeitada planificación do servizo.

Como se vén de observar o SAF é un servizo que implica unha enorme carga de recursos técnicos, financeiros e de coordinación e, neste contexto, conséntase a incipiente utilización de ferramentas de control de xestión e seguimento do servizo, co obxectivo de favorecer as condicións de traballo dos profesionais responsables da coordinación do servizo así como de mellorar na propia coordinación e xestión do servizo que se presta.

Ademais, con respecto á xestión do SAF Libre Concorrenza, é preciso salientar a existencia posibilidades de financiamento por parte da Deputación superiores ás capacidades de xestión e prestación efectiva de horas de servizo por parte dos Concellos, sendo este un elemento a reforzar para a maximización das posibilidades dos devanditos servizos. É dicir, na liña do mencionado con anterioridade en relación á contratación de recursos humanos, a existencia de financiamento é unha condición central, pero non única, para a expansión do servizo de libre concorrenza, sendo preciso a consideración integral do proceso de servucción para a súa mellora, sobre todo tendo en conta a evolución das necesidades da poboación nos Concellos de maior avellentamento.

O propio SAF preséntase como unha oportunidade que permite a detonación doutras intervencións relacionadas coa persoa usuaria e o seu contexto como a mellora da vivenda, as relacións familiares ou con outro tipo de aspectos que poden redundar na mellora da autonomía das persoas usuarias e dos seus contextos familiares. Estas oportunidades estanse aproveitando de xeito puntual, xa que acaba resultando un traballo intenso para os/as propios/as profesionais, tanto de concienciación como de implicación das persoas usuarias e o seu entorno familiar.

Así, entendese como unha necesidade o aproveitamento do coñecemento que xera a prestación do SAF que permita convertelo en accións estruturadas de intervención integral sobre o contexto das persoas usuarias e, para elo, é preciso poñer medios a disposición dos equipos municipais que, por unha parte, complementen os perfís dos propios equipos, e por outra, lles facilite este traballo.

Para elo, tamén é necesario contar con equipos de auxiliares suficientes e ben formados que posibiliten unha prestación de calidade do servizo. Nestes momentos na Comarca de Betanzos, a pesar da existencia de accións formativas, evidenciase a falta de profesionais formados/as en servizos de atención sociosanitaria que está a dificultar a prestación de máis horas de SAF tanto na modalidade de dependencia como na de libre concorrenza. Sería, polo tanto, necesario mellorar a cobertura das necesidades de formación e actualización das profesionais do SAF en activo e propiciar espazos para a formación de novos profesionais.

4. Conclusións e Recomendacións.

Ó longo do presente documento foron analizados, en tres apartados diferentes, os principais aspectos relacionados coa evolución demográfica, co contexto socioeconómico, e coa situación dos servizos sociais e dos principais programas das políticas locais de benestar; amosando así un panorama integral resultante do estudo conxunto (I) das persoas, (II) das súas condicións de vida, e (III) da actividade dos servizos de benestar.

O último punto da Diagnose da Comarca de Betanzos vén conformada pola formulación das principais conclusións extraídas da análise dos anteriores apartados, así como pola elaboración de diferentes propostas para a mellora e ampliación do alcance e profundidade das actividades dos departamentos locais de benestar.

Estas conclusións e recomendacións terán como viero xeral a procura da mellora da calidade de vida da poboación e, máis concretamente, da mellora da autonomía individual e relacional das persoas, de tal xeito que se enmarquen e sexan coherentes coas liñas xerais que o Plan de Acción diseña para a actividade de Área de Benestar da Deputación da Coruña. É dicir, as recomendacións propostas para a Comarca de Betanzos non só son coherentes cun deseño xeral a nivel provincial, senón que contribúen a este deseño trasladando de xeito *abaixo – arriba* tanto as necesidades locais como as circunstancias puntuais que se presentan no desenvolvemento cotiá das tarefas dos departamentos locais, e que inflúen de xeito determinante no rendemento das políticas locais de benestar e, polo tanto, na súa capacidade de resposta fronte ás situacións sociais.

Neste sentido, ó longo dos últimos anos a Deputación da Coruña evoluciona no seu sistema de apoio ós Concellos de menos de 20.000 habitantes. Esta evolución insírese na emerxencia do POS+ como principal ferramenta de colaboración financeira xeral, en tanto que tamén presenta no relativo ás políticas de benestar unha fonda evolución das ferramentas de apoio financeiro.

Así, tanto o contido do apoio como os volumes financiados evolucionaron de xeito significativo a partir do ano 2017, sempre dentro da modalidade incentivadora, sendo minoría os programas de apoio técnico directo ós Concellos, aspecto este no que a continuación se fará fincapé atendendo á realidade territorial.

Deste xeito, na procura de seguir avanzando e mellorando no apoio integral que a Área de Benestar da Deputación presta ós Concellos, e tendo como referencia o principio de autonomía local, a continuación preséntanse as principais conclusións e recomendacións xurdidas para a Comarca de

Betanzos no seo dos traballos de elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña.

4.1 AS PRINCIPAIS CONCLUSIÓN S .

A) A evolución demográfica

Como se vén comentando ó longo do documento, a Comarca de Betanzos a unhas circunstancias que veñen determinadas, en parte, pola súa proximidade á Comarca da Coruña e á cidade da Coruña como centralidade a nivel galego; en tanto que por outra banda veñen determinadas pola presenza de Concellos interiores inmersos nas dinámicas habituais dos Concellos rurais galegos.

Así, a pesar de que en termos xerais a poboación da Comarca diminúe nun 3%, estes datos é posible desagregalos en función dos grupos de Concellos mencionados con anterioridade. Deste xeito, en tanto os Concellos de Betanzos e, sobre todo, o de Miño contan con datos positivos, os restantes Concellos contan con dinámicas marcadamente decrecentes, salientando perdas de máis do 20% en Vilasantar, Irixoa ou Aranga. Neste sentido, é preciso facer unha análise específica da realidade do Concello de Coirós que medra un 16% entre os anos 1998 e o 2017 que, a pesar de representar menos de 300 habitantes, supón un dato que racha coa dinámica xeral dos Concellos rurais da Comarca, correspondéndolle este incremento á evolución xeral de todo o Concello, xa que se observan incrementos superiores ó 10% en 5 das súas 6 parroquias entre os anos 2000 e 2017.

Estudando a evolución da poboación a nivel parroquial é preciso mencionar que a perda de habitantes atópase capilarizada en practicamente todo o territorio da Comarca, salientando a existencia de numerosas parroquias que superan a perda dun 25% da súa poboación entre os anos 2000 e 2017 e, dentro deste mesmo grupo, a presenza de varias parroquias que superan a perda do 40% da poboación no Concello de Oza-Cesuras achegándose á despoboación absoluta como sería o caso, por exemplo, de Santa María de Figueredo ou de Santiago de Paderne que contaban con 38 e 83 habitantes respectivamente no ano 2017.

O contraste con esta dinámica xeral atópase, como se menciona con anterioridade, no Concello de Coirós, así como no de Miño e no núcleo urbano de Betanzos. A diferenza do observado no caso de Coirós, onde a evolución positiva se presenta en case todo o territorio, nos casos de Betanzos e de Miño os datos positivos máis substanciais circunscribíense ós núcleos urbanos, salientando este último caso do Concello de Miño onde a poboación no núcleo urbano medra un 38%, en tanto que Perbes medra un 5% e o resto das parroquias perden poboación.

Deste xeito, como se pode observar, na Comarca coexiste unha situación de limitada evolución positiva territorialmente circunscrita ós núcleos máis urbanos e ó Concello de Coirós, con outra situación propia dos Concellos máis rurais de Galicia na que o devalo poboacional está a levar ó despoboamento, sobre todo tendo en conta o efecto arrastre que ten a Comarca da Coruña e a súa

potencialidade de atracción de poboación. Así, perante este efecto, o territorio non é quen de afianzar nin un novo rol de carácter residencial en determinados Concellos que poidan presentar vantaxes competitivas en termos de mobilidade, nin as súas propias potencialidades económicas endóxeas, complementarias ás da centralidade metropolitana coruñesa, para fixar poboación.

Os servizos locais de benestar deben responder a esta dinámica poboacional do territorio a través de diferentes programas que complementen a atención e os coidados, a prevención ou a mellora da calidade de vida da poboación a través do fomento das redes comunitarias que, sobre todo en núcleos rurais, son unha potente ferramenta. Neste sentido, a evolución dos servizos de benestar atópase inmersa nunha dobre liña de evolución.

A primeira dela relaciónase coa emerxencia da resposta local ós dereitos subxectivos da dependencia en termos xerais, que se plasman sobre todo nos requirimentos operativos dos Servizos de Axuda no Fogar municipais e na súa intervención tanto relacionada coa propia dependencia como coa modalidade de libre concorrència. Con todo, este é o exemplo máis salientable dunha serie de servizos e programas relacionados coa atención ás persoas maiores que, na actualidade están a demandar máis recursos por parte dos Concellos.

A segunda delas atópase relacionada coa resposta local a outro tipo de necesidades non directamente vencelladas coa atención á dependencia ou ás persoas maiores que, se ben no caso dos Concellos de menores capacidades se pode observar unha limitación nas mesmas, é posible detectar casos onde estas actividades son obxecto dunha especial atención.

Neste sentido, salientan dende a presenza de axudas económicas por natalidade no Concello de Aranga ou Irixoa, os programas de reforzo socioeducativo ou de conciliación no Concello de Coirós ou Oza-Cesuras, as actividades relacionadas coa saúde, co servizo de madrugadores ou coa integración das persoas inmigrantes no Concello de Curtis, o reforzo escolar de Paderne ou as actividades interxeneracionais que, no caso do Concello de Vilasantar, se desenvolven entre diferentes asociacións e o centro educativo.

Así, os Concellos teñen unha programación de benestar salientable, tentando facer un salientable esforzo para fuxir da *hiperfocalización* nas actividades relacionadas coas persoas maiores e coa dependencia, sen deixar de prestar atención a este sector que é básico e que centra a maior parte dos esforzos dos equipos, sobre todo nos Concellos de menor capacidade a pesar de que é nestes Concellos onde a proximidade supón un activo para encarar outro tipo de actividades de benestar comunitarias.

Un dos elementos nos que se están a trasladar esforzos municipais é en todo o relacionado coa conciliación da vida familiar e laboral, o que comporta dende actividades de conciliación como poden ser os campamentos estivais, o servizo de madrugadores ou a dotación de equipamentos de benestar centrados na atención á primeira infancia. Este é un campo de actividade central tanto á hora de ofrecer á cidadanía maiores oportunidades de conciliar e, polo tanto, de asentarse e traballar no territorio, como á hora de xerar economías de benestar.

A oferta de escolas infantís e puntos de atención á infancia na Comarca ascende a un total de 7 con 384 prazas, xestionadas 5 delas pola iniciativa pública e unha pola iniciativa privada. Con todo, é preciso mencionar esta oferta céntrase no Concello de Betanzos onde se localizan 3 equipamentos con máis do 53% da oferta total de prazas. Así, ademais de Betanzos, os equipamentos localízanse en Miño, Coirós, Curtis e Oza-Cesuras, situándose no Concello de Aranga, Irixoa e Vilarmaior cadanseu proxecto para a apertura de Casas Niño. Deste xeito, só os Concellos de Paderne e Vilasantar non contarán con equipamentos de atención á primeira infancia, estando en fase de consideración a ampliación da oferta de Miño para atender á demanda.

Outro dos elementos máis salientables dentro das políticas de benestar son os relacionados cos coidados, neste caso, das persoas maiores de proximidade, é dicir, os Centros de Día. Neste eido é importante ter en conta que a dotación destes equipamentos redúcese a tres centros, dous da rede pública consorciada destinados ás persoas dependentes situados en Coirós e Miño, e outro de titularidade privada situado en Betanzos cun total conxunto de 154 prazas das cales 70 son públicas. Dentro deste aspecto, é preciso mencionar que o Centro de Día consorciado situado en Miño é de recente apertura, de tal xeito que o equipo técnico municipal afirma que é preciso facer esforzos na difusión para incrementar a demanda.

Con respecto ás prazas de atención ás persoas maiores e dependentes de carácter residencial, na Comarca sitúanse un total de 3 equipamentos de titularidade social (1 centro en Betanzos de 210 prazas) e de titularidade privada (2 centros en Coirós con 91 prazas).

De xeito complementario a esta oferta para as persoas maiores, sitúase tamén 1 vivenda tutelada de iniciativa pública localizada no Concello de Vilasantar que conta con 12 prazas.

Con respecto ó colectivo de persoas con discapacidade, na Comarca existen diferentes equipamentos especificamente deseñados para a súa atención. Neste sentido, dentro das prazas non residenciais, obsérvase un Centro no Concello de Betanzos xestionado pola iniciativa social con 127 prazas, en tanto que na oferta de carácter residencial atópanse dous centros de iniciativa social en Betanzos con 130 prazas. Ademais, esta oferta complétase con 5 vivendas tuteladas de iniciativa social en Betanzos que suman 18 prazas.

Como se pode comprobar, dentro da distribución dos equipamentos o Concello de Betanzos considérase a maior centralidade comarcal, sendo tamén salientable a oferta situada no Concello de Coirós, situándose outros Concellos (Miño ou Vilasantar por exemplo) nun lugar máis secundario. Neste sentido, é preciso mencionar que nos Concellos de menor volume estanse a implantar as Casas do Maior como equipamento de proximidade, como está a acontecer nos Concellos de Aranga e Vilarmaior.

Incidindo na dotación de equipamentos, é preciso facer fincapé na relevancia da iniciativa social na titularidade dos equipamentos de atención ás persoas con discapacidade, constituíndose como a única titularidade que se adica ó traballo con este colectivo.

Un dos elementos máis importantes á hora de vencellar a dotación de equipamentos de benestar coa evolución demográfica é a posibilidade de establecer nexos entre a formación e a inserción laboral das persoas formadas. Así, resulta salientable a ausencia nos IES da Comarca de Formación Profesional relacionada co ámbito sociocomunitario e de atención ás persoas, situándose esta na Coruña.

Con todo, é preciso facer fincapé na oferta doutro tipo de accións formativas encamiñadas á obtención dos requirimentos académicos mínimos para a inserción laboral no SAF, servizo local de intensidade en recursos humanos, respondendo á situación de elevada demanda de profesionais das diferentes entidades prestadoras do servizo na Comarca.

Deste xeito, tanto os Concellos como a iniciativa privada lideran o deseño de accións formativas que dean resposta ás necesidades das diferentes entidades prestadoras do servizo, a pesar do cal os equipos técnicos municipais detectan tanto carencia de persoas capacitadas como dificultades para a inserción de calidade nun sector de importante flexibilidade, matizando así a potencialidade do servizo como nicho de xeración de emprego de calidade e de proximidade.

Como se pode observar, a dotación de servizos e equipamentos de benestar da Comarca é salientable, polo cal é preciso traballar no afianzamento destes servizos e garantir a continuidade dos equipamentos, evolucionando na dotación de novos servizos de carácter complementario que cubran necesidades sociais que, ata o intre, non están a ser consideradas. Trátase, por exemplo, da mellora de servizos como o transporte público local que, a pesar de que está a ser obxecto de proxectos como acontece, por exemplo, en Miño, Paderne ou Coirós, considérase un elemento esencial sobre o que traballar para garantir a mobilidade da poboación e o acceso ós servizos e ás posibilidades de desenvolvemento laboral.

Finalmente, dende unha perspectiva integral de fortalecemento da dinámica demográfica, considérase básico o traballo de reforzo dos servizos de benestar e dos equipamentos operativos na actualidade, sobre todo tendo en conta a amplitude de colectivos de referencia; avanzar no deseño e prestación de servizos como o transporte local tendo en conta a presenza de iniciativas e a necesidade de unión das diferentes centralidades empresariais locais; ampliar a oferta de equipamentos e servizos de conciliación da vida familiar e laboral para as persoas maiores de carácter non residencial e de proximidade; mellorar na formación e inserción laboral de calidade das ocupacións relacionadas coa prestación de servizos de benestar; así como avanzar na construción de *coalicións internas* municipais entre os departamentos de benestar, promoción económica ou asesorías xurídicas, por exemplo, que relacionen os diferentes servizos municipais co obxectivo de fortalecer iniciativas de xeración de oportunidades laborais de proximidade en Concellos de menor volume de poboación e de mellora da inclusión laboral.

B) O avellentamento e a soidade.

Ó longo do documento amósase que a Comarca conta tanto cunha idade promedio substancialmente superior á de Galicia e á da provincia, como cuns índices de avellentamento e sobreavellentamento tamén superiores. Estes datos proceden, tal como se confirmaba anteriormente, da dobre dinámica demográfica presente na Comarca onde coexisten evolucións diverxentes entre a maior parte dos Concellos, cuxa realidade é parella á da Galicia rural con elevado avellentamento e marcado devalo demográfico, con outros Concellos que amosan datos positivos.

Estas diferenzas na evolución amósanse ó analizar as porcentaxes de poboación por grandes treitos de idade xa que, se ben a maior parte dos Concellos contan con pesos das persoas maiores de 65 anos superiores ó 30%, esta cifra é inferior no caso de Concellos como Betanzos ou Miño que, como se mencionaba con anterioridade, teñen datos demográficos positivos, en tanto que o caso do Concello de Coirós, a pesar da súa evolución positiva, intégrase no grupo dos Concellos con maior avellentamento.

A nivel comarcal obsérvase unha caída substancial do saldo vexetativo dende os anos 70 do século pasado, situándose na actualidade en cifras negativas que superan as 300 persoas anualmente. Estes datos atópanse presentes de xeito xeral en tódolos Concellos, de tal xeito que se pode afirmar que tanto o devalo demográfico xeral como o avellentamento teñen nos saldos vexetativos negativos unha das súas explicacións.

Este saldo vexetativo, en termos xerais, é compensado dende finais do século pasado en boa parte das anualidades pola presenza de importantes entradas de poboación, polo que o saldo migratorio contribúe á estabilización da poboación. Esta estabilización sofre unha salientable caída a partir de mediados da primeira década do século XXI, entrando en datos negativos e amosándose irregular nos últimos anos.

É dicir, se ben o saldo vexetativo é negativo de xeito estrutural, a consecuente caída da poboación é freada e compensada pola capacidade de atracción de habitantes que ten a Comarca. Esta capacidade non só é limitada, de tal xeito que non contribúe ó crecemento xeral da poboación nin á redución substancial da idade promedio senón á súa estabilización, e a partir da crise económica redúcese drasticamente o que comporta de xeito case inmediato a caída da poboación observada entre os anos 2007 e 2017.

Esta tendencia é a marcada nas proxeccións oficiais para o ano 2030 onde, non só se reflicte unha importante caída da poboación de máis do 9% dende os datos actuais, senón que se afondará no avellentamento incluso con elementos tan significativos como o elevado peso cuantitativo co que contarán as mulleres maiores de 85 anos.

Neste sentido, os departamentos de benestar locais xa na actualidade están a ver como os servizos e programas especificamente deseñados para as persoas maiores, así como para as persoas dependentes, son os aspectos que determinan boa parte da súa operativa cotiá. Este feito non só afecta ós Concellos de menor poboación e maior avellentamento, senón que tamén incide de xeito

central en Concellos como Betanzos ou Miño que contan cos datos de evolución demográfica máis positivos.

Así, a curto prazo o fenómeno do avellentamento e da dispersión atópanse vencellados, determinando os requirimentos das medidas deseñadas para dar cobertura a este perfil da poboación, e debendo ter en conta o proceso de devalo demográfico que está a levar á desertización de diferentes núcleos rurais, de tal xeito que o polinomio conformado polo avellentamento, pola dispersión e pola soidade se constitúe como unha das características estruturais do contexto de actuación das políticas locais de benestar nos Concellos máis rurais da Comarca.

O vencello entre ruralidade e avellentamento (e, por extensión a medio prazo, a soidade) é claro a curto e medio prazo, pero este non é único xa que nos núcleos urbanos tamén se están a producir casos de soidade de persoas maiores, así como outro tipo de casos que vencellan a soidade coa inexistencia de redes sociais de apoio e que teñen como derivada a presenza da exclusión social.

Neste sentido, os enfoques recomendados para a actuación con estes colectivos son de carácter proactivo e familiar, se ben estes enfoques baten cunha realidade xeral da actuación dos departamentos locais marcada pola elevada intensidade operativa da reactividade e a tramitación de recursos, sobre todo nos Concellos de menor poboación. De tódolos xeitos, a actividade despregada polos diferentes Concellos en materia comunitaria supón un salientable substrato sobre o que emprender novas actuacións innovadoras ou que potencien os programas xa existentes, polo que a pesar das esixencias operativas cotiás e da limitación dos medios, os equipos municipais de benestar están a asumir un perímetro de actividade que foxe do concepto de *hiperfocalización* en actividades relacionadas coa tramitación de recursos.

Dentro das medidas que na actualidade se están a poñer en práctica que poden incidir en materia de avellentamento e soidade atópanse as relacionadas coa teleasistencia e o SAF, consideradas como ferramentas básicas para paliar a soidade. Nesta liña, tamén se recoñece a importante potencialidade que teñen os programas de voluntariado, aínda que na actualidade considérase un elemento no que mellorar a nivel de deseño dos propios programas e de coordinación e traballo coas persoas voluntarias. Con todo, na actualidade entidades sociais de recoñecido prestixio e capacidade como é Cruz Vermella están a traballar nesta materia en Concellos como Betanzos, por exemplo, co cal é preciso impulsar estes programas dende a experiencia atesourada por estas entidades, mellorando así o rendemento de experiencias previas que, como no caso de Oza-Cesuras, non tiveron o éxito agardado.

Este recoñecemento por parte dos equipos de benestar locais das limitacións no traballo co voluntariado tamén se estende ás relacións coas diferentes entidades sociais que teñen a súa localización na Comarca, ou que prestan servizos na mesma (sobre todo nos Concellos máis pequenos). Así, recoñécese que a mellora na coordinación e nos fluxos de información coas entidades suporía ampliar as ferramentas das políticas locais de benestar, incrementando o seu alcance e incluso mellorando o deseño de medidas, co que isto comportaría en termos de mellora xeral do rendemento a medio prazo das actuacións preventivas.

É importante facer énfase na mellora da coordinación coa importante rede de entidades sociais e asociativas dende un duplo punto de vista. En primeiro lugar, o traballo conxunto coas entidades asociativas locais comporta un incremento na capacidade de transmisión de información bidireccional entre os departamentos de benestar e as persoas que conforman as asociacións, o cal supón a mellora da capilaridade da información dos departamentos de benestar chegando a máis xente, en tanto que tamén supón unha mellora da capacidade de resposta pública a situacións de risco.

En segundo lugar, a mellora do coñecemento e coordinación coas entidades asociativas comporta, ademais dos efectos mencionados con anterioridade que son extensibles ás entidades do TSAS, efectos á hora de traballar con colectivos específicos evitando así a soidade e o illamento que, como se está indicando, non unicamente se atopa relacionado co avellentamento. Así, para a mellora do traballo en relación, por exemplo, co colectivo de persoas con discapacidade, é central a mellora da coordinación coas entidades sociais que, na actualidade, son as únicas que están a traballar especificamente con este colectivo.

Dentro da necesaria mellora da coordinación das actividades dos departamentos de benestar co universo de entidades e equipamentos que traballan en políticas de benestar, é preciso estender esta análise á coordinación cos Centros de Saúde e cos Centros Educativos.

Na actualidade, e cun impacto directo en relación ó traballo coa soidade e coa súa prevención, é preciso indicar que a coordinación dos departamentos de benestar cos Centros de Saúde é heteroxéneo e irregular, salientando en termos xerais exemplos informais de efectividade en función dos Concellos e tendo estes exemplos, en xeral, maior rendemento canto menor é a poboación do Concello, de tal xeito que a proximidade é un factor central que favorece a transmisión de información útil de xeito bidireccional que, na actualidade, se está a aproveitar para compartir casos relacionados coa soidade e xerar posibilidades de actuación pública. Ademais, dentro deste campo de actuación, salienta a existencia de programas conxuntos no Concello de Coirós, onde ó se integrar o Concello dentro da Rede de Concellos Saudables, deséñanse conxuntamente cos Centros de Saúde actividades relacionadas con deportes ou coas escolas, así como a experiencia en atención temperá e prevención para a saúde levada dende o programa de Educación Familiar no Concello de Miño.

A análise das relacións dos departamentos de benestar dos Concellos de menor poboación da Comarca cos Centros Educativos amosa unha salientable intensidade alén de iniciativas como poden ser as relacionadas coa conciliación ou coas escolas de familias. Neste sentido, salienta a existencia de actividades interxeneracionais de elevado impacto en termos de traballo conxunto coas persoas maiores e cos escolares. Estas experiencias están a ser traballadas polos equipos de benestar, sobre todo polas profesionais dos programas de Educación Familiar e, por exemplo, no caso de Aranga as persoas maiores aprendían ós máis novos a enxertar, en tanto que estas actividades no Concello de Coirós son lideradas dende as escolas unitarias e considéranse de elevado interese, no Concello de Oza-Cesuras estas actividades dábanse en relación á recollida de lendas e contos, ou no Concello de Vilasantar en relación ó funcionamento de muíños ou da natureza e dos ríos.

Con todo, en termos xerais, tódolos Concellos desenvolven actividades cos centros educativos, ben en termos de benestar, onde salienta a presenza de numerosas actividades de prevención xeral ou reforzo socioeducativo onde se integran tamén actividades coas familias (casos de Betanzos e de Coirós, respectivamente), ou en termos de igualdade que son lideradas polo CIM.

Neste sentido, a pesar da intensidade do traballo conxunto cos Centros Educativos, un dos aspectos nos que se recoñece a súa potencialidade e se considera preciso afondar é o relacionado co desenvolvemento de programas de carácter interxeneracional cos que, ademais de mellorar a socialización das persoas maiores, se poidan desenvolver actividades de transmisión de tradicións culturais. Ademais, esta ampliación do perímetro das actuacións para as persoas maiores é posible estendela ás actividades deseñadas polas Concellerías de Cultura ou Deportes, por exemplo, de tal xeito que se incrementen os efectos das mesmas tanto dende o punto de vista sectorial (recuperación de costumes, camiños, oficios...) como dende o punto de vista de reforzo das relacións comunitarias, co que isto comporta en termos da loita contra a soidade.

Un dos elementos importantes á hora de estudar a resposta ó avellentamento é a través da situación actual dos equipamentos especificamente adicados ó coidado das persoas maiores nas súas diferentes modalidades, tanto de carácter residencial como non residencial.

Neste caso, a pesar da existencia de equipamentos públicos non residenciais na Comarca como é o caso dos Centros de Día de Miño e de Curtis, a proximidade (ou a ausencia dela) considérase un problema de capital importancia á hora da utilización destes recursos por parte de persoas maiores e dependentes, de tal xeito que na actualidade obsérvanse baleiros na capacidade de aproveitamento destes equipamentos de proximidade, o cal supón que non se estea incidindo axeitadamente na mellora da calidade de vida das persoas potencialmente usuarias, das súas coidadoras, así como que non se estean aproveitando oportunidades na xeración de economías do benestar de proximidade.

Finalmente, tendo en conta a emerxencia xeral do problema da soidade, considérase necesario reflexionar sobre a ausencia de programas específicos neste sentido nos Concellos da Comarca, se ben como se mencionou utilízanse diferentes ferramentas (tanto formais como informais) para a súa detección e para o seu tratamento. Así, a vitalidade das redes informais e comunitarias para a transmisión da información sobre a situación das persoas en soidade é un aspecto clave, aínda que é preciso potenciar esta vitalidade con programas específicos que relacionen axentes de proximidade (establecementos de hostalaría, comercios de proximidade, parroquias...) de xeito complementario á colaboración institucional cos Centros de Saúde, completando un mapa de *antenas* que permitan a detección destas situacións e o traballo con elas cunha axeitada temporalización sen agardar á cronificación.

C) As múltiples exclusións.

A Comarca de Betanzos forma parte da Área da Coruña, utilizada polas fontes oficiais á hora de analizar a taxa de risco de pobreza ou exclusión social, amosando os datos que no ano 2016 o 15,8%

da poboación se atopaba en risco de pobreza³⁶ (Estratexia Europa 2020), o que supón que máis de 11.000 persoas se atopan nesta situación. Con todo, dentro desta análise é preciso facer especial mención ó efecto centralidade que ten o Concello da Coruña así como diferentes Concellos metropolitanos de elevado promedio de renda, de tal xeito que non é posible obviar esta influencia nos datos da taxa da Comarca de Betanzos.

A taxa amosa unha importante irregularidade dende o ano 2011, tocando teito con datos semellantes nos anos 2011 e 2013 e tocando chan no ano 2016 coa taxa mencionada para volver evolucionar á alza no ano 2017 no que se volve roldar o 20%. Neste sentido, apréciase un diferencial positivo para a Área en relación ós datos de Galicia e da provincia ata chegar ó devandito 2017 onde por primeira vez na serie histórica analizada a Área supera o dato da provincia.

Dentro dos datos oficiais que é posible analizar a nivel comarcal, atópase a renda dispoñible bruta por habitante. Estes datos amosan unha importante semellanza entre as rendas da Comarca e de Galicia, e un diferencial de máis de 1.400€/ano coa renda promedio da provincia para o ano 2015, a pesar de que, na liña dos territorios de referencia, os datos da Comarca sofren unha evolución á baixa entre o 2010 e 2012 e un leve incremento entre o 2012 e o 2015.

A nivel municipal son os Concellos de Miño e Betanzos os que contan coas maiores rendas dispoñibles, que superan os datos de Galicia e que, no caso de Miño, achégase ó dato da provincia. Con respecto ós Concellos con rendas menores, é Aranga o que presenta os menores datos no ano 2015, dispoñendo cada habitante de 3.041€ anuais menos có dato de renda de Galicia; seguido de Vilasantar e Irixoa. Nunha posición intermedia atópanse os Concellos de Vilarmaior, Coirós, Curtis, Oza-Cesuras e Paderne, cunhas diferenzas coa renda galega que oscilan entre os máis de 2.600€ de Vilasantar e os 182€ de Paderne.

Ademais é preciso mencionar que a dinámica comarcal de evolución á baixa nos anos 2010-2012 e de alza entre o 2012 e o 2015 non se dá en tódolos Concellos. Así, nos Concellos de Aranga, Curtis, Irixoa e Vilasantar a perda de renda abarca todo o período non observándose ningunha recuperación; en tanto que esta recuperación dáse nos restantes Concellos, se ben só en Vilarmaior, Paderne, e Coirós a renda final supera á renda inicial.

A nivel comarcal e municipal tamén é posible estudar o peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante, observando que o dato comarcal supera ó de Galicia e da provincia.

A nivel municipal a presenza de pesos superiores ó galego dáse en tódolos Concellos agás en Betanzos, Miño e Curtis; en tanto que o teito do peso acádao o Concello de Vilasantar cun 40%, seguido de Vilarmaior cun 38% e Irixoa, Coirós e Aranga cun 37%.

Ademais, tamén é preciso mencionar que tódolos Concellos evolucionan á alza en todo o período, dinámica que só é rota por Miño que, se ben entre o 2010 – 2012 incrementa o peso, no período 2012 – 2015 redúcese. Con todo, en termos xerais, os datos comarcais supoñen que un terzo da renda da cidadanía procede de prestacións, o que amosa ás claras a súa influencia na economía territorial.

³⁶ Os datos do ano 2017 contemplan como esta cifra representa o 19,66%, en tanto que Galicia conta co 20,26% e a provincia co 18,65%.

Neste sentido, a economía comarcal vén marcada pola importancia do sector servizos, salientando as actividades de proximidade tales como o pequeno comercio e a hostalaría, e pola importante presenza de persoas físicas que supoñen o 73% das empresas da Comarca. Este é un elemento determinante da realidade socioeconómica comarcal xa que, se ben nos últimos anos se observa un lixeiro incremento da afiliación á Seguridade Social despois dunha importante caída entre os anos 2011 e 2014, esta evolución responde ó conxunto de réximes (que supoñen case 200 persoas afiliadas máis no 2018 ca no 2011), coa excepción do réxime especial de persoas autónomas que se ve reducido en cifras semellantes.

Ás exclusións de carácter económico vencelladas co ámbito laboral e coa renda únenselle outro tipo de exclusións relacionadas coa emerxencia das situacións de dependencia derivadas do intenso avellentamento e coa necesidade de coidados.

Neste sentido, un dos elementos máis salientables relacionado coas necesidades de coidados é o impacto que a intensa feminización dos mesmos ten sobre as persoas, sobre o seu emprego/empregabilidade e sobre as súas carreiras profesionais, sobre todo atendendo ás súas cotizacións e á xeración de dereitos relacionados coa xubilación. Así, outra das exclusións máis importantes que se está a observar é a relacionada coa das persoas coidadoras, que ten efectos inmediatos a través da ruptura das súas relacións laborais actuais e das relacións sociais no seu contexto, e que ten efectos diferidos sobre as pensións de xubilación, o que incrementa as posibilidades de risco de pobreza no futuro.

Outra das exclusións máis salientables é a relacionada coa presenza das discapacidades, tanto polas propias persoas con discapacidade que no 2017 eran case 3.000 persoas na Comarca, como polas persoas coidadoras, sendo preciso mencionar que na Comarca atópanse diferentes centros xestionados por entidades de iniciativa social dirixidos a cubrir as necesidades destes colectivos.

A importancia dos equipamentos especializados na atención ás persoas con discapacidade provoca que a oferta da Comarca sexa básica á hora da atención ó colectivo. Este feito, así como as necesidades das entidades sociais para a xestión dos devanditos equipamentos, provoca que sexa preciso prestar especial atención á continuidade destes centros como elementos clave de benestar.

Tamén é preciso mencionar o caso das exclusións vencelladas coas adiccións de especial incidencia entre a mocidade, entre as que salientan as non relacionadas coas substancias. Neste sentido é relevante a presenza nos Concellos de diferentes actividades relacionadas coa prevención como acontece, por exemplo, en Betanzos. Con todo, en termos xerais, os equipos técnicos de benestar aluden á necesidade de deseñar e implementar nos centros educativos programas amplos e estables relacionados coa prevención, nos que se integren ás familias a través das ANPAS, co obxectivo de incrementar o impacto dos mesmos e a extensión das modificacións da conduta dende o ámbito dos e das menores ó ámbito familiar.

D) Os coidados.

Como se vén indicando, a Comarca conta na actualidade con diferentes equipamentos de proximidade e centros residenciais especializados nos coidados, colaborando na conformación dunha potente economía do benestar que é complementada con outro tipo de servizos e programas que contribúen á capilarización e á resposta en todo o territorio ás diferentes necesidades.

Neste sentido, é preciso ter en conta a limitación da oferta en termos de prazas non residenciais de atención ás persoas maiores, atendendo ás ratios fixadas na diagnose, así como a ausencia de equipamentos de atención á primeira infancia na metade dos concellos da Comarca, aínda que na actualidade estas prazas estanse a incrementar a través de iniciativas como as Casas Niño ou as Casas do Maior. Con todo, os equipos de benestar locais trasladan a previsión de que as Casas do Maior contén con problemas derivados do transporte especializado, de tal xeito que sexan estes servizos complementarios os que resten eficacia a un equipamento que, en principio, é positivamente considerado e que vén a mellorar a oferta de coidados para as persoas dependentes.

Ademais, dentro desta análise da oferta de coidados, focalizándose na rede consorciada de centros de atención ás persoas maiores, é preciso mencionar que a situación dos dous equipamentos é substancialmente diferente. Así, o Centro situado en Curtis atópase operando a un nivel óptimo, en tanto que no de Miño a demanda é limitada debido, sobre todo, á súa recente apertura. De tódolos xeitos é preciso mencionar que a consideración destes equipamentos como recurso óptimo para as persoas dependentes está en función de criterios de proximidade xeográfica, da duración do proceso de valoración da dependencia, ou de duración das rutas do transporte adaptado. Esta proximidade débese vincular á presenza de campañas de difusión para mellorar o coñecemento dos equipamentos e os seus servizos, así como á súa utilización para casos nos que se maximice o seu efecto sobre o/a usuario/a.

Neste sentido, a nivel municipal non se observa a implantación de servizos de carácter intermedio para a atención ás persoas maiores, como poden ser os Servizos de Estimulación Terapéutica que, noutros Concellos, teñen unha intensidade variable e que supoñen un avance en intensidade e profundidade con respecto ós Obradoiros de Memoria.

A dotación de equipamentos adicados ós coidados realízase de xeito complementario entre as diferentes titularidades, salientando o liderado da iniciativa social na xestión de equipamentos específicos para a discapacidade que inclúe a xestión dun centro ocupacional que amplía o abano de actividades a desenvolver con este colectivo avanzando cara a inclusión social e laboral do mesmo. Dentro desta complementariedade, tamén é preciso mencionar que iniciativa social está a complementar ás titularidades públicas e privada na xestión de equipamentos residenciais para a atención á dependencia.

A elevada importancia da iniciativa social na política de coidados a nivel local e comarcal supón que a política de benestar debe prestar especial atención á colaboración con estas iniciativas dende un duplo punto de vista conformando un escenario de interdependencia. En primeiro lugar mellorando a intensidade dos fluxos de información entre entidades e equipos municipais, co obxectivo de

avanzar no deseño de medidas conxuntas e, polo tanto, de ampliar tanto o abano de medidas como a súa profundidade. En segundo lugar, dende a mellora da estabilidade do funcionamento dos equipamentos das iniciativas sociais, tanto máis canto estes equipamentos se están a focalizar no colectivo das persoas con discapacidade para os cales o sector público non está a dar respostas de proximidade.

Así, na procura desta estabilidade local e da sustentabilidade das iniciativas sociais, dos equipamentos que estas xestionan e dos seus equipos técnicos, amósase preciso non só que os Concellos avancen na colaboración, senón que esta filosofía da estabilidade se estenda ós programas de colaboración sostidos dende ámbitos como a Deputación da Coruña, co que isto supón á hora de multiplicar a potencialidade das redes comarcais e das políticas locais de benestar a través de iniciativas innovadoras.

Outro dos elementos centrais das políticas de benestar en relación ós cuidados ás persoas no ámbito local é, sen dúbida, o SAF nas súas dúas modalidades (dependencia e libre concorrència). Este servizo, que é dunha salientable intensidade en recursos económicos e humanos, na actualidade está a chegar a case 900 fogares na Comarca, dando emprego directo a case 300 profesionais auxiliares, co cal o servizo conxuga á perfección a potencialidade de creación de postos de traballo de proximidade coa atención individualizada a un elevado número de usuarios/as.

Esta elevada importancia cuantitativa do SAF supón unha elevada tensión en termos de servucción para os Concellos, para a cal se utilizan as formas de xestión indirecta e mixta. Neste sentido, é salientable a amplitude dos custos/hora mencionados dende os equipos técnicos de benestar, que van dende os 10,89€/hora do servizo de dependencia de xestión indirecta no Concello de Oza-Cesuras ós 17,19€/hora da xestión directa da libre concorrència no Concello de Coirós.

A amplitude e a intensidade das tensións provocadas nos Concellos polos SAF deriva en substanciais disfuncións onde se cruzan dende elementos relacionados coas licitacións públicas, coa lexislación laboral ou con elementos relacionados co seguimento operativo tanto das entidades prestadoras externas como dos equipos municipais e que, en determinados casos, provocan reformulacións dos servizos que van na liña do incremento da seguridade xurídica e da mellora das condicións laborais dos equipos. Neste sentido, é preciso mencionar que, no caso das licitacións, a práctica habitual comporta que a competencia básica entre os licitadores externos se centre no factor prezo, constituíndose este contexto como un dos elementos centrais para a xeración das devanditas disfuncións operativas e para a xeración de efectos non desexables relacionados coa calidade laboral dun sector básico para as economías de proximidade de benestar de elevado impacto en termos de xénero.

De tódolos xeitos, un dos aspectos relacionados cos cuidados nos que é preciso incidir é na atención ás persoas cuidadoras. Neste sentido, nos Concellos detéctase a importancia do traballo organizado coas persoas cuidadoras tanto a nivel formativo como a nivel de asistencia de carácter psicolóxico individual ou grupal, pero este é un eido no que aínda non se está a afondar coa suficiente intensidade, pero para o cal se pode aproveitar tanto a fertilidade do ecosistema do TSAS, como as propias actividades desenvolvidas dende os Concellos (en eidos como a cultura ou o deporte, por

exemplo) xerando efectos multiplicadores e maiores posibilidades de inclusión relacional das persoas cuidadoras.

A Comarca conta con experiencias relacionadas coa atención ás persoas cuidadoras que, por exemplo, foron desenvolvidas en Aranga a través dun programa de apoio psicolóxico individual en relación co Centro de Saúde que decaeu. En Curtis estas accións son desenvolvidas pola Fundación Mujeres e contan cunha valoración positiva, en tanto que en Oza-Cesuras tamén se desenvolveron actividades formativas e psicolóxicas de éxito. Con todo, é salientable a detección por parte dos equipos municipais tanto da necesidade de establecer unha programación específica, como do recoñecemento que, en boa medida, as necesidades das persoas cuidadoras superan as actividades específicas para integrarse, de xeito paulatino e cos servizos auxiliares precisos, nas actividades xerais do Concello relacionadas co lecer ou coa cultura.

Finalmente, outro dos elementos nos que é preciso deterse é na dotación de equipamentos para a atención á primeira infancia e nas actividades de conciliación. Neste sentido, coa oferta actual obsérvanse dificultades para a cobertura pública das necesidades no Concello de Miño, prevendo o incremento da demanda a curto prazo, en tanto que as actividades de conciliación en Concellos como Betanzos, Coirós ou Oza-Cesuras, por exemplo, considéranse centrais dentro das políticas de benestar.

E) Os equipos locais de benestar.

A evolución das modalidades de financiamento que a Sección de Benestar da Deputación da Coruña pon a disposición dos Concellos menores de 20.000 habitantes supón unha variación nas posibilidades dos servizos a raíz dun dobre efecto.

Por unha banda, o financiamento do perfil do apoio administrativo e de persoal técnico complementario ó/á traballador/a social de referencia permite completar dende un punto de vista integral ó equipo inicial, permitindo tanto unha maior axilidade administrativa e unha mellor atención inicial ó público, como unha atención multidisciplinar ós diferentes casos, achegando tamén posibilidades de ampliar o abano de servizos ofrecidos dende os Concellos.

Por outra banda, a fonda variación do financiamento do SAF da modalidade de libre concorrencia supón un incremento no ingreso dos Concellos e, polo tanto, unha maior capacidade á hora da prestación deste servizo que, como se puido observar, aínda non é posible avaliar e que tamén depende doutros factores individuais de cada Concello como pode ser o referente á existencia de sistemas de xestión informatizados ou o rendemento dos equipos propios ou de entidades prestadoras externas.

A evolución do financiamento da Deputación da Coruña, vencéllase coa maior capacidade dos Concellos á hora de incrementar os seus equipos técnicos e administrativos dos departamentos de benestar, así como coas posibilidades do SAF básico.

Así, nos Concellos da Comarca de Betanzos atópanse asentadas figuras como a da Educadora Familiar, e tamén se conta con profesionais da pedagogía ou da psicoloxía, salientando os casos dos Concellos de Betanzos e Miño tanto pola súa amplitude de equipo como pola inclusión de perfís relacionados coa prevención de drogodependencias (Betanzos) ou de carácter sociocultural (Miño) que amplían e afondan no abano de programas.

Con todo, a pesar do financiamento da Deputación para persoal técnico complementario, obsérvanse baleiros que é preciso salientar e que se atopan relacionados coa xestión interna de recursos humanos, como acontece no caso dos Concellos de Miño ou Betanzos para os técnicos A2, e nos Concellos de Paderne e Oza-Cesuras para o caso do apoio administrativo tamén financiado dende a Deputación.

Ademais do apoio financeiro para a dotación de persoal técnico complementario, a Deputación da Coruña está a financiar a contratación de apoios administrativos ós equipos técnicos, estando presente este financiamento en tódolos Concellos da Comarca agás no de Vilarmajor, e sendo considerado un elemento básico e indispensable para a mellora xeral do rendemento dos equipos de benestar.

Con respecto á prestación do SAF de Libre Concorrenca, a evolución da modalidade de financiamento da Deputación vai seguida, en termos xerais, dunha evolución positiva nas horas prestadas ás persoas usuarias do servizo, se ben esta evolución é heteroxénea e responde a múltiples aspectos que non se atopan vencellados unicamente co financiamento. Este é o caso do Concello de Miño que no ano 2018 reduce paulatinamente as horas prestadas nos anos 2017 e 2018 con respecto ó teito acadado no 2016.

A prestación do servizo nos diferentes Concellos responde a diferentes operativas cotiás e, sobre todo, á relación entre a libre concorrenca e a modalidade de dependencia. Neste sentido, a práctica habitual é a cobertura a través da libre concorrenca das agardas das persoas que están a ser valoradas pola dependencia, aspecto que é aplicado con matices nos diferentes Concellos, por exemplo, no caso do Concello de Miño. Con todo, é unha opinión compartida entre os equipos de benestar que as naturezas e obxectivos das dúas modalidades de SAF son diferentes, polo que se ben a nivel operativo estase a establecer unha dinámica de cobertura das agardas de dependencia a través da libre concorrenca, considérase que esta práctica supón un custo de oportunidade para poder intervir noutra serie de situacións de necesidade social xerando efectos positivos que, na actualidade, están a verse limitados.

Ademais, de xeito xeral obsérvanse dificultades á hora de que os diferentes prestadores atopen persoal formado para integrar os equipos e responder así á presenza de financiamento e de necesidades sociais, elemento este que non unicamente se atopa vencellado coa presenza de actividades formativas no territorio, senón que tamén deriva da percepción de baixa calidade laboral coa que conta o servizo entre os posibles profesionais. Así, amósase preciso traballar dende unha dobre óptica tanto na formación de profesionais, como na mellora da capacidade de atracción de profesionais por parte das entidades prestadoras, aspecto este no que inciden as modalidades de prestación e, no caso das externalizacións, o deseño e o seguimento das licitacións.

Como se pode observar, o escenario para o servizo é dunha importante complexidade aínda que os equipos técnicos recoñecen, por unha banda, a adecuación á realidade do novo sistema de financiamento da Deputación da Coruña, en tanto que por outra banda recoñecen que, alén de dificultades puntuais derivadas da complexidade mencionada, a tendencia xeral é á estabilidade.

Na actualidade os equipos SAF que prestan servizo na Comarca roldan os 300 auxiliares, o que amosa a intensidade en recursos humanos do servizo, así como a súa intensidade en termos de xestión xa que se están a roldar os 900 fogares nos que se presta servizo con máis de 220.000 horas no ano 2018. Así, os equipos técnicos consideran que a xestión do SAF (de ámbalas modalidades) está a supoñer un reto salientable, chegándose en diferentes Concellos a un tope operativo relacionado coas capacidades económicas, coa capacidade técnica e coa presenza de persoas capacitadas no territorio que integren os equipos das diferentes entidades prestadoras.

Este é un aspecto ó que se debe prestar especial atención xa que supón que, na actualidade, a demanda de profesionais con formación supera a capacidade de xerar profesionais formados/as que ten, por unha banda, o Ciclo Medio de formación profesional de Atención ás persoas en situación de dependencia da familia de Servizos socioculturais e á comunidade que se imparte no CIFP Anxel Casal da Coruña ou no IES Leixa de Ferrol, e, por outra banda, as diferentes accións formativas tales como obradoiros de emprego ou accións FIP que se están a desenvolver nos Concellos.

Neste sentido, no relativo ás accións emprendidas tanto pola iniciativa privada como pola pública municipal para fomentar a obtención dos certificados de profesionalidade esixidos para o traballo no SAF, estas son fragmentadas e puntuais, polo que se ben poden resolver situacións puntuais de demanda de recursos humanos capacitados, esta necesidade segue a existir. Con todo, de cara á cobertura das necesidades do servizo, tamén é preciso ter en conta a importante flexibilidade horaria inherente ó SAF así como a temporalidade das contratacións, elementos estes que dificultan a atracción de profesionais formados e o seu asentamento no sector a medio prazo, co que isto comporta á hora de limitar a potencialidade que ten este sector á hora de xerar emprego de proximidade.

Como se mencionaba con anterioridade, se ben o elemento que está a determinar a carga de traballo dos equipos de benestar dos Concellos de menor poboación é o relacionado coa atención ás persoas maiores e coa dependencia, así como coa xestión de ámbalas modalidades do SAF, os Concellos están a facer salientables esforzos operativos na xestión de programas e actividades para superaren esta *hiperfocalización*.

É neste aspecto onde o financiamento da Deputación da Coruña está a permitir contar con equipos técnicos que amplíen o abano de programas locais de benestar, de tal xeito que se amosa preciso incidir tanto na estabilidade do financiamento para a dotación dos equipos, como no seu incremento e na mellora do apoio que estes reciban dende a óptica da multidisciplinariedade, co obxectivo tanto de ampliar o alcance das accións como de mellorar a súa profundidade, favorecendo a existencia de exemplos de transversalidade interna que multipliquen o efecto dos programas emprendidos, e evitando prácticas de *hiperfocalización* na xestión do SAF que reducirían a capacidade de resposta local ás novas e emerxentes necesidades sociais de colectivos diferentes ó das persoas maiores.

Ademais, finalmente, sobre todo tendo en conta o elevado peso que as entidades sociais teñen a raíz da xestión de equipamentos específicos para a discapacidade, salienta a necesidade de mellorar o traballo co TSAS da Comarca.

Neste sentido, ademais de ser preciso emprender de xeito xeral en tódolos Concellos prácticas de contratación pública socialmente responsable seguindo exemplos xa presentes na provincia, é preciso intensificar as relacións entre os equipos técnicos dos Concellos e das entidades. Estas relacións terían un efecto multiplicador das accións lideradas polos departamentos de benestar dos Concellos, ofrecendo a posibilidade de chegar a novos potenciais usuarios a raíz da mellora, por exemplo, dos sistemas de difusión e captación, e xerando complementariedades que incrementen a información obtida polos equipos técnicos para mellorar a profundidade dos programas relacionados, por exemplo, co colectivo de persoas con discapacidade.

4.2 AS PRINCIPAIS RECOMENDACIÓNS.

A) A evolución demográfica

Ó longo do documento obsérvase como a situación demográfica da Comarca de Betanzos é complexa, contendo tanto Concellos cuxa realidade responde á dinámica estrutural do rural galego cun importante devalo de poboación, como Concellos que incrementan a súa poboación atendendo á súa centralidade (caso de Betanzos), ou atendendo a diferentes circunstancias de carácter local (caso de Curtis ou Miño).

Con todo, tal como se verifica, alén da evolución positiva xeral de varios Concellos, o devalo demográfico é unha característica estrutural da realidade comarcal que se ve reforzado a medio prazo, e que se capilariza á case totalidade do territorio. Neste sentido, o devalo demográfico convértese en diferentes parroquias en desertización poboacional e, polo tanto, nun proceso de *demotanasia* onde a erosión das bases socioeconómicas do territorio leva á desaparición da poboación.

Así, devalo demográfico, avellentamento e concentración da poboación na centralidade metropolitana son características xerais e esenciais do contexto da Comarca, da provincia e de Galicia, constituíndose a recuperación das capacidades económicas dos territorios como un elemento central de cara á estabilización da dinámica demográfica.

Neste sentido, a realidade dos Concellos de menor poboación da Comarca amosa que non é posible desvincular a evolución demográfica da evolución económica xeral do territorio, de tal xeito que o proceso de *demotanasia* no que se atopa inmerso parte do territorio rural galego vén determinado por un conxunto de razóns de carácter económico que afectan á vitalidade social e, polo tanto, á vitalidade demográfica que, como consecuencia, reséntese a través de múltiples síntomas como son, por exemplo, a emigración ou a presenza de constantes saldos vexetativos negativos que, se ben foron equilibrados polas entradas de poboación, a partir do ano 2007 este equilibrio racha.

Así, considérase que un dos fundamentos para a reversión da evolución demográfica observada é o vencello entre as estratexias locais de promoción económica e emprego e as estratexias de benestar da poboación, de tal xeito que non só se produza unha maximización do aproveitamento e expansión dos sectores económicos de proximidade, senón que os servizos de benestar se convertan en parte desta expansión de proximidade a través do seu desenvolvemento como complementos imprescindibles para a conciliación e a calidade de vida da poboación.

Dentro deste marco de interpretación é preciso atender á potencialidade que o benestar ten como xerador de economías de proximidade, debendo facer referencia á elevada complementariedade existente entre as titularidades pública, privada e social dos diferentes equipamentos, así como ás necesidades de servizos intensos en recursos humanos como é o SAF. A resposta ós retos e ás necesidades dos servizos e das entidades xestoras comportarán, dende este punto de vista, un paso adiante para a xeración de economías de proximidade e para a dinamización socioeconómica do territorio.

Ademais, é preciso reforzar a o abano de programas e servizos que na actualidade están a prestar os servizos locais de benestar, de tal xeito que se asente a valiosa práctica de loita contra a *hiperfocalización* na xestión de recursos relacionados coa dependencia observada na realidade dos Concellos. Neste sentido, as prácticas de colaboración estables con centros educativos, centros de saúde ou entidades asociativas locais, fan posible contar cun substrato de valor para potenciar un traballo de carácter comunitario que será parte indispensable para a mellora da calidade de vida xeral da poboación e para a xeración de novas dinámicas de integración que fagan ó territorio atractivo.

Recomendación 1. Xeración de estratexias compartidas entre os Departamentos de Promoción Económica e Emprego locais cos de Benestar.

O proceso de devalo demográfico presente en termos xerais na Comarca, pero que afecta especificamente ós Concellos de menor poboación, vencéllase coa limitación das posibilidades de xeración de oportunidades económicas que permitan, por unha banda, a retención/atracción de poboación e, por outra banda, o reforzo das comunidades locais como elemento central na loita contra o despoboamento e a *demotanasia*.

Neste sentido, é preciso prestar unha especial atención á xeración de iniciativas económicas de proximidade que, de xeito complementario coas existentes nas centralidades comarcais ou nas áreas metropolitanas, colaboren na creación de actividade económica e, polo tanto, permitan o asentamento estable de poboación. Isto supón afondar nas estratexias de promoción económica e emprego locais.

Con todo, o desenvolvemento socioeconómico debe ser harmónico, para o cal se recomenda a introdución da visión do benestar como elemento consubstancial na acción municipal. Esta visión, que dará na creación de *coalicións internas de benestar*, suporá tanto a introdución da necesaria

planificación dos servizos de benestar (servizos de conciliación, servizos de transporte público...) para dar resposta á creación de novas iniciativas económicas que reterán/atraerán persoal, ó mesmo tempo que estes servizos de benestar serán identificados como fontes de ocupacións cualificadas que redundarán na retención/atracción de poboación.

Dentro destas *coalicións internas de benestar* salientan ferramentas como as bolsas de traballo municipais que poñan en relación ás entidades demandantes de recursos humanos e ás persoas demandantes de emprego, aspecto este que fornece de información, ó mesmo tempo, ós servizos técnicos municipais para anticipar demandas sociais ás que responder en termos de benestar a través da creación de novos servizos ou a través da ampliación ou redefinición dos xa existentes, potenciando e incrementando a profundidade dos servizos de orientación laboral que nestes intres teñen de xeito conxunto varios Concellos da Comarca e, polo tanto, incrementando o ámbito de actuación ata o nivel supralocal.

Dentro da información que xera a presenza de ferramentas de intermediación laboral e de contacto directo coas iniciativas empresariais locais atópase, como se menciona, a relacionada cos servizos de benestar precisos para a conciliación da vida familiar e laboral, sempre na liña de conformar territorios atractivos para a retención/atracción de poboación.

Neste sentido, amósase preciso mellorar a presenza de servizos como os programas de conciliación estival ou o servizo de madrugadores, presentes en diferentes Concellos e de elevado interese e éxito local, así como a súa relación cos diferentes chanzos educativos, complementándose así e aproveitándose como unha oportunidade educativa e laboral. Así, tendo en conta a multifuncionalidade das diferentes recomendacións, é preciso repensar estas actividades dotándoas de contidos relacionados coa transmisión de valores comunitarios ou coa mellora do coñecemento da contorna, de tal xeito que poidan ser núcleos de xeración de novos vencellos, así como de realización de actividades interxeneracionais.

Dentro da relación entre a dinamización económica do territorio e as políticas de benestar, o SAF é un servizo de elevado impacto en termos de creación de postos de traballo e de indubidable valor social. Na actualidade, o SAF xestionado polos Concellos está a xerar case 300 postos de traballo de proximidade, co cal non é posible abstraerse da importancia deste servizo a nivel laboral, debendo avanzar tanto para consolidar este servizo como para mellorar as condicións xerais do mesmo garantindo así que sexa considerado atractivo a nivel laboral.

Dentro desta lóxica, é preciso facer referencia ás ferramentas que na actualidade están a disposición das administracións locais á hora de incidir na dinamización económica local. Neste sentido, a lexislación vixente a través da utilización de cláusulas sociais, laborais e medioambientais, así como da reserva de contratos³⁷, permite mellorar a colaboración coas entidades sociais, por exemplo, a través dos 16 centros especiais de emprego activos na Comarca, o cal contribúe á xeración de economías de proximidade de especial valor para colectivos específicos.

---

³⁷ Disposición adicional 4ª da Lei 9/2017, do 8 de novembro, de contratos do sector público, pola que se traspoñen ó ordenamento xurídico español as Directivas do Parlamento Europeo e do Consello 2014/23/UE e 2014/24/UE, de 26 de febreiro do 2014.

Recomendación 2. Mellora da oferta comarcal de formación dirixida á atención ás persoas.

Na liña de considerar os equipamentos e os servizos de benestar como centros de xeración de economías de proximidade (ademais da súa obvia función inicial de atención ás persoas usuarias), estes equipamentos actúan como centros de atracción de persoal formado, sendo de especial preocupación na actualidade que as diferentes opcións formativas non achegan o suficiente número de profesionais para cubrir as necesidades do SAF, segundo indican os equipos técnicos de benestar local.

Ademais, esta situación complementábase coa expansión que nos últimos anos está a ter un servizo como o SAF, de tal xeito que a súa demanda de persoal formado supera as posibilidades da oferta formativa comarcal, debendo avanzar no deseño de accións que permitan á poboación acceder ó certificado de profesionalidade correspondente. Así, ferramentas como os obradoiros de emprego demostraron ser de importante utilidade polo que é preciso incidir nelas mellorando a selección de perfís e garantindo que os/as profesionais formados/as accedan ós postos de traballo ofertados polos diferentes prestadores.

Estas accións xerarán persoal formado para a súa inserción nos equipamentos de benestar que se localizan na Comarca, o cal redundará, como se menciona con anterioridade, tanto na mellora da prestación de servizos, como na xeración de economías de proximidade para a atracción/retención de poboación.

Con todo, nesta mesma liña, é preciso recoñecer que o SAF é un servizo caracterizado pola súa flexibilidade, o cal xera unha importante tensión en determinados horarios e unha baixa na demanda do servizo, por exemplo, en horarios de tarde, o cal supón a presenza de contratos parciais que, en numerosas ocasións, non cobren as expectativas das persoas profesionais.

Deste xeito, é preciso ter en conta as circunstancias e expectativas das persoas que integren as accións formativas co obxectivo de maximizar a súa inserción laboral efectiva nos SAF, debendo avanzar tamén na mellora das condicións laborais atendendo, por exemplo, tanto á elevada esixencia física e emocional do traballo, como ós elevados desprazamentos das zonas rurais debido á importante dispersión das vivendas.

Así, co obxectivo de responder ás necesidades dos diferentes prestadores do SAF na Comarca, non só é preciso incrementar os esforzos na oferta formativa específica, senón na mellora dos procedementos para a selección das persoas susceptibles de se integraren nestas accións formativas. Esta preocupación debe ir vencellada, de xeito paralelo, á mellora das condicións laborais do SAF, o cal comporta ó tempo a mellora do seu financiamento, de tal xeito que a actuación integral sobre o servizo permita que sexa considerado como atractivo e, polo tanto, que sexa quen de xerar economías do benestar de proximidade sobre todo nos Concellos de menor capacidade da Comarca.

Recomendación 3. Programa de estabilidade das entidades sociais e das actividades das entidades asociativas radicadas na Comarca.

Ó longo do documento salientase a importante presenza de entidades sociais na Comarca e, sobre todo, da xestión de diferentes equipamentos de benestar que estas entidades do TSAS están a levar adiante, asumindo, sobre todo, o traballo relacionado coas persoas con discapacidade.

Neste sentido, a raíz da elevada complementariedade entre os servizos de benestar de titularidade pública e os asumidos polas entidades do TSAS, na Comarca dáse unha situación de interdependencia que é preciso ter en conta para xerar novas actuacións que amplíen o abano das existentes e que melloren a profundidade das mesmas.

Así, non só é preciso que os equipos municipais melloren o seu coñecemento e coordinación coas entidades sociais, e cos servizos que estas ofrecen nos seus equipamentos e na súa actividade xeral co obxectivo de asentir unha actuación conxunta en forma de *rede*, senón que é preciso avanzar cara fórmulas de estabilidade da actividade destas entidades.

Esta estabilidade debe partir, tanto das propias entidades locais como de institucións superiores ós Concellos que teñen entre as súas liñas de actuación a colaboración e o cofinanciamento de entidades sociais. Esta estabilidade debe colaborar para garantir o funcionamento cotiá das entidades e dos seus equipamentos, de elevado interese social local e comarcal, e debe ser o elemento que una ós diferentes actores para a xeración de actividades conxuntas e complementarias.

Ademais, na liña da mellora da colaboración entre Administracións locais e tecido asociativo en clave de benestar, a intensidade dos fluxos de comunicación non só se debe circunscribir ás entidades do TSAS, senón que debe ser ampliada a outras entidades asociativas de carácter cultural, deportivo... Dende este punto de vista, a mellora da comunicación coas entidades asociativas tanto a nivel sectorial como territorial mellorará o deseño e a implementación das accións de benestar, multiplicando o seu efecto e chegando a máis potenciais usuarios/as.

É dicir, a nivel local é preciso contar cunha estrutura de gobernanza informal que dea capacidade ó equipo de benestar de integrar achegas das entidades para a mellora do deseño das actividades, ó tempo que se conte con elas para a súa difusión e implementación. Do mesmo xeito, as actividades das entidades asociativas deben ser deseñadas atendendo ás prioridades do benestar e da inclusión e deben contar co apoio dos equipos técnicos municipais á hora da súa implementación.

Esta gobernanza xerará maiores capacidades para as accións de benestar, maior riqueza no deseño e maiores posibilidades de mellorar a calidade de vida das persoas, sobre todo tendo atendendo ás circunstancias daquelas que viven en contornas de elevada dispersión.

Recomendación 4. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, os IES da Comarca e as ANPA.

Tal como se menciona ó longo do documento, e a pesar das actividades vixentes na actualidade, os equipos técnicos dos Concellos consideran o traballo en rede coas institucións educativas un aspecto no que é posible mellorar e do cal depende o éxito de numerosas accións de carácter multisectorial.

Esta mellora recomendada supón avanzar con respecto a un modelo de traballo xeral entre os departamentos de benestar locais e os centros educativos de carácter reactivo, pasando a traballar proactivamente, é dicir, establecendo programacións conxuntas estables que, como se indica, poidan responder a diferentes propósitos que van, por exemplo, dende a loita contra as adicións, ás actividades de carácter interxeneracional, e dentro do cal ten un espazo importante a programación relacionada coa conciliación da vida familiar e laboral como é o caso do servizo de madrugadores ou das actividades en período vacacional.

Así, co foco posto na xeración de accións en rede entre os centros escolares e os departamentos locais de benestar, detéctase un amplo espazo de traballo no eido das relacións comunitarias interxeneracionais. Dentro deste campo, aínda que no marco dun programa de colaboración máis amplo, débense aproveitar as potencialidades que a proximidade xera para o deseño de actividades conxuntas de transmisión de tradicións, oficios, lendas ou toponimias e camiños tradicionais entre as persoas maiores usuarias das actividades de benestar e o alumnado dos CEIP e dos IES. Neste sentido, resulta de elevado interese analizar as experiencias que se están levando adiante nas escolas unitarias do Concello de Coirós, por exemplo, onde se aprecia unha elevada integración do funcionamento dos centros na comunidade.

Estas experiencias poden ser recollidas e recompiladas polo seu elevado interese en termos de difusión en múltiples formatos, tanto entre o público xeral como entre profesionais especializados/as, xerando material de interese para publicacións de carácter académico.

Ademais, esta colaboración entre os departamentos de benestar locais e os CEIP e as ANPA debe ser expandida a outros eidos, entre os cales salienta a posibilidade de deseñar programas de nutrición saudable de proximidade en equidade, accións estas que inciden na xeración de economías locais e que ó mesmo tempo trasladan ó alumnado a posibilidade de almorzar de xeito saudable e equitativo, loitando así contra os casos de risco de pobreza infantil.

Outro exemplo desta serie de programas de colaboración é o Pedibús ou os Camiños Escolares Seguros, iniciativas levadas adiante en diferentes Concellos da provincia relacionadas coa mobilidade urbana e coas escolas que, vencella as prácticas comunitarias cun amplo concepto do benestar onde se vencellan tanto a devandita mobilidade como as prácticas saudables.

Unha derivada salientable do traballo conxunto cos centros educativos é a posibilidade que se abre para os equipos técnicos de xerar novos ámbitos de actuación, tal como é o caso do traballo con colectivos de persoas inmigradas. Neste sentido, é interesante incorporar estas prácticas ó

traballo cos centros educativos, coas posibilidades que isto comporta á hora de multiplicar os efectos do coñecemento mutuo e da interculturalidade.

Finalmente, na liña de ampliar o abano de servizos ofertados dende os departamentos de benestar, e en relación coas familias e coa infancia, considérase de especial interese redeseñar e expandir as iniciativas relacionadas coas Escolas de Familia que, en diferentes Concellos, son consideradas de éxito, pero que precisan unha actualización metodolóxica e chegar a maior cantidade de potenciais usuarios/as para mellorar no establecemento/reforzo de redes de socialización, favorecendo a intensificación da vida comunitaria.

Recomendación 5. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os Centros de Saúde e os IES .

Na liña do mencionado con respecto á colaboración entre os departamentos de benestar e as institucións educativas, os equipos técnicos municipais recoñecen o traballo conxunto cos Centros de Saúde como outro dos elementos a mellorar a pesar da presenza de casos, como foi o caso de Aranga, de importante relación e integración en diferentes actividades dos/as profesionais da Saúde.

Dentro das posibilidades que abre o establecemento de redes de actuación cos Centros de Saúde, e na lóxica de xeración/rexeneración de hábitos comunitarios que fagan máis atractivo o territorio para a atracción/retención de poboación, atópase o deseño (baixo criterios sanitarios) de actividades relacionadas coa activación física das persoas maiores aproveitando camiños tradicionais e roteiros recuperados, o deseño de obradoiros relacionados coa nutrición saudable, ou o deseño de actividades de información e orientación sobre saúde sexual nos IES. Esta pode ser considera unha vía para a ampliación das actividades que, por exemplo, está a desenvolver o Concello de Curtis en relación á Rede de Concellos Saudables.

Ademais, tamén é posible deseñar protocolos de actuación para a detección e actuación en casos de soidade, casos de saúde mental ou casos de adiccións. Así, dun xeito complementario co SAF, a colaboración co sector saúde debe contemplar a redacción de protocolos conxuntos en situacións de emerxencia sanitaria nos domicilios para as profesionais auxiliares do devandito SAF.

Como se pode comprobar, dende o liderado local dos departamentos de benestar é posible incidir tanto na dinamización de sectores económicos de elevado impacto laboral, como na creación de estratexias de mellora da vida comunitaria, favorecendo o establecemento de redes de actores que traballen no territorio para a mellora do benestar e a calidade de vida da poboación, e favorecendo de xeito directo e indirecto a capacidade de atracción/retención de poboación nos Concellos de menor capacidade da Comarca.

B) A soidade e o avellentamento.

Os datos amosados ó longo do documento apuntan un importante proceso de avellentamento da poboación, elemento este que determinará as políticas de benestar local a curto e medio prazo aínda que, na liña mencionada, non só é posible aproveitar estas medidas para a creación de emprego de proximidade, senón que é preciso complementalas con outras medidas relacionadas coa xuventude, coa prevención, co traballo comunitario ou coa conciliación, por exemplo, para xerar territorios atractivos.

Dentro deste contexto que compaxina o avellentamento co devalo demográfico, sobre todo nos Concellos máis rurais e de menor volume de poboación, xorde o problema da soidade que está a afectar, sobre todo, ós núcleos máis rurais, pero que tamén ten a súa incidencia nos núcleos máis urbanos tanto en estreita relación co avellentamento, como dun xeito máis xeral relacionado co illamento social.

Neste sentido, se ben en contornas máis rurais os equipos municipais de benestar consideran a vitalidade das redes comunitarias como un activo vixente para traballar na prevención da soidade, en contornas urbanas é preciso deseñar programas específicos de apoio en colaboración coas entidades sociais e cos axentes de proximidade.

Con todo, dende as políticas de benestar, na actualidade, estase traballando de xeito directo ou indirecto en relación á soidade e ó avellentamento dende un duplo punto de vista. Dende o punto de vista dos cidadáns, salienta pola súa elevada capilaridade e impacto o SAF que, nas súas dúas modalidades, chega a un elevado número de fogares e de persoas maiores.

Ademais, tamén salientan programas como o Xantar na Casa do Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, os Comedores sobre Rodas cos que contan varios Concellos, ou a Teleasistencia que, tanto en relación á dependencia como o propio da Deputación da Coruña, son ferramentas moi utilizadas e valoradas tecnicamente para o seu uso en situacións de soidade.

Dende o punto de vista comunitario, os Concellos están traballando na xeración dunha salientable oferta de actividades relacionadas coa activación (física, memoria...) ás que subxacen obxectivos implícitos/explícitos de revitalización relacional para as persoas usuarias, aínda que a profundidade destas accións é fragmentada, de tal xeito que se amosa preciso potencialas e actualizalas, á vez que dotalas de ferramentas complementarias que minimicen o efecto negativo que servizos como o transporte público (ou a ausencia do mesmo) teñen á hora de incidir na vida social das persoas.

Neste sentido, é preciso mencionar que, sobre todo tendo en conta a evolución no perfil das persoas maiores, débese traballar na integración das actividades especificamente deseñadas para este colectivo como poden ser as relacionadas coa cultura ou coa activación física, coas restantes actividades ordinarias planificadas polo Concello. Así, a través da inclusión na programación local da óptica do benestar é posible superar a excesiva focalización nas persoas maiores, xerando sinerxias entre diferentes tipos de colectivos obxectivo, mellorando a socialización interxeneracional e ampliando o abano da oferta para atraer a usuarios/as ós que non se estaba a chegar.

Recomendación 6. Actualización e ampliación das actividades levadas a cabo con persoas maiores.

Na actualidade as actividades relacionadas co envellecemento activo ou, en termos xerais, dirixidas ás persoas maiores, son un elemento común a tódolos Concellos da Comarca que amosan, como se mencionou con anterioridade, non só unha importante vitalidade, éxito e demanda entre os colectivos obxectivo, senón a súa validez tanto dende o punto de vista da actividade levada a cabo, como dende os obxectivos implícitos de mellorar a socialización das persoas maiores e xerar motivacións para saíren dos fogares e se relacionaren, con todo o que isto implica en termos de activación psicolóxica.

Con todo, é posible introducir novos elementos dentro do deseño das programacións co obxectivo de avanzar na súa actualización e incremento da profundidade das mesmas. Así, por exemplo, é posible mellorar no deseño de actividades interxeneracionais tanto a través do contacto entre a programación de accións para as persoas maiores cos centros educativos, como a través da programación de accións para persoas maiores que se vencellen con entidades sociais ou veciñais na que se integre de xeito explícito á mocidade ou á infancia. Este é un exemplo de posibilidades de ampliación do alcance das actividades dirixidas ás persoas maiores que, en termos xerais, deben ser obxecto de actualización metodolóxica e de innovación.

Neste sentido, a innovación pode proceder da actualización das propias actividades ou, como por exemplo acontece no caso de Aranga, de dotalas de servizos de transporte, aspecto este que supón unha mellora substancial dos obradoiros de memoria e posibilita a ampliación dos seus usuarios/as. Tamén é salientable o caso de Irixoa, onde a raíz dos grupos de memoria se xera un club do libro como continuación da estimulación cognitiva en base á lectura, potenciando así as actividades de prevención e de socialización. Con todo, e a pesar do éxito destas actividades, como acontece no caso de Vilasantar onde as accións de prevención do deterioro cognitivo chegan a máis de 80 usuarios/as, detéctase un salientable campo de acción para a súa actualización.

Ademais, é preciso indicar que a curto/medio prazo vai haber un troco substancial dos perfís de persoas maiores usuarias destas actividades, emerxendo un tipo de persoa maior activa, usuaria da tecnoloxía e con inquiredanzas de carácter cultural; características estas ás que se deben adaptar as programacións actuais para manter a súa vitalidade e éxito.

Así, ábrese a posibilidade de introducir a óptica do benestar nas actividades desenvolvidas relacionadas co sendeirismo, coas novas tecnoloxías, ou coa organización de viaxes e excursións, potenciando o seu contido cultural, de recuperación etnográfica e, na liña do mencionado con anterioridade, aproveitando para a introdución da óptica interxeneracional.

Recomendación 7. Deseño e implantación de programas de prevención do deterioro cognitivo e de traballo con familiares cuidadores.

Na actualidade existen experiencias de Concellos da provincia que se forneceron de programas de prevención do deterioro cognitivo de elevado éxito e que non se atopan implantados na Comarca. Estas experiencias están a ser lideradas tanto polas administracións locais como por entidades sociais que veñen traballando ó longo dos últimos anos nestas iniciativas.

Neste sentido, considérase de interese o deseño e a implantación de programas específicos de prevención do deterioro cognitivo, que serían complementarios cos obradoiros de memoria actualmente existentes, pero que darían un servizo máis intenso en función dos requirimentos das persoas usuarias. Estes Servizos de Estimulación Terapéutica na actualidade estanse a desenvolver en diferentes Concellos, e de cara ó seu éxito é preciso a planificación e necesaria prestación de servizos auxiliares como é o caso do transporte adaptado, seguindo así a liña de Aranga.

Ademais, tamén se considera de interese o deseño de programas de apoio a familiares de persoas afectadas polo Alzheimer e outras demencias que, tanto a nivel de apoio psicolóxico individual, como a nivel grupal, ofrezan ós/ás usuarios/as a posibilidade de compartir experiencias ou de asistir a xornadas de formación, sempre tendo en conta a necesidade de contar con servizos auxiliares de apoio.

Con todo, estes programas de apoio ás familias e persoas cuidadoras non se deben circunscribir unicamente ó deseño de actividades específicas para este colectivo, senón que esta especificidade debe ser complementaria coa súa inclusión noutro tipo de actividades xerais deseñadas polo Concello (actividades culturais, deportivas, sendeirismo, lecer...) que deben contar coa posibilidade de acceder a servizos auxiliares para o coidado das persoas dependentes.

O elevado interese destes programas supón a necesidade de realizar un esforzo en termos de difusión dos mesmos para a captación de usuarios/as ou persoas interesadas. Neste sentido, ademais das ferramentas habituais de difusión municipal e outras innovadoras (como poden ser as liñas municipais de whatsapp, por exemplo), recoméndase a transmisión da información relacionada co programa a través das diferentes actividades deseñadas especificamente para persoas maiores polos Concellos, complementando isto coa utilización de establecementos de proximidade (hostalaría, centros de saúde, farmacias, pequeno comercio...) como rede de transmisión de información, así como coa difusión a través das entidades asociativas locais.

Finalmente, para a operativización desta recomendación considérase preciso establecer unha reflexión sobre a posibilidade de localizar un equipo específico de xeito central a nivel comarcal, ou sobre outro tipo de posibilidades como pode ser, por exemplo, a liña de traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) a través de unidades móbiles que complementen estes servizos de información e prevención de demencias con outros relacionados

coa podoloxía e oftalmoloxía, tal como actúa o devandito proxecto en diferentes Concellos da provincia.

Recomendación 8. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, os IES, as entidades asociativas e as ANPA.

O programa, que nos apartados anteriores tiña o obxectivo de establecer vencellos comunitarios e interxeneracionais entre as persoas maiores asistentes ás actividades de benestar e o alumnado dos CEIP e IES, ten á súa vez o obxectivo de, dende o mesmo punto de vista comunitario, contribuír ó reforzo das relacións sociais entre as persoas maiores, polo que é unha ferramenta de salientable utilidade á hora tanto de incidir no avellentamento activo como á hora de incidir na soidade.

Neste sentido, este programa debe ser ampliado incluíndo experiencias que, tanto desenvolvidas polos Concellos como polas entidades asociativas ou culturais en activo a nivel municipal ou parroquial, son de especial interese pola potencialidade interxeneracional que teñen.

Así, como se mencionaba con anterioridade, de cara á mellora e consolidación das redes comunitarias nas que se integran as persoas maiores, así como para facilitar a transmisión de cultura e valores, considérase de interese potenciar a transmisión destas experiencias ó alumnado dos CEIP e dos IES coa colaboración das ANPAS, facilitando deste xeito a integración de pais e nais nestas experiencias.

Neste sentido, é posible aproveitar o coñecemento xurdido nos Obradoiros de Memoria que os Concellos teñen como unha das súas principais actividades, así como outras actividades especificamente desenvolvidas polas persoas maiores, de cara ó seu pulo e ampliación sempre dende o punto de vista da integración na programación xeral dos Concellos e do incremento da colaboración cos centros educativos. Dentro deste aspecto, é preciso prestar unha especial atención ó caso das escolas rurais unitarias que, como no caso do Concello de Coirós, teñen unha especial integración coa comunidade e realizan actividades interxeneracionais de elevado valor.

Deste xeito, os obradoiros e actuacións multisectoriais mencionadas xerarán novas redes de socialización das persoas maiores, elemento este que para ser maximizado debe ir acompañado dun especial esforzo de difusión das iniciativas e captación de usuarios/as, superando os colectivos que tradicionalmente asisten de xeito asiduo ás diferentes actividades de benestar.

Con todo, a pesar de que a capilaridade das actividades municipais é salientable, sobre todo das relacionadas co lecer, é preciso indicar que o perfil das persoas asistentes ás mesmas non responde ó da persoa en situación de soidade, para o cal é preciso deseñar novos programas específicos.

Recomendación 9. Deseño dun programa específico de detección e intervención coas persoas en situación de soidade.

Na actualidade estanse a desenvolver programas específicos de detección e intervención coas persoas en soidade, aínda que estes se levan adiante sobre todo en grandes cidades..

No contexto da Comarca é posible identificar, por unha banda, contornas amplamente urbanizadas como é o caso dos núcleos urbanos de Betanzos ou Miño, por exemplo, en tanto que tamén é posible identificar amplas zonas de carácter rural. Neste sentido, alén dos contextos, é preciso deseñar programas que sigan a liña da revitalización e utilización das redes comunitarias co obxectivo de obter información e previr situacións problemáticas.

Así, os programas de detección e intervención coas persoas en soidade deben ser deseñados tendo en conta a existencia e vitalidade local das redes comunitarias e veciñais coas que colaborar para levalos adiante. Neste sentido, en contornas rurais máis avellentadas, a pesar da constatación da vitalidade destas redes, considérase que o proceso de avellentamento e de devalo demográfico comportará a curto e medio prazo un esmorecemento destas redes comunitarias e veciñais no que é preciso incidir co obxectivo de revitalizalas e *utilizalas* para mellorar a calidade de vida e a autonomía relacional das persoas.

En contornas urbanas as redes comunitarias son diferentes, vencellando a soidade non ó illamento físico, senón ó illamento social. Con todo, o programa de detección e intervención en situacións de soidade debe colaborar con actores comunitarios colaboradores que actúen a xeito de *antenas* (bares, quioscos, farmacias, Centro de Saúde, parroquia, asociacións locais...), e detecten a presenza de persoas en soidade e as súas principais problemáticas para, a continuación, informar ós departamentos de benestar locais. Estes departamentos, a través de ferramentas de carácter comunitario ou dos servizos propios do Concello (caso do SAF, ou do programa de Teleasistencia), ou a través das entidades sociais como é o caso do Concello de Betanzos que colabora con Cruz Vermella mediante voluntariado ou accións específicas das propias entidades, traballará para a revitalización das redes sociais destas persoas evitando así a soidade e os posibles efectos negativos da mesma.

Este mesmo programa operará a xeito de prevención en casos, por exemplo, como o das persoas cuidadoras de dependentes. Así, estas persoas que contan con servizo de SAF, serán informadas de todo tipo de actividades de lecer e respiro para evitar que a intensidade e extensión no tempo das tarefas de coidado leven aparelado a desaparición das súas redes relacionais. Con todo, para este colectivo, as accións deseñadas dende os departamentos de benestar locais deben contar con servizos paralelos de coidado que cubran as súas tarefas familiares.

Ademais, este programa atópase intimamente relacionado con outros programas xa existentes, como pode ser o Xantar na Casa xestionado polo Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, que deben ser intensificados xa que operan a xeito de dupla ferramenta contra o illamento a través da xeración de menús saudables, individualizados e de calidade.

Finalmente, é preciso facer unha especial reflexión sobre as actividades relacionadas co voluntariado que, como se indica con anterioridade, son unha ferramenta importante para potenciar as accións de benestar co liderado público e que nos Concellos da Comarca son considerados como un elemento de benestar que é preciso potenciar.

Así, os programas de voluntariado contan cun percorrido que se debe aproveitar, sobre todo en contacto directo coas entidades asociativas tanto da Comarca como daquelas que traballan na Comarca, e que poden incrementar as ferramentas tanto relacionadas coa detección de situacións de soidade como de minoración dos seus efectos a raíz non só da mera compañía prestada ós/as usuarios/as, senón da incorporación destas persoas usuarias a redes de socialización que os/as leven a, progresivamente, deixar a soidade. Esta é a liña que se está a planificar, por exemplo, no Concello de Curtis ou en Betanzos, potenciando no segundo dos casos a actuación a través de entidades sociais e, no caso de Curtis, a través do deseño dun programa de voluntariado específico con persoas maiores a dende o CIM.

De tódolos xeitos, de cara ó fomento destes programas e a súa aplicación ás políticas de benestar, sobre todo encaradas á prevención e traballo coa soidade, considérase un elemento básico establecer un sistema de coordinación liderado polo departamento de benestar a través de persoal técnico especializado, apoio na mobilidade en contornas rurais amplamente dispersas, e formación axeitada para as persoas voluntarias.

Neste sentido, a creación de redes de voluntariado estable, aproveitando a experiencia coa que contan entidades coas que xa se está a colaborar na Comarca, e a súa focalización en axentes de elevado coñecemento de proximidade (farmacias, bares, comercio de proximidade, quioscos...) potencia a capacidade das mencionadas *antenas* e amplía o seu efecto a numerosos eidos nos que traballar, converténdose nunha potente ferramenta multipropósito das políticas locais de benestar.

Recomendación 10. Actualización e ampliación do programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña.

Os equipos técnicos dos Concellos da Comarca de Betanzos recoñecen que o programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, non só é unha ferramenta de importante eficacia á hora de loitar contra a soidade, senón que é moi valorada polas persoas usuarias polo seu funcionamento, así como polos propios equipos técnicos.

Con todo, é posible mellorar o rendemento deste programa dende varias ópticas diferentes. En primeiro lugar, a través da ampliación da resposta ás situacións de soidade. Na actualidade estanse a detectar casos onde o illamento físico nos núcleos rurais e a soidade se complementan, non existindo nas proximidades dos/as usuarios/as fogares habitados que sexan susceptibles de recolleren as chaves dos fogares dos/as usuarios/as.

Neste sentido, e tendo en conta que esta situación previsiblemente se verá incrementada, é preciso incorporar ó programa protocolos de colaboración con Protección Civil, coa Policía Local, cos servizos de emerxencia sanitaria ou coa Garda Civil, alén dos propios equipos de benestar municipal, para contar coas devanditas chaves dos domicilios das persoas usuarias que teñan problemas á hora de atopar fogares nas súas proximidades onde depositaren as chaves.

En segundo lugar, é preciso incidir na difusión do programa para mellorar o coñecemento social do mesmo e incrementar a súa demanda. Neste sentido, na liña do xa mencionado con anterioridade, un elemento fundamental para a mellora da difusión dos programas é a colaboración coas entidades asociativas, de tal xeito que poidan operar a xeito de altofalantes e, no caso de teleasistencia, transmitir a importancia do programa para a mellora da calidade de vida e da seguridade das persoas, sobre todo en casos de soidade e illamento.

Esta recomendación, atendendo á ampliación de medidas dixitais de seguridade coas que conta o vixente Programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, atópase na liña do traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa implantación de medios tecnolóxicos para mellorar a permanencia das persoas maiores nos fogares a través da mellora da seguridade (Fogar dixital). Como se pode observar, este é un eido no que se está a traballar dende diferentes entidades e iniciativas, xerando unha fiestra de oportunidade a través da creación de sinerxias que deben ser aproveitadas dende o local para a mellora efectiva das condicións de vida da poboación con necesidades especiais.

Recomendación 11. Deseño e implantación de sistemas de transporte público local.

Na actualidade, os equipos de benestar dos Concellos da Comarca consideran que un dos principais elementos que incide na soidade, sobre todo das persoas maiores que residen en núcleos rurais, é a situación do transporte público de proximidade, considerada como unha das grandes eivas xerais sobre todo no relacionado á conexión local entre as diferentes parroquias cos núcleos centrais.

Esta situación afecta, sobre todo, ás persoas maiores e dificulta o seu acceso a servizos básicos como o de atención primaria en saúde, sendo tamén un aspecto que dificulta de xeito substancial a vida cotiá nos núcleos rurais e a utilización de servizos localizados nas centralidades comarcais, como por exemplo, pode ser o caso da Seguridade Social.

Ó longo dos últimos anos varios Concellos puxeron en práctica diferentes aproximacións á creación de servizos de transporte local de maior ou menor alcance. Así, atópase o Concello de Aranga que presta servizo de transporte para os obradoiros de memoria, para as actividades extraescolares dos nenos ou para o transporte de usuarios/as á piscina de Betanzos; o Concello de Betanzos que se dota dun servizo de transporte adaptado que traslada ós/ás usuarios/as ás consultas médicas do Centro de Saúde; o Concello de Coirós que mantén acordos co servizo de

taxi para trasladar ós nenos e nenas das escolas unitarias ó comedor situado en Betanzos; ou os Concellos de Irixoa ou Paderne co seu microbús municipal que traslada a usuarios/as dende as parroquias ó núcleo.

Polo tanto, tendo en conta as diferentes experiencias, así como a percepción común da elevada importancia dos problemas de mobilidade pública, considérase preciso a actuación local dende un dobre punto de vista.

En primeiro lugar, deseñando sistemas de transporte local para conectar as parroquias e núcleos rurais coas centralidades, difundido a súa existencia e fomentando o seu uso entre a poboación.

En segundo lugar, mellorando a conectividade dos sistemas locais coas grandes rutas. Neste sentido é preciso ter en conta os fluxos, horarios as centralidades que supoñen os diferentes equipamentos de referencia situados no Concello de Betanzos. Así, na Comarca, cóntase tanto con diferentes equipamentos de carácter empresarial e comercial que atraen importantes cantidades de persoas traballadoras e usuarios/as que se constitúen como auténticas centralidades e nós de comunicación con necesidades propias ós que é preciso responder.

Ademais, estes sistemas de transporte local, e o deseño da rede de conectividade co sistema supralocal, deben ser deseñados atendendo a múltiples criterios que van dende a mellora da interacción social das persoas maiores que residen en núcleos rurais (facilitando visitas ós Centros de Saúde ou a organismos oficiais, por exemplo), da mocidade que reside en núcleos urbanos ou rurais (facilitando a mobilidade en relación á escola ou ó lecer), ou das persoas en idade activa (facilitando a mobilidade para acceder ás centralidades laborais). É dicir, é preciso aproveitar a experiencia do territorio e avanzar na homoxeneización dos sistemas de transporte público locais para dar resposta ás necesidades sociais de xeito sostible.

Finalmente, dentro deste programa, tamén é preciso iniciar accións de información/sensibilización/concienciación sobre o axeitado uso de vehículos sen carné que, en colaboración coas autoridades de seguridade viaria, protección civil e tráfico, incidan sobre o colectivo obxectivo de persoas maiores.

C) As múltiples exclusións.

Ó longo da diagnose e das conclusións foron expostas diferentes formas de exclusión que afectan á poboación na Comarca, salientando tanto aquelas de carácter económico relacionadas coa disposición de rendas, como as que teñen un carácter relacional vencelladas coa soidade, coa discapacidade ou as xeradas coas diferentes adicións.

Neste sentido, e directamente vencellado coa dinamización económica que, como se mencionou, é un elemento fundamental á hora de xerar capacidade de atracción dos territorios para a fixación de poboación e na loita contra a exclusión social derivada do risco de pobreza, nos Concellos da Comarca amósase como prioritario o establecemento de coalicións entre os departamentos de

benestar e os de promoción económica e emprego ou desenvolvemento local, coa finalidade de conectar ámbalas políticas públicas co obxectivo de incidir sobre a xeración de economías de proximidade e, polo tanto, para xerar postos de traballo que garantan rendas suficientes para a poboación.

Estas coalicións internas deben ser expandidas á creación de dinámicas de traballo conxunto coas entidades asociativas que traballan no territorio, salientando pola súa importancia aquelas que traballan coas persoas con discapacidade. Neste sentido, é preciso facer referencia ó activo que supón a existencia na Comarca de equipamentos especificamente deseñados para o traballo con persoas con discapacidade. Esta presenza abre novas posibilidades para o traballo na inclusión deste colectivo dende múltiples puntos de vista, entre os que salienta o de carácter laboral ou o lecer, sendo preciso deseñar actuacións específicas para incidir neste campo de actuación.

Ademais, un elemento a ter en conta é a presenza de poboación inmigrante na Comarca cuxa presenza, tanto nos núcleos máis importantes como en contornas rurais, supón a necesidade de ofrecer respostas dende as políticas de benestar relacionadas tanto coa súa inclusión social como coa xestión dos múltiples trámites administrativos básicos para o seu establecemento e que, na actualidade, se está a levar a cabo de xeito fragmentado a través de entidades sociais pero que é preciso mellorar e ampliar.

Recomendación 12. A proactividade na intermediación como centro das Bolsas de Traballo locais.

Con anterioridade mencionábase a necesidade de xerar *coalicións* entre os departamentos de benestar e os de promoción económica e emprego municipais co obxectivo de integrar as axendas do benestar e da dinamización económica para avanzar no proceso de atracción/retención de poboación.

Una das derivadas máis salientables da potencialidade desta *coalición* é a incidencia sobre os colectivos en risco de pobreza ou exclusión social, cos que é posible traballar non unicamente en termos de elaboración de itinerarios formativos, senón superando a inserción laboral a través de programas específicos integrándoos en ferramentas máis amplas e de maior alcance.

Como se menciona, existen experiencias en diferentes Concellos da Comarca da provincia e da Comarca que contan con ferramentas como os servizos de orientación laboral supralocais de rendemento irregular. Neste sentido, considérase relevante avanzar na profundidade destes servizos a través da inclusión do enfoque das Bolsas de Traballo, centrado na proactividade da intermediación, xa que estas atópanse deseñadas para axudar ás persoas en situación de desemprego, ás que busquen o seu primeiro emprego ou ás que desexen mellorar a súa situación laboral actual.

Neste sentido, o éxito das Bolsas de Traballo no seu traballo de intermediación efectiva radica na proactividade do mesmo co obxectivo de se converter a referencia local-comarcal na conexión entre as demandas das persoas usuarias e as ofertas de emprego por parte das empresas

localizadas na contorna. Este modelo de intermediación laboral debe comportar a xeración de coñecemento sobre as necesidades do tecido empresarial local para o deseño de accións formativas específicas que dean resposta a estas necesidades, xerando maiores oportunidades de inserción laboral efectiva en sectores de proximidade e, polo tanto, colaborando para a retención de poboación.

A intermediación laboral debe ser complementada co apoio á xeración de novas iniciativas económicas de proximidade, aspecto no cal diferentes Concellos da provincia contan con liñas específicas de apoio á creación de empresas. Neste sentido é interesante afondar nas xa mencionadas *coalicións internas* xa que estas ferramentas poden ser obxecto de interese por persoas coas que se estea a traballar dende benestar, en tanto que tamén poden ser de interese á hora de xerar iniciativas económicas que respondan ás necesidades de benestar.

De tódolos xeitos, a xeración de novas iniciativas económicas non é o único xeito de promover unha mellor inserción laboral de persoas con determinadas necesidades xa que, por exemplo, os Concellos xestionan o SAF que, como se puido comprobar, conta cun volume e cunha intensidade de recursos humanos que o fan unha oportunidade ó mesmo tempo que se estima a súa expansión, para responder á cal é preciso contar con persoal capacitado.

Recomendación 13. Creación dun sistema de bonificación local ás matrículas das accións formativas relacionadas co SAF.

Tal como se observou con anterioridade, o SAF non só é unha oportunidade laboral actual, senón que se prevé unha expansión do mesmo e, polo tanto, o incremento da demanda de persoal capacitado.

Neste caso, tendo en conta a feminización dos perfís que prestan servizo no SAF e o feito de que é un colectivo de especial atención polas políticas de benestar locais, ademais do efecto multiplicador que pode xerar en termos de fixación de poboación, é preciso fomentar o acceso á capacitación requirida para poder acceder ós procesos de selección das diferentes entidades prestadoras a través dun sistema de bonificación ou bolsas que minore os custos da formación ás persoas en situación de desemprego.

Ademais, a pesar de que ó longo das presentes recomendacións se recolle a presenza de accións formativas territorializadas na Comarca, é preciso ter en conta os custos de desprazamento para o alumnado, de xeito que este concepto complete a mencionada bonificación ou bolsa de apoio ós estudos.

Recomendación 14. Fomento dunha contratación pública socialmente responsable.

A introdución tanto das cláusulas sociais, laborais e medioambientais así como a utilización da reserva de contratos³⁸ nas licitacións públicas está a converterse nunha ferramenta para que a contratación pública incida na dinamización dos sectores económicos de proximidade e na mellora da inclusión laboral de determinados colectivos con necesidades especiais, sempre dentro do respecto ó principio de seguridade xurídica.

Esta utilización é posible se previamente existe unha extensión das coalicións internas mencionadas con anterioridade entre os departamentos de benestar e promoción económica locais, ós departamentos de carácter xurídico e financeiro, de tal xeito que o Concello utilice un completo abano de alternativas no apoio das políticas de benestar.

A introdución destas ferramentas é posible, e na provincia existen diferentes experiencias de éxito, en licitacións tales como as relacionadas coa recollida e xestión de RSU, por exemplo, de elevada contía económica e de importante intensidade en termos de persoal requirido.

Con todo, na liña do mencionado con anterioridade, o uso das cláusulas sociais e a reserva de contratos por parte das administracións debe atender á normativa vixente, garantindo a seguridade xurídica dos procedementos de contratación.

Recomendación 15. Deseño e implementación dun programa comarcal de prevención de adiccións entre a infancia e mocidade.

Na actualidade estanse a espallar ou repuntar diferentes adiccións entre a mocidade. Algunhas delas, como as relacionadas co consumo de alcohol, contan cun importante asentamento social que, en determinados casos, se agrava a raíz do fenómeno do botellón en lugares localizados. Outro tipo de adiccións son máis novidosas e, polo tanto, máis difíciles de identificar e de traballar con elas. Trátase, por exemplo, das adiccións ás novas tecnoloxías e ós teléfonos móbiles que, na mocidade, poden derivar en diferentes tipos de acoso. Ademais, outra derivada das adiccións de carácter tecnolóxico na mocidade é a relacionada coas apostas e co xogo, tanto nas casas de apostas como a través dos *smartphones*.

Así, se ben se constata a existencia nos centros escolares de actividades de carácter puntual relacionadas coas adiccións mencionadas, estas non son estables nin continuas no tempo como se reconece por parte dos diferentes equipos técnicos municipais, dificultando a posibilidade de establecer medicións e avaliacións dos seus efectos, así como impedindo o seguimento e garantía de éxito das mesmas.

Deste xeito, considérase necesario o deseño dun programa estable de información e prevención sobre diferentes tipos de adiccións, con especial fincapé nas de carácter tecnolóxico e nas súas

³⁸ Disposición adicional cuarta da Lei 9/2017, do 8 de novembro, de Contratos do Sector Público, pola que se traspoñen ó ordenamento xurídico español as Directivas do Parlamento Europeo e do Consello 2014/23/UE e 2014/24/UE, de 26 de febreiro de 2014.

derivadas relacionadas co acoso e coa ludomanía. Este programa debería ser complementario coas diferentes accións que se desenvolven, de xeito puntual, por parte dos propios CEIP ou IES, de tal xeito que o deseño territorializado achegará unha maior riqueza e unha maior adaptación ás circunstancias locais aproveitando todo o caudal de coñecemento co que contan os equipos dos Concellos froito da colaboración previa cos centros educativos.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, debe contar tanto cos centros educativos como coas ANPAS, considerando fundamental para o seu éxito a implicación das familias, para as que se desenvolverán accións específicas de información e sensibilización.

Ademais, é preciso complementar estes programas con outras accións levadas adiante en relación coa igualdade ou coa sexualidade, fortalecendo os programas actuais e completando un abano de actividades de prevención de elevado impacto.

Como se pode comprobar, o traballo conxunto entre as institucións educativas e os departamentos municipais de benestar é básico á hora de establecer estratexias de prevención. A potencialidade desta colaboración tamén abre portas para o desenvolvemento de programas relacionados coa nutrición infantil saudable que poden ser *refocalizados* atendendo á prioridade de loitar contra a exclusión social e a pobreza infantil dende a garantía da equidade.

Recomendación 16. Deseño de programas de nutrición saudable de proximidade en equidade nos CEIP e nos IES da Comarca.

Na actualidade, unha das principais derivadas da desigualdade económica provocada, en grande medida, pola recente crise económica, é a relacionada coa pobreza e o risco de exclusión infantil.

Este risco de exclusión infantil afecta á nutrición dos nenos e nenas, que en vez de caracterizarse polo consumo de alimentos saudables, se centra en consumo de procesados de baixo valor nutricional e baixo custo, afectando polo tanto ó seu desenvolvemento físico e mental, ó mesmo tempo que incide de xeito substancial no seu desenvolvemento académico.

Para paliar este fenómeno é posible o desenvolvemento dun programa de almozos saudables de proximidade que, co obxectivo explícito de fomentar o consumo de alimentos de proximidade non procesados, tamén conta co obxectivo implícito de garantir o axeitado almorzo de todo o alumnado dos CEIP ou dos IES sen establecer diferenzas entre eles.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, suporía a posta en contacto de (I) produtores, (II) persoal especializado en nutrición, (III) cocinás e/ou servizos de alimentación dos centros educativos, (IV) profesorado, (V) alumnado, e (VI) ANPAS; para o cal se debe contar co apoio tanto das diferentes concellerías municipais (con especial atención a promoción económica e emprego pola súa relación cos produtores de proximidade), así como da dirección dos centros educativos.

Recomendación 17. Deseño de programas de fomento do coñecemento da multiculturalidade e inclusión das persoas inmigrantes.

Ó longo do documento verifícase que é a entrada de persoas na Comarca a que vén equilibrando as cifras de poboación de xeito previo á crise económica, sendo o descenso destas entradas as que provocan a caída demográfica dos últimos anos. Deste xeito, a presenza da inmigración non só é clave para o equilibrio poboacional tendo en conta os saldos vexetativos, senón que comporta que o territorio é quen de atraer poboación, o cal é un activo.

Con todo, a entrada de inmigración supón a emerxencia de necesidades diferentes en termos de benestar ás que se debe dar resposta de xeito integral, sendo os departamentos locais de benestar os primeiros interlocutores.

Neste sentido, os equipos locais de benestar dos Concellos da Comarca afirman que é preciso avanzar en dous sentidos.

En primeiro lugar, a través dun servizo de asesoría xurídica que dea resposta ás necesidades administrativas relacionadas cos procesos de asentamento familiar, así como coas esixencias propias de aspectos como a homologación de titulacións académicas que facilitarán a inserción laboral e, polo tanto, o asentamento nunhas condicións axeitadas.

En segundo lugar, a través da mellora da inclusión dos colectivos de inmigrantes nas sociedades de acollida, mellorando o coñecemento que a sociedade de acollida ten sobre a realidade sociocultural dos lugares de orixe destes colectivos. Así, na liña de establecer liñas de colaboración estables con centros educativos e entidades sociais e asociativas, é preciso que dentro desta colaboración se inclúan accións específicas relacionadas co fomento da multiculturalidade (sobre todo nas Escolas Infantís, CEIP e IES, así como nas entidades asociativas sectoriais ou territoriais) e coa difusión e mellora do coñecemento da realidade das persoas inmigrantes, sempre co obxectivo de fomentar a mellora da calidade de vida e a loita contra a exclusión.

Ademais, estas accións deben ser complementadas co deseño de proxectos individualizados de inserción social, con especial énfase no eido laboral e no coñecemento dos idiomas oficiais de Galicia.

Ó longo das diferentes recomendacións vencelladas coa loita contra as diferentes exclusións é posible incidir na potencialidade coa que contan as actuacións en rede, así como o elevado interese das accións *multipropósito* deseñadas para os CEIP e os IES, de tal xeito que estas accións xeren efectos en diferentes campos estratéxicos para as políticas de benestar locais e que, grazas á xeración da confianza entre os actores, abran posibilidades de novas actuacións posteriores.

D) Os coidados.

Un dos alicerces das políticas de benestar locais é o relacionado cos coidados ás persoas, tendo en conta a necesaria complementariedade entre as diferentes formas de coidados entre as que salientan, pola súa potencialidade, os coidados no fogar prestados a través do SAF; os coidados prestados a través de equipamentos especializados de proximidade como poden ser os Centros de Atención ás Persoas Maiores, as Escolas Infantís ou os Centros de Día e Centros Ocupacionais para persoas con discapacidade ou necesidades especiais; os coidados prestados a través de prazas de carácter residencial; ou os coidados prestados a través das redes familiares.

Neste sentido, é preciso salientar a situación na Comarca das prazas de atención non residencial ás persoas maiores, focalizando a atención nas de carácter público, é dicir, nos Centros de Día que, como equipamentos de proximidade, están a prestar servizo na Comarca. Así, como se mencionou con anterioridade, a titularidade pública está presente a través dous equipamentos situados en Curtis e Miño que presentan situacións diferentes xa que, se ben Curtis conta cun nivel de ocupación óptima, a ocupación de Miño é limitada debido, entre outros factores, á súa recente apertura. Deste xeito, alén do necesario incremento de prazas públicas para achegarse ás ratios de referencia dende o concepto da proximidade, é preciso facer fincapé na mellora do coñecemento destes equipamentos.

Con todo, a oferta de equipamentos de proximidade non residenciais para a atención ás persoas maiores estase a completar a través das Casas do Maior, equipamentos considerados de elevado interese polos equipos técnicos municipais, pero que contan con dificultades relacionadas co servizo de transporte. Dentro destas iniciativas, é interesante a experiencia levada a cabo nun Concello de Comarca que, dende o departamento de benestar e a raíz do elevado interese que espertan dende un punto de vista técnico estes equipamentos, se levou a cabo un intenso traballo de prospección para captar emprendedores da localidade coa capacitación requirida cos que iniciar os proxectos, dando como resultado a percepción da existencia de dúbidas sobre a sustentabilidade económica das iniciativas e, polo tanto, sobre o seu sostemento a medio prazo.

Tendo en conta a situación, é de importancia capital a dotación de servizos de proximidade que respondan ás necesidades sociais que non están a ser cubertas dende a óptica dos equipamentos públicos. Dentro destes servizos atópanse tanto o SAF como as diferentes modalidades de obradoiros de memoria que están a desenvolverse nos Concellos e que, como se menciona con anterioridade, poderían avanzar cara constituírse en Servizos de Estimulación Terapéutica como paso intermedio cara outras alternativas.

Outra das grandes ferramentas das políticas locais relacionadas cos coidados é o SAF que, tanto na súa modalidade de dependencia como na de libre concorrência, conta cun salientable impacto na Comarca. Así, no ano 2018 o SAF chega a case 900 fogares prestando máis de 220.000 horas de servizo por parte de case 300 profesionais auxiliares, o cal amosa non unicamente a intensidade do servizo, senón a elevada capilaridade do mesmo, sobre todo tendo en conta o perfil medio do/a usuario/a (persoas maiores) e a evolución da poboación.

Con todo, un dos elementos que na actualidade está a marcar a actuación do SAF municipal ou libre concorrencia, é a necesidade de cubrir as elevadas esperas derivadas do proceso de tramitación e valoración da dependencia e conseguinte prestación posterior do seu abano de servizos. Así, esta realidade seguida en boa parte dos Concellos supón que o SAF básico non sexa utilizada con criterios proactivos, senón como recurso previo á dependencia para persoas *de facto* dependentes pero que se atopan inmersas no proceso administrativo de valoración e tramitación de servizos.

Ademais, é preciso engadir que outro dos elementos que está a marcar o SAF é a complexidade do proceso de deseño e resolución das licitacións, no caso de que a alternativa de xestión escollida sexa a indirecta. Neste sentido, e observando as disfuncións presentes en varios casos que xeraron problemas na prestación do servizo, é preciso prestar especial atención a estes procesos e ás garantías que se recollen nos mesmos co obxectivo de avanzar na dotación de servizos públicos de calidade.

Con respecto a outro tipo de equipamentos, obsérvase unha importante dotación na Comarca de centros de atención a persoas con discapacidade, todos eles xestionados por entidades sociais, entre os que salienta a existencia de centros ocupacionais, tamén xestionados por entidades sociais, co que isto comporta á hora da posibilidade de establecer liñas de actividade en coordinación coas administracións públicas. Esta oferta atópase centralizada no Concello de Betanzos, o que abre a porta á preocupación pola mobilidade deste colectivo e polos servizos de transporte adaptado.

De xeito complementario cos equipamentos de atención ás persoas maiores e á discapacidade, sitúanse os centros de atención á primeira infancia, básicos para as medidas de conciliación da vida familiar e laboral e, polo tanto, para a xeración de sinerxias coa dinamización económica de proximidade do territorio. Neste sentido, na actualidade o servizo considérase cuberto nos Concellos da Comarca, agás no caso do Concello de Miño onde se considera que o equipamento non atende a toda a demanda e onde se prevé o incremento desta a curto prazo. Ademais, no caso dos Concellos que actualmente non contan con estes equipamentos, está prevista a apertura de Casas Niño, coa excepción dos casos de Paderne e Vilasantar, co cal en termos xerais estase a avanzar no incremento da oferta.

Recomendación 18. Actualización dos Obradoiros de Memoria e deseño de Servizos de Estimulación Cognitiva.

Con anterioridade mencionábase a necesidade de proceder a unha actualización xeral das actividades realizadas con persoas maiores, entre as que se atopan os Obradoiros de Memoria que se desenvolven en tódolos Concellos. Neste sentido, tal como se menciona ó longo do documento, a infradotación de prazas públicas en equipamentos de proximidade de atención ás persoas maiores, así como a súa utilización unicamente para casos de persoas valoradas como dependentes, supón que os Concellos non só estean utilizando as actividades como servizos intermedios, senón que se detecta a necesidade de crear especificamente servizos que dean resposta, por unha banda, ás necesidades das persoas que están iniciando un proceso de

deterioro cognitivo e que aínda non están dentro dos servizos da dependencia, en tanto que por outra banda responden ás necesidades de conciliación das persoas cuidadoras.

Estes Servizos de Estimulación Cognitiva están a desenvolverse en diferentes Concellos da provincia con importante éxito, e poden ser complementados con outras actividades en relación cos Centros de Saúde, ou con actividades específicas relacionadas coas persoas cuidadoras, na liña da actividade levada a cabo no Concello de Aranga.

Neste sentido, tendo en conta a importancia destes servizos e a necesidade de avanzar cara eles como recurso complementario ós Obradoiros de Memoria, considérase de relevancia ter en conta que, en ámbolos dous casos, se deben mellorar as accións de carácter complementario coas persoas cuidadoras, así como mellorar a integración das persoas usuarias coa contorna de referencia a través, por exemplo, de accións interxeneracionais. Estas melloras contribúen tanto á ampliación do servizo como ó incremento da súa profundidade para as persoas usuarias e para as persoas cuidadoras.

Recomendación 19. Posta a disposición dos Concellos da Comarca de ferramentas para a mellora do SAF.

Tal como se mencionaba nas conclusións, o SAF é unha das principais ferramentas coas que contan os Concellos da Comarca para traballar nos cuidados das persoas, sobre todo tendo en conta a situación na Comarca de prazas residenciais e non residenciais de atención ás persoas maiores, polo que é preciso focalizar a atención nas necesidades do servizo, que van alén da expansión cuantitativa do mesmo.

Así, os Concellos están a xestionar o servizo utilizando as diferentes posibilidades (xestión mixta, directa e externalizada), pero tanto para a mellora da xestión do servizo prestado de xeito directo, como para facer o seguimento do servizo prestado de xeito indirecto, é preciso fornecerse de ferramentas informatizadas, sendo este un elemento importante á hora de mellorar a eficacia/eficiencia do servizo.

Ademais, outro elemento a ter en conta é a elevada tensión operativa que está a supoñer o SAF para os equipos técnicos municipais. Esta tensión supón que, sobre todo se plasma nos Concellos que teñen xestión directa ou mixta, a coordinación do SAF supoña unha elevada carga chegando a un tope operativo nas posibilidades de prestación de horas do propio servizo.

Deste xeito, a introdución de ferramentas para a mellora da xestión do SAF permitirá unha maior organización e capacidade por parte dos equipos técnicos. Ó mesmo tempo, no caso dos Concellos que optan pola externalización de todo ou parte do servizo, é preciso avanzar na mellora do asesoramento xurídico para o deseño das licitacións, así como do proceso de seguimento posterior da actividade do prestador externo.

Neste mesmo sentido, a presenza dunha asesoría xurídica especializada en benestar a nivel supralocal, ademais de apoiar nas funcións indicadas, tamén colaborará no deseño de bolsas de traballo para o SAF local, ferramenta coa que non tódolos Concellos contan na actualidade, servindo estas para axilizar o proceso de cobertura de baixas e vacacións do persoal propio.

Como se pode observar, a recomendación céntrase no fortalecemento das capacidades dos equipos técnicos municipais para o deseño, planificación, control e avaliación do SAF, co obxectivo de avanzar na mellora do servizo como parte fundamental da política de benestar local.

Recomendación 20. Deseño dun Plan de Formación territorializado con especificidade para o SAF.

A elevada intensidade do SAF en recursos humanos, así como a variación dos casos individuais ós que se enfrontan no seu traballo diario tanto os equipos técnicos como as profesionais auxiliares, fan preciso o deseño de accións formativas específicas que permitan a actualización constante das persoas ás esixencias do traballo.

Ademais, é preciso ter en conta un elemento que, en numerosas ocasións non é ponderado con suficiencia. Trátase da elevada esixencia emocional á que se enfrontan as profesionais dos equipos de benestar e que, con respecto ás auxiliares do SAF, viven en primeira persoa situacións de elevada tensión. Este elemento é preciso afrontalo a través de técnicas psicolóxicas co obxectivo de mellorar a saúde laboral e diminuír o risco do *profesional queimado/a*.

Finalmente, as accións formativas comarcais presenciais para as profesionais do SAF levan implícito o establecemento de relacións entre estas profesionais, co cal se xeran dinámicas positivas de valor para o desempeño do servizo.

Recomendación 21. Deseño de protocolos de actuación para intervencións derivadas do SAF.

O SAF é un servizo que na Comarca está a chegar a case 900 fogares no ano 2018, polo que a súa elevada capilaridade convérteo nunha fonte de información dun enorme valor para os departamentos locais de benestar. Neste sentido, é preciso aproveitar este caudal para xerar novas intervencións que superen a atención directa ó/á usuario/a e que se focalicen, entre outras, na valoración da (I) necesidade de realizar obras de rehabilitación, accesibilidade ou mellora da habitabilidade das vivendas; e (II) a necesidade de realizar intervencións coas familias e coas persoas cuidadoras principais en materia de formación, respiro ou apoio psicolóxico a nivel individual e grupal.

A actuación dos departamentos de benestar municipais nestes aspectos é fragmentada, polo que é preciso crear procedementos para a intervención e homoxeneizala, sobre todo tendo en conta a importancia das devanditas actuacións.

Así, recoméndase o deseño de protocolos internos de actuación dos diferentes departamentos municipais (SAF, equipo técnico de benestar, urbanismo...) en relación á redacción (de ser preciso) de proxectos de obras de mellora da habitabilidade dos fogares e de solicitude de apoio económico (de ser o caso); en tanto que tamén se recomenda tal, como se menciona con anterioridade, a expansión dos programas de atención ás persoas coidadoras ou de intermediación en conflitos familiares, de aconteceren.

Neste sentido, é importante salientar que na Comarca é preciso avanzar na mellora da habitabilidade das vivendas e da adaptación das súas estruturas e servizos, así como da súa accesibilidade, atendendo sobre todo ás necesidades das persoas maiores. Esta liña de actuación, que ten no SAF unha fonte de información básica, segue o traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa creación de contornas amigables – housing para as persoas maiores.

Recomendación 22. Deseño dun proxecto piloto para a mellora do SAF a través da Terapia Ocupacional.

Como se vén comentando, o SAF é un servizo que na actualidade está a ocupar un volume importante de recursos municipais, chegando a numerosos fogares da Comarca e amosando a posibilidade de xerar novas intervencións con maior profundidade, sobre todo tendo en conta o profundo proceso de avellentamento do territorio.

Este é o obxecto do proxecto piloto que se recomenda acometer na Comarca, dotando ós equipos SAF do/a profesional da Terapia Ocupacional que, para cada fogar, elabore un estudo de adaptación funcional e prevención de caídas. Estas funcións serán complementadas con obradoiros de memoria descentralizados onde o/a profesional da Terapia Ocupacional, en coordinación co resto do equipo de benestar, realizará actividades de reactivación e de prevención.

Este tipo de obradoiros terá dúas modalidades básicas. Os realizados en lugares públicos (centros sociais ou sociocomunitarios, por exemplo) ós que acudirán as persoas que non teñan dificultades de mobilidade ou que contan con posibilidade de transporte. Por outra parte, deseñase unha metodoloxía específica para realizar estes obradoiros en fogares de persoas con dificultades de mobilidade, xuntando en función das posibilidades, a vecinos/as da do núcleo favorecendo a socialización e o contacto.

Ademais, os profesionais da Terapia Ocupacional formarán ás profesionais integrantes do SAF da Comarca para mellorar as súas habilidades e coñecemento, así como asesorarán ás persoas usuarias na adquisición de axudas técnicas.

E) Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.

Un dos aspectos fundamentais nas políticas de benestar locais é o relacionado coa súa continuidade no tempo e, polo tanto, a súa estabilidade. Esta continuidade das actuacións, que é a fonte dos efectos que se procuran, non se acada sen contar coa continuidade dos equipos que as xestionan e implementan.

Como se puido comprobar, unha parte salientable dos recursos que os Concellos da Comarca menores de 20.000 habitantes utilizan para financiar as políticas de benestar procede da Deputación da Coruña que, a través da convocatoria anual, achega recursos ós Concellos para financiar parte dos equipos e parte do custo do SAF libre concorrencia. Con todo, este sistema de financiamento, alén de evolucionar de xeito substancial ó longo dos últimos anos, segue a ser de carácter anual, aspecto este que pode limitar a continuidade procurada nas políticas de benestar locais a través da introdución de elementos de discontinuidade nos equipos.

Neste sentido, un dos aspectos que inflúen, a nivel xeral, na presenza de reticencias locais á hora de realizar a contratación efectiva de profesionais unha vez garantida o financiamento anual, é precisamente esta temporalidade, de tal xeito que avanzar na superación do marco temporal supón avanzar na cobertura definitiva dos equipos.

Ademais, na análise da situación dos equipos municipais salienta a presenza de persoal técnico complementario ó do/a Traballador/a Social. Neste sentido, a posta a disposición por parte da Deputación da Coruña de financiamento para cubrir estes perfís está a ser axeitado ó contribuír á multidisciplinariedade dos equipos e, polo tanto, á xeración de novas intervencións en campos de actuación de interese como é o relacionado cos centros educativos, por exemplo. Con todo, ó mesmo tempo verifícase a necesidade de establecer sistemas de apoio técnico de carácter supralocal que dean resposta ás necesidades dos Concellos de menor volume e que suporán unha expansión do abano de actividades de benestar e unha maior profundidade nas actualmente desenvolvidas.

Con respecto ó persoal de apoio administrativo, a súa presenza tamén se atopa estendida, considerándose indispensable este apoio ós equipos técnicos para unha correcta prestación dos servizos. Neste sentido, tal como se mencionaba ó longo do documento é preciso introducir matices con respecto á implantación da figura do apoio administrativo relacionada coa xestión interna municipal dos recursos humanos, de tal xeito que a pesar da súa importancia e da existencia de financiamento, verifícanse casos onde esta figura non está presente ou non ten unha adicación íntegra.

Así, dentro dun marco xeral de avance na estabilidade do apoio técnico e financeiro que a Deputación da Coruña presta ós Concellos e ás entidades da Comarca, é preciso incidir nas seguintes recomendacións.

Recomendación 23. Reforzo da posta a disposición dos Concellos da posibilidade de contar con perfís complementarios.

Na actualidade, os Concellos da Comarca menores de 20.000 habitantes aproveitan o financiamento da Deputación para a integración de persoal técnico complementario ó do/a Traballador/a Social. Así, en tódolos Concellos da Comarca financiados polo FOPPSS atópase presente persoal técnico e administrativo financiado pola Deputación da Coruña a pesar de que se verifican dificultades relacionadas coa anualidade do modelo.

Debido a estas dificultades, considérase que este apoio financeiro debe superar o horizonte temporal anual, camiñando na liña da estabilidade plurianual, co obxectivo non unicamente de reforzar a continuidade dos programas, senón de garantir a seguridade no fluxo financeiro para os Concellos, evitando así posibles dúbidas ou reticencias xurdidas dos departamentos municipais xurídicos ou económicos.

Ademais, é preciso facer fincapé na experiencia de Concellos como Betanzos ou Miño, que contan cun amplo equipo técnico que lles permite facer fronte a intervencións de carácter multidisciplinar. Este é un elemento a ter en conta de cara ó futuro, xa que é preciso mellorar a complementariedade dos perfís técnicos introducindo novas figuras que amplíen o abano de servizos e o seu alcance para atender ás novas necesidades sociais dende o punto de vista dos equipos básicos. Así, é preciso avanzar na incorporación de profesionais da psicoloxía (Paderne), do ámbito sociocultural (Miño) ou da pedagogía (Aranga), que abran posibilidades de ampliación dos servizos ou de afondamento das intervencións xa iniciadas nas liñas mencionadas.

Neste sentido, alén da mellora do sistema de financiamento actual dende a óptica da estabilidade plurianual, considérase preciso mellorar a coordinación comarcal e provincial da actuación dos perfís financiados, o cal redundará nun maior rendemento institucional e nunha maior integración das actividades.

Recomendación 24. Financiamento das actividades de benestar.

Como se pode comprobar, na actualidade o modelo de apoio financeiro da Deputación ós Concellos específico para as políticas de benestar locais céntrase no equipo e na actuación do SAF de libre concorrência. Por outra banda, dentro do POS+ inclúese o financiamento que en modelos de colaboración previos se destinaba a actividades relacionadas, por exemplo, co avellentamento activo.

Con todo, estes dous sistemas de financiamento (o POS+ e o Programa anual para o Financiamento dos Servizos Comunitarios Municipais –FOPPSS–), aínda que complementarios, xeran lóxicas de actuación diferenciadas relacionadas coa súa condicionalidade. Así, en tanto o POS+ reforza a autonomía local outorgándolle á axenda municipal unha elevada capacidade de distribución dos fondos, o FOPPSS é un programa condicional de carácter sectorial. É dicir, é o maior ou menor peso da axenda local de benestar a que incide na asignación definitiva dos

fondos do POS+ ás políticas de benestar, en tanto que a propia natureza do FOPPSS garante a súa finalidade.

Neste sentido, no marco do avance na estabilidade e plurianualidade do actual modelo de colaboración entre a Área de Benestar da Deputación da Coruña e os Concellos proposta, é preciso incrementar esta colaboración a través da inclusión do financiamento de actividades de benestar que vaian alén das xa recoñecidas no POS+ ou das que se poidan implementar de xeito directo por parte da Deputación.

Así, recoméndase incluír no novo modelo financiamento actividades que sexan de especial interese na Comarca de Betanzos como son as relacionadas coa xeración de sinerxias entre benestar e promoción económica e emprego; co deseño de actividades encamiñadas á mocidade e á prevención de adiccións; na expansión dos programas para o traballo coas persoas coidadoras, na actualización dos Obradoiros de Memoria e no deseño de Servizos de Estimulación Cognitiva; na análise das posibilidades de implantar e coordinar os sistemas locais de transporte público; ou na mellora das actividades desenvolvidas en relación co tecido asociativo local.

Nestes aspectos, a pesar de que existen iniciativas de valor xa operativas, tamén se recoñecen salientables baleiros que, de seren potenciados, xerarán efectos multiplicadores das actividades de benestar mellorando a calidade de vida da poboación dende un punto de vista integral.

Recomendación 25. Programa de formación de benestar.

Dentro do Plan de Acción de Servizos Sociais contemplarase a necesaria elaboración dun Programa de Formación específico en materia de benestar de carácter territorializado que dea resposta ás necesidades de actualización dos equipos dos departamentos, e dentro do cal se insira de xeito específico a realidade do SAF como programa central cunha especial atención, como se menciona con anterioridade, ó traballo das profesionais auxiliares.

Este Programa de Formación en benestar terá como principal obxectivo a actualización das ferramentas e metodoloxías coas que actúan os equipos, favorecendo a interdisciplinabilidade, e poñendo especial atención a aspectos como a xestión do SAF, o avellentamento, o enfoque sociosanitario ou que incidan en ocos recoñecidos como son os relacionados, por exemplo, co traballo coa mocidade, coa inmigración ou coas persoas coidadoras, aspectos que están a marcar o presente das políticas de benestar nos Concellos de Betanzos.

O Programa de Formación en Benestar será complementado coa dotación, a nivel central, dun centro de recursos metodolóxicos e experiencias comparadas, completando así á formación presencial tradicional e poñendo a disposición dos equipos técnicos un abano de medios para a actualización e adaptación dos sistemas de traballo.

4.3 CONSIDERACIÓNS FINAIS.

O conxunto de recomendacións deseñadas para a mellora das políticas de benestar locais dos Concellos da Comarca de Betanzos insírense nun abano máis amplo recollido no Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña.

Este Plan de Acción, na liña de mellorar na estabilidade e de incrementar o apoio da Deputación ós Concellos, asume unha actuación de carácter integral que pretende mellorar a autonomía local, mellorar e incrementar os programas de actuación locais e o seu alcance dentro dunha estratexia de actuación a medio prazo que incida, dende unha lóxica integrada e común, en diferentes grandes realidades sociais que están a determinar a actuación dos servizos locais.

Así, o Plan de Acción diseña actuacións a desenvolver a nivel central, empezando pola consolidación e avance do modelo de relación multinivel dende a óptica da estabilidade e da plurianualidade, e a nivel local en estreita coordinación cos equipos locais, para cuxo reforzo e apoio tamén se deseñan medidas específicas.

Neste sentido, a través destas medidas, así como dende un punto de vista multidisciplinar e de rede, preténdese incidir en grandes aspectos como o devalo demográfico, o avellentamento ou a soidade que, se ben son unha realidade, medrarán en incidencia nos anos vindeiros.

Ademais, préstase especial atención ás ferramentas de intervención dos equipos locais que, comezando polo Servizo de Axuda no Fogar e continuando pola introdución da perspectiva comarcal na dotación de equipos de apoio complementarios, serán potenciadas na liña de contribuír de xeito integral na mellora do benestar e da calidade de vida da poboación, así como a xerar territorios atractivos.

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE BETANZOS

Plan de Acción de Servizos Sociais

